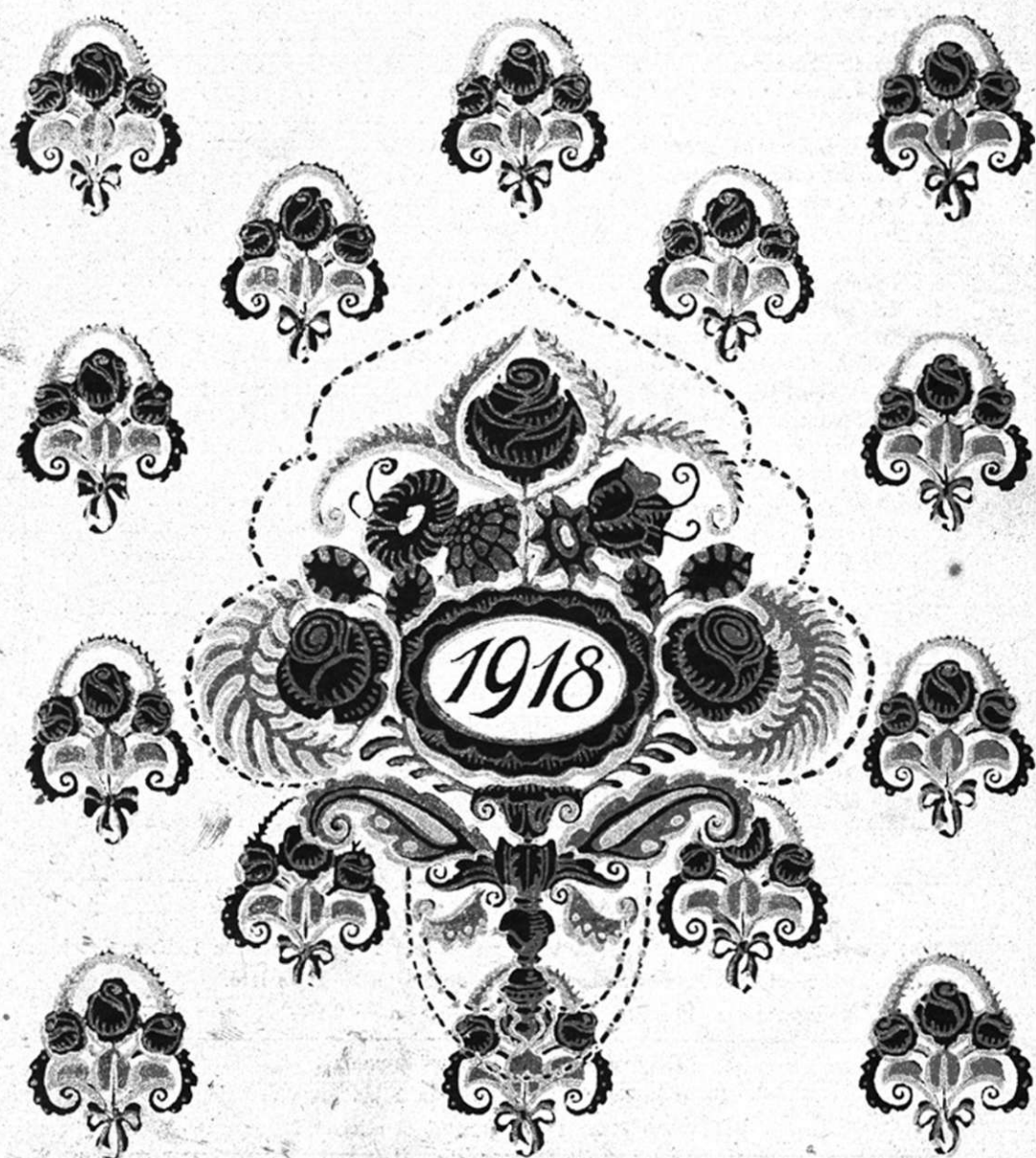

LUBLANSKI ZVON

FEBRUAR

LETNIK: 38
TISK ZADRUGA LUBLJANI

ŠTEV. 2.

Vsebina februarskega zvezka.

1. Anton Debeljak: <i>V vojni pokrajini</i>	81
2. „ Črni mlin. — Igo Gruden: <i>Tiha pesem</i>	82
3. Alojz Kraigher: <i>Mlada ljubezen</i> . (Dalje.)	83
4. Janko Glaser: <i>Pohorje</i>	96
5. Dr. Ivan Lah: <i>Viktor Dyk</i>	97
6. Igo Gruden: <i>Pod oknom šumi polnoč</i>	101
7. Rado Murnik: <i>Iz velike dobe</i>	102
8. A. Debeljak: <i>Basen</i>	112
9. Anton Loboda: <i>Slovenska Matica</i>	113
10. Ivan Albrecht: <i>V rezervi</i>	117
11. Igo Gruden: <i>Grem skozi noč</i>	124
12. N. F. Preobraženski: <i>Rusija v nemški luči</i>	125
13. Camille Flammarion. — Anton Debeljak: <i>Ljubezen na zvezdah</i>	137
14. Voltaire: <i>Platonove sanje</i>	143
15. Valerij Brjusov. — Dr. Ivan Prijatelj: <i>Vstaja</i>	145
16. Književnost in umetnost	146
J. A. Glonar: <i>Ivan Cankar</i> . — A. Debeljak: <i>Milan Pugelj. Zakonci</i> . — Dr. J. A. Glonar: <i>Koledar družbe sv. Mohorja za l. 1918</i> . — Dr. J. A. Glonar: „ <i>Moderna knjižnica</i> “. — Ivan Koštiál: <i>Dr. J. Stur, „Die slawi-</i> <i>schen Sprachelemente in den Ortsnamen der deutsch-österreichischen Al-</i> <i>penländer zwischen Donau und Drau“</i> .	
17. Listek	154
J. Š.: <i>† Jos. Konstatin Jireček</i> . — Š.: <i>Ob petdesetletnici</i> . — A. L.: <i>Otvoritev medicinske fakultete zagrebškega vseučilišča</i> . — A. L.: <i>Slovenska</i> <i>Socialna Matica</i> .	
18. Kulturno-politični pregled	158
A. L.: <i>Naše politično življenje dosedaj in v bodoče</i> .	

Listnica upravnštva. Vse naročnike „Ljubljanskega zvona“ prosimo, da poravnajo naročnino vsaj do 15. marca, ker bomo tretjo številko vsem onim, ki naročnine ne bodo poravnali, ustavili. Kdor se ne namerava naročiti, naj obe številki vrne. Celotna naročnina znaša K 20.—

Redakcija tega zvezka se je zaključila 15. februarja 1918.

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 20 K, za pol leta 10 K, za četrt leta 5 K, za vse neavstrijske dežele po 30 K na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 2 K. =====

Odgovorni urednik: Oton Župančič.

Sourednika: Anton Loboda in Milan Pugelj.

Upravištvo se nahaja v Sodni ulici št. 6.

Lastnina in založba „Tiskovne zadruge“ z. z. o. z. v Ljubljani.

Tisk „Narodne tiskarne“.

Ant. Debeljak :

V vojni pokrajini.

Za bregom breg in sneg do neba.
Dehnilo je v dušo: lice mrtvaško.
O dob, ki kljubuješ dobam orjaško,
zakaj pa nocoj drgečeš, trepečeš
in listi so tvoji rjavi, krvavi?

In jelka košata v dobravi,
še vselej si me vzradovala:
nocoj si mi tujka,
ko vrba žalujka
povesila voljno si veje, vsa vitka —
si mar gladovala?

Iz dolgih parobkovih dlesni
sestradano besni grozijo, grizejo v zrak
zobovi železni žičnih ograj in ovir,
čeljusti Lakote zvrnjene vznak ...

Kaj ni zasovikal iz gaja skovir,
in v dalji, ali volkovi ali topovi?
V kateri usodi brat mi hodi?

Le smrt in pokolj po misli mi blodi,
snežina ko lice mrtvaško reži.
V zaklonu pa slab, že skoro presahel,
slap se solzi.

Ja ne sežete po Presahel! Čet: 7/38

Ant. Debeljak:

Črni mlin.

Ko ranjen ptič, ki hrepeni v višine,
poveša streh peroti trohle mlin,
zre stradež votel mu iz lačnih lin,
kolo ne reže, slepo solnce, več tišine.

Na vojno bil odšel je gospodar,
pa še nikomur ni do zdaj sporočil.
Li živ, li z belo ženo se poročil?
Za njim se dolgočasi malin samotar.

Od ^{sevast}volhke vlage rake so nagnile.
Lopâte so v brezdelju se nagnile.
Pretuj je tebi, kamen, žita žolti vonj.

Nebo pšenično moko — sneg — ti trosi,
ker belega trohnoba mračna prosi,
zeleni mah obuja nade — pa zastonj!

Igo Gruden:

Tiha pesem.

Tiha je noč ... še zvezde molčijo ...
veter brezglasno čez travnike hodi,
da se cvetovi ne prebudijo:
mlačnost, pokoj — vsepovsodi, povsodi ...

Kriknil je ptič nekje sredi mraka:
bil je spomin ali slutnja le moja? —
Tiha je noč ... samo duša, ki plaka,
v njenem naročju ni našla pokoja.

Mlada ljubezen.

(Dalje.)

IX.

Tomo je naenkrat v večji družbi za dolgo mizo med Turkom in med — Vêro, ki je zardela in razigrana, a se v zadregi izogiblje njegovemu pogledu. In mahoma je ves veselični šum in buk daleč proč od njega, on pa je kot doma v družinski sobi in se ne briga za vihar in ples zunanjega življenja.

Najglasnejši je Turek, ki rogovili s svojo dolgo roko po mizi, vodi pitje in aranžira petje, največ zdravice s trkanjem in z eksi. Poleg sebe ima Silvo, ki jo predstavlja kot nevesto, jo objemlje krog pasu, pritiska k sebi in jo poljublja na lice in na uho, tuintam nekako očetovsko samo na čelo. Ona je dobre volje kakor zmirom, brezbrizna in brez ovir v veselju, a ob enem nekoliko surova in brezobzirna. Ženin je ne sme motiti v zabavi. Če govori s kom drugim, ji je Turčinovo objemanje in poljubljanje nadležno; sitno se mu izvije in ga udari za uho ali ga sune v rebra. — Zraven nje sedi Zdešarjeva Zinka, bleda in malo zavaljena učiteljica z dežele, z vodenimi očmi in topim noskom. Tomo je je vesel in jo toplo gleda; spominja ga na one lepe čase ljubezenske norosti z Vêro.

Onkraj Vêre je Stanislav Drnovšek. Nekoliko zabuljene so mu oči in obraz zaripel; bržkone je že dokaj pil. In vkljub navidezni razigranosti mu sije neka čmernost iz oči, kakor da ga tare tiha in vztrajna skrb.

Na drugi strani mize sedijo Blejčevi. Razun Mire so v trenutku vsi navzoči; celo Bogdan sedi na robu klopi, s hrbtom proti mizi, poleg njega Magda, ki jo gleda s smehljajočim in občudujočim obrazom, pa mu pri tem vseeno neko porogljivo omalovažanje krivi obrite tenke ustnice. — Stari Blejec je suhljat gospod, pol črn, pol siv, s kodrastimi lasmi in z valovito majhno bradico. Izraz njegovih oči je isti kot pri Miri, čeprav so njegove šarenice črne in mu je tip nekoliko ciganski. Vesel je kakor zmiraj, naglih in viharjih kretenj, ko da bi rad ves svet naenkrat obtipal in objel. Nasproti Vêri sedi, debatira s Turkom in Drnovškom o politiki, pa se zelo pogosto obrača k nji in jo tuintam potreplje preko mize po roki ali po rami. — Njegova žena liže bon-

bone in se ozira opazujoče v vršecho množico. Z odsotnim duhom poslušaj Nušo, ki se ji sklanja preko rame, šepetajoč ji na uho in ozirajoč se k Zgončku, ki stoji ob strani. On jo je spremljal po vsem veseličnem prostoru in čaka, da jo zopet odvede. Drži se nekoliko razžaljeno in se obrača proč od mize, pa se le s težavo premaguje, da se ne zastrmi v peklensko rdečo Magdo. — Sosedica gospe Blejčeve je Goričnikova Katra, ki je sitna in se očitno dolgočasi. In poleg nje sedi Pavel Kresnik, njen zaročenec, uslužen in ljubezniv, a kakor brez duha.

Tomovo razmerje do Vêre ni v zadnjem času nič napredovalo, zlasti pa se ni niti najmanj poglobilo. Bil je večkrat v njeni družbi, a prilike za intimnejši pogovor ni imel. Zato se je komaj malo šalil z njo, ji ukradel tuintam poljub ali si dovolil mimogrede mladeniško objestnost kakor v prejšnjih časih. Gnalo ga je k nji in gomazelo mu je po telesu čutno hrepenenje za njenimi usteci in ličeci, za njenimi rokami in njenim prožnim životkom; a vse je bilo le površno in zunanje, brez potapljanja v sanjarenje in premišljevanje, brez sklepov in brez ciljev. Po oni prečuti noči, ko je trepetal pred rožo mogoto, je preživel zadnjih štirinajst dni zopet v svoji navadni lahkomišelnih vihravosti. — Vêra se mu je z nekim trmoglavim uporom vdajala; jezila jo je njegova igravost in zgražala se je nad njegovo domišljavostjo, s katero se mu je zdelo, da ima pravico do predrznih šal in do prijemov in do poljubov; gubančila je čelo in obrvi in stiskala zobe in se mu trgala iz rok, a pošteno razsrditi se ni mogla, čisto odtegniti se mu ni hotela. Saj ni vedela, kako je z njo in kam se obrača njena pot. Bila je Drnovškova zaročenka, bil je že določen dan poroke in odhoda, pa si še zmirom ni bila prav na jasnem, ali pojde pred oltar ali ne, ali se odpravi preko morja ali ne. Zavedala se je, kako grdo omalovažuje svojega ženina, ki bi ga lahko še zadnji hip pustila na cedilu ter se mu izneverila. Zavedala se je, da bi ji bil ta zakon s Stanislavom samo nekako zavetišče po begu iz življenja, po begu pred lastnimi nagoni, pred lastnim hrepenenjem in poželenjem. Pri gradnji tega zavetišča ni sama niti s prstom mignila; svoje trpnosti pa si ni posebno očitala, ker je hotela in je sklenila, da bo povsem na svojem mestu, če se končno res odloči za Drnovška. A vmisliti se pač ni mogla v svoj bodoči zakon, predstavljati si kar ni mogla, kako si uredi svoj dom in kako bo to tam onkraj morja. Če se je spomnila na to, se je zježila sama nase, zamahnila z roko in vzela kako knjigo v roko. Sama s seboj je bila skrajno nezadovoljna. Stala je pred odločitvijo. Vsa njena bodočnost je bila odvisna od koraka, ki je bil že skoraj — ali je bil res že sklenjen? — Kaj, če se drugače odloči? Ali naj postane zopet učiteljica? Ali se naj zateče k materi na Gorenjsko, v one nevšečne razmere pri svaku in sestri? — Ali se naj vrže v Tomovo naročje? V ljubezensko pijanost, opojno in omamljivo, a najbrže pre-

kratko in preminljivo? — Kaj potem, ko izgori ljubezen in bo zopet sama in zapuščena sredi neprijaznega življenja? Ali bo še Drnovšek tu? Ali bo potem še zavetišča zanjo na tem svetu? Za oskrunjeno in prevarano nesrečnico? — Ali naj tudi sama vara? Ali naj vara Stanislava s Tomom in tega z onim? — Komaj se ji je misel drznila v te grde kraje, jo je že poklicala nazaj in se sploh odrekla vsakemu premišljevanju. Naj jo vodi usoda, kamor hoče; naj jo pripelje, kamor hoče; — z zavezanimi očmi bi se napotila, pa naj bi prišla ali v pekel ali v raj . . . Premišljevat ni hotela; če pa se je zalotila ob spominu na Toma, če se je vzbudila iz sanjarenja, se je zasrdila sama nase, kakor da je kradla sladkarije, do katerih nima pravice in ki ji nikdar niso bile namenjene.

Zdaj sedita drug tik drugega in obema je toplo, ker se preveč zavedata bližine. Tokovi hrepenenja, telesnega in duševnega, se izmenjavajo med njima; držita se nekoliko okorno, ker se oba bojita premakniti se, da bi ne porušila ravnotežja in bi ne prišla mahoma v pretesen stik, ki bi razgalil svetu njuno medsebojno poželjenje . . .

Pogovor med Blejcem in Drnovškom je nenadoma pri vprašanju izseljevanja. Blejec poudarja velikansko narodno izgubo, ki jo moramo trpeti leto za letom, ker nam tolike množine delovnih moči odhajajo iz domovine. Človek je važnejši nego zlato. Človeški kapital je važnejši nego zlati kapital. Človeško delo je zmirom plačano; človek služi z delom in vleče k sebi — zlato. Pri nas pa je narobe; — Zlato, ki ga slutimo tam onkraj morja, nas vleče preko morja. Nismo se še povzpeli do spoznanja, da je človek in njegovo delo glavna stvar, da je treba organizirati človeške delovne moči, človeški kapital, ki nam ustvari sam po sebi, logično in nujno, tudi zlati kapital.

Organizatorjev nam ravno manjka, — pravi Drnovšek. Delodajalcev nimamo. Brez dela pa ni jela; in kaj me briga domovina, če mi ne more dati kruha?

Domovina je zaslužnjena; zato ni v polni meri odgovorna. Ustvariti bi si morali svojo vlado, svojo lastno narodno vlado z ministri za vsa področja. To bi bili naši delodajalci. In ti bi nam ne dajali samo dela, temveč tudi ideje. Danes so pri nas ideje dela premalenkostne, preveč osebne in sebične, skoraj izključno materijelne; zato ne morejo pritežati in vprezati človeka, kakor bi ga morale; naš človek dela samo toliko, kolikor je treba, da životari, ter se vdaja veseljačenju, komodnosti in lenobi. Čutiti bi se morali kot država v državi, organizirati bi se morali kot država v državi; — pa bi nam bili vedno jasnejši, vedno vztrajnejši in vedno bolj prisotni naši narodni cilji; naše velike ideje bi vsakega posameznika podžigale pri delu, ker bi ga navdajale z zavestjo, da nas more le neumorno delo, nepretržna rast, najvišji gmotni in duševni razvoj slehernega poedinca privedi tudi kot celoto, kot

samostojen narod do svobode in do mogočnosti. Tudi sebičnost je bogata in plodna ideja, če se podreja večji ideji skupnega blagora in skupne sreče.

Mi smo sebični samo za svoje malhe in za svoje vampe, — odgovarja Stanislav precej zagrizeno.

Mi se sploh ne brigamo za ideje, ne za vélike, ne za majhne ideje, — se razvnema Blejec. Mi smo veseljaki in pijanci. Vsem nam je samo za zabavo, delo nam je le postranska reč, potrebno zlo. Krčma in kavarna, babe in karte, izlet s pijanostjo in veselica z žretjem, — to so naši življenski cilji. In v zadnjih letih smo naravnost podivjali v veseljačenju. Saj mora vse hudič pobrati! Vsi moramo skrahirati, vsi jadramo v konkurz. Resnično: narodni bankerot pripravljamo! — Naš fant ima premalo duha, premalo ponosa in samozavesti, premalo častihlepnosti, da bi si zasnoval načrt za svoje delo in da bi delal po tem načrtu — zase in za narod, za oboje; ker je vse koristno za celoto, kar dviga poedinca in je pošteno. Naš fant doma ne more delati, vesolja do dela nima, potrebe za delo ne občuti, skoraj sram ga je dela; — ker pri nas ni v modi delo, ker smo vsi kot podivjani za zabavo. Morda je kriva naša zaslužjenost, pomanjkanje visokih ciljev in idej, ki ne morejo niti vzkliti v temi pikelhavbe, ki nas od vseh strani pokriva in tlači k tlom. Morda smo poblazneli iz obupa, iz narodnega obupa. Morda živimo v oni zadnji lažni evforiji težko bolnega, ki mu že smrt stoji ob vznožju.

Crkavanje, — to je resnično naš program in naša bodočnost. Za zdravega človeka tukaj ni prostora. Vse je gnilo in črivo. Ob naši strankarski korupciji poštenjak ne more vspevati; saj niti dela ne dobi.

Inteligent je lahko sam svoj delodajalec. To je komodnost in duševna lenoba, kar nas žene preko morja. Doma nas je dela sram, za delo skoraj časa nimamo; če pa se odpravljamo v Ameriko, natanko vemo, da tudi tam ne leži zlato na cesti; prav dobro se zavedamo, da bomo morali delati, kot črna živina delati, predno si zaslužimo svoj hlebec kruha in predno si prihranimo svojo kopico zlata. Kolikrat sem že sam pomislil na Ameriko! Pa sem se vprašal: ali si zares tako nemaren in brez duha, da bi moral tu podleči, kjer so vendar še vsa polja neobdelana, kjer zemlja že nestrpnost hrepeni za oploditvijo, kjer vse že komaj čaka na podjetnika in na delavca? Trgovstvo, industrija, — časnikarstvo, gospod Drnovšek! — to vse je še ledina, ki kriči za plugom in za sejalcem. Ne smeli bi izvažati svojih delovnih moči, ne reportirati; — nekaj amerikeškega duha bi morali importirati, pa bi vzevelo tudi pri nas življenje in blagostanje. Če si lahko predstavljate, da boste mogli delati in služiti tam onkraj morja; zakaj bi si doma ne ustvarili pogojev za delavnost? Odrecite se veseljačenju, rešite se iz naše plitke družbe, osamosvojite se od naše koruptne jav-

nosti, — zamislite idejo, plodno idejo, ki jo hočete morda izvesti onkraj morja, — spravite se na delo, ko da živite med neznanci, med Amerikanci, — pa boste videli, ali pojde ali ne! Doma vas je dela sram, podjetnosti vas je sram, posebno gospodarske, materijelne, dobičcarske podjetnosti vas je sram, in zlasti — skromnosti v življenju vas je sram; tam zunaj bi vas vse to ne oviralo in ne motilo. Nekoliko amerikanskega duha, gospod Drnovšek, pa vam ni potreba Amerike!

Stanislav si v zadregi češe brado: — Saj ne računi s stalno izselitvijo! Pogledat gre, učiti se gre. Ko se nasrka zdravja, — treznosti, podjetnosti, marljivosti, — se vrne prenovljen domov. Za zaslužkom gre, — pa ga prinese in pokloni domovini.

„Fraza!“ — vzklikne Turek.

„Zakaj pa fraza?“ — se razburi Drnovšek. „Vsi naši Amerikanci delajo tako. Zaklade hodijo kopat preko morja in jih prinašajo domov.“

„Oni sami so zaklad,“ — povzdigne zopet Blejec svoj nekoliko vriščeči glas. „In ko bi imel besedo pri naši narodni vladi, bi organiziral ta zaklad. V mrežo bi ga zamotal in motvoze bi obdržal v svojih rokah, da bi ga imel povsod in vsak čas kot na vajetih. V Ameriki bi ustanovil narodno poslaništvo, ki bi zbiral in lovilo naše izseljence ter jim dajalo posla in zaslužka v naših lastnih tovarnah in podjetjih. Naš človeški kapital je treba organizirati, doma in onkraj morja.“

„Tudi v Gradcu in na Dunaju!“

„V Celovcu, v Mariboru, v Trstu in v Gorici, na Reki in povsod. Ne pošiljajmo svojih ljudi po svetu samo za zaslužkom, — za zakladi. Oni sami so za nas zaklad. In tudi njihovo delo naj bo nam v korist, ne tujcu! Treba je premisliti, da je delo zmirom vrednejše nego mezd!“

„Naši ljudje bi sploh ne smeli v svet,“ — se oglasi Tomo. „Zakladi naj ostanejo v domovini.“

„Ecco!“ — vzklikne Blejec in sune s prstom v zrak. „Zato sem jaz doma ostal.“ Pa se zasmeje s prisrčno objestnostjo, da se mu obraz naguba krog zasolzenih oči in se mu do kraja razgalita začrneli vrsti gostih zob.

„V domovini! V domovini!“ — zajoka skoraj Stanislav. „Ob teh razmerah? — Politika je pri nas vlačuga, voditelji so sleparji in samopašneži!“

„Človek potuje v svet, da se izobrazí,“ — reče Vêra skromno in zardi. „Vrne se razsodnejši, delavnejši in bogatejši.“

„Potovanje je eno,“ — poudari Tomo, „izselitev je drugo. In to drugo je po mojem obup in beg in — strahopetstvo!“

„Strahopetstvo?“ — zakrili Drnovšek ves prestrašen. „Pred kom pa strahopetstvo!“

„Pred konkurenco! Pred življenjem! Priznanje nesposobnosti! Duševni bankerot! Zajčevstvo!“

Drnovšek se iztegne na mizo in se zagleda v Žitnika. Mučna žalost mu pači lice, vprašujoč obup mu trepeti v izrazu.

Blejec je naenkrat ves razposajen: Na dušek izpije kozarec vina in se zakrohoče:

„Strahopetstvo! Hihihi ... Jaz pa sem si očital strahopetstvo, ker nisem šel v Ameriko, gospod Drnovšek, — ker nisem šel v Ameriko! Hihihi ... In zdaj crkavam v domovini, z vsemi vred crkavam, gospod Drnovšek! Od samega poštenja vsi crkavamo! V Ameriki pa bi si bil že davno prisleparil — pošteno premoženje, hihihi ... A kadar crknem, gospod Drnovšek, — seveda crknem nobel, v penečem se šampanjcu! — takrat pa pojdem z vami preko morja, gospod Drnovšek! Strahopetec s strahopetcem, hihihi ... Doma je človeka sram slepariti, tamkaj naju ne bo ničesar sram. Tamkaj šele razmahneva svoje sile, gospod Drnovšek, hihihi ...“

Turek ga z začudenjem gleda, zadrega mu zadržuje smeh: — Blejec je vendar zagoneten človek; pameten in duhovit, poln idej; a izvedel menda ni še nikdar svoje misli, ker je prelen in preveč vdan zabavi. Ali je tudi v njem obup? Ali mu res grozi konkurz? ...

Stanislav še vedno skoraj leži na mizi in bulji v Žitnika. Žalost in obup v izrazu sta mu prešla počasi v grozečo in zagrizeno sovražnost. — Tomo je napet od pričakovanja; tako mu je, ko da gleda sikajoči kači v bliskajoče se oči ... Takrat se ga dotakne pod mizo Vêrina roka — skrivoma in silno oprezno — in se pritisne k njemu: — Mirno dušo, Tomo! Za božjo voljo, ne prepira! ...

Zdajci se prismeje k mizi vesela trojica: Mira s Praznikom in — Štembalom, skrivnim ljubčkom Goričnikove Katre. Mira se skloni med Vêro in Toma in se jima nasloni na ramena, pa se obeh dotakne s svojimi senci:

„Vama zavidam danes, ljubčka. Kako se imata? Ukradena ljubezen, skrivana ljubezen je le najlepše!“

Vêra je vsa zardela od zadrege, krčevito se obrača od Drnovška proč in trepeče od strahu, ali je slišal Miro. Tomo se zasmeje:

„Tebi je treba zavidanja, Mira!? Prst iztegni, pa se te bodo oprijeli kot železna sipa močnega magneta.“

„A prave sipice morda le ne bo med njimi!“

Praznik, ki je približal svojo glavo, se ljubeznivo zaheheče:

„Naša Mira
samo izbira,
z vsemi šmira,
koketira ...“

Celo vrsto rim na -ira naniza v šaljive verze. Janez Štembal se pritakne s pretirano dostojnostjo in smešno resnostjo:

„Fante 'zbiraš, si prevzetna,
se šopiriš ker si zala;
varuj, varuj, da priletna
samka se ne boš jokala!“

V splošnem smehu ga predstavi Dreja vsemu omizju:

„To je naš Štembal, slavni Janez z Bleda, mizarski pomočnik in najimenitnejši recitator vesoljnega našega Prešerna. Ker je danes Prešernov praznik — in če dovolite, gospoda! — nam takoj zadeklamira ‚povodnega moža‘.“

Lokave Janezove oči se ozro v Goričnikovo Katro: — Ali tudi ti dovoliš, ljubica, gospodarica? — A Katra se drži čmerikavo, gleda predse na mizo in grabi z belimi prsti krušne drobtinice na kupček.

Pavel Kresnik se smeje poleg nje, veselo in nedolžno:

„Ali ne vidiš, Katra, našega Janeza? — No, kar nastopi, slavni Janez!“

Štembal se postavi v pozituro in si zaviha brčice:

„Povodni mož. Francè Prešeren.“

Zdaj šele dvigne Katra svoj pogled. Janez ji hudomušno pomežikne, ona pa počasi zopet nagne glavo.

„Od nekdanj lepé so Ljubljanke slovele,
al' lepše od Urš'ke biló ni nobene . . .“

Z naivnim patosom deklamira pesem. Kretnje so mu nekoliko oglate, a poredne in duhovite; jezik se mu za spoznanje zatika, kar daje izgovarjanju nek ljubezniv, poseben čar.

„Kar slišala moških okrog je slovet',
skušala jih v mreže razpete je vjet'.

— — —
Možake je dolgo vodila za nos,
ga stakne nazadnje, ki bil ji je kos.
Na Starem so trgu pod lipo zeleno
trobente in gosli in cimble pele,

— — —
Jih dókaj jo prosi, al' vsak'mu odreče,

— — —
že sedem odbila je ura in čez,
ko jela ravnat' se je Urš'ka na ples.

zagleda pri mizi rumeni junaka;
enac'ga pod solncem mu ni korenjaka,

— — —
„Nobene stopinj'ce še nisem plesala,
da čakala tebe sem, res je, ni šala;

— — —
in urno ta dva sta po podu zletela,
— — —
plesala sta, ko bi ju nosil vihar.

— — —
„Ah, majhno postojva, preljubi plesavec,
da jaz se oddahnem, da noga počije.“

— — —
„Valovi šumeči te, Urš'ka, želé,
le urno, le urno obrni peté!“

— — —
Vrtinec so vid'li čolnarji derèč,
al' Uršike videl nobeden ni več.“

Poslušalce je deklamacija prevzela. Za trenotek je tišina v gneči, ki je bila družbo obkolila, nato navdušen plosk. Pa se oglasi Andrej Praznik:

„Zdaj si pa misli, Janez, da si ti ‚povodni mož‘ in zapleši z Uršiko!“

Z roko pokaže Miro, ki zavrešči in zbeži okoli mize:

„Saj jaz nisem Uršika!“

A ‚povodni mož‘ copota za njo in jo preganja, da se vse krohoče od radosti. — Nenadoma stoji pred Miro Milan Javornik in ona se ga oklene in se nasloni nanj. Štembal pozabi nanjo, se obrne h Katri, jo zgrabi krog pasu, jo vzdigne izza mize in odnese v gnečo. Vrišč in haló za njim. Pavel Kresnik se dere v razigranem smehu:

„Primate ga, držite ga ‚povodnega moža‘! Nevesto mi je odnesel!“

Javor stoji nepremično in pritiska Miro k sebi, z ustnicami se skoraj dotika njenih las pod nagnjenim klobukom. Razkošje mu navdaja prsi, v žilah mu divja vihar pohlepa . . . Zdajci se Mira zdrzne in se ozre v Andreja Praznika, ki stoji ob strani s prekrizanimi rokama in jo resno gleda izpod čela, očetovsko očitajoče, ukazujoče. In nenadoma razume njegovo misel: — Beži, Urška, od ‚povodnega moža‘! — Z viharo kretnjo se iztrže Javoru in ga odpahne. Popravi si klobuk in se zamišljeno vrne k Vêri in Tomu.

V tem trenutku prisopiha tudi Katra zopet k mizi. Jezno se drži in mrda svoje mesnate ustnice; z robcem si briše tilnik, kjer je poznati rdečkasto marogo.

Mira jo začudeno pogleda in se zasmije in prasne v krčevit krohot, da se ji solze zasvetijo v očeh:

„Povodni mož‘ jo je ugriznil! ‚Povodni mož‘ jo je ugriznil! ‚Povodni mož‘ je ljudožerec!“

In tudi Pavel Kresnik se zasmije; sicer nekoliko v zadregi, nekoliko naivno; a smeje se, da se tolče po kolenih:

„Ali te je res ugriznil, Uršika?“

Pa se nasmehne tudi Katra in spravi robec:

„Tepec! Uršika je bila Ljubljancanka, jaz pa sem Blejka.“

„Torej se je zmotil? ‚Povodni mož‘ se je zmotil, gospoda slavna!

Hahaha ...“

Nadporočnik Javornik stoji še vedno, kjer je stal, napol zakrit od množice, pogled uprt v Miro, srepo, prodirljivo, hipnotizujoče. In Mira je nemirna ter nestrpna, oči se ji love zdaj tu zdaj tam, z nepremagljivo silo jih priteza nase Milan Javornik. Pa se nagne k Vêri:

„Gospodična Vêra, pošetajva se malo mimo paviljonov!“

Vêra se obrne k Stanislavu. Ta si zamišljeno podpira glavo in le napol posluša Blejca, ki mu še zmirom govori in govori.

„In Tomo naju spremi, kaj?“

„Z veseljem, gospodična Uršika!“

„No ti — rompompom!“

Vêra vpraša Silvo:

„Ali se pridružiš, Silva?“

„Le pojdite, vas že poiščem, če se mi zazdi!“

Tomo se obesi dekletoma za komolce in poškili k Javorniku, pa se zasmije, ko zapazi, kako se Mira z naporom premaguje, da ne pogleda v isti smeri.

„Uršika na begu pred ‚povodnim možem‘!“

Mira ga uščipne v laket:

„Mir daj, Tomo! ... če ne, te bomo, bomo, rompompom!“

„Ali sta se sprla? Ali si se že ločila od ‚povodnega ...?‘“

„Tiho, Tomo!“ Mira zacepeta z nogama in stisne ustnice: — „Drugачe vaju kar pustim!“ Pa se zasmije nagajivo in prisrčno: — „Saj to bi menda rad, grdavž! Vidva bi bila rada sama. Ali sem vama kaj napoti, hm? Pa vaju ravno ne pustim!“

„Rompompom!“ — zahrka Tomo.

Mira pošegeče Vêro po zatilniku in se ji nasmehne:

„Dajva, gospodična Vêra, zdaj ga prerešetajva! Beriva mu levite, da bo cvilil!“

Dražijo se in šalijo se, dovtipkujejo nad znanci in neznanci, zabavljajo in kritikujejo, pa tudi uživajo in občudujejo. Mrak se je naredil, vse luči že goré. Kot majhna solnca razsvetljujejo obločnice prostore po drevoredih in pred šotori. Med drevjem gori in se iskri,

miglja in blesketa nešteto žarnic. Nebroj lampijonov povišuje čar večera v najraznovrstnejših in najpestrejših barvah. Nebo je blede, proti zapadu še nekoliko rumenkasto; le tukaj tamkaj sveti drobna zvezdica, sramežljivo in ponižno, ko da si ne upa tekmovati s sesticami pod seboj ...

Tomo in dekleta so si utešili glad pri paviljonu za jedila, so se napili piva in pri sosedah vina. Gõdba jih izvabi v sredo „Zvezde“ in do plesišča.

„Ali gremo plesat?“ — reče Mira.

„V treh?“ — se zasmije Tomo. „Če plešem s prvo, se mi druga izneveri!“

„Ti pa bi rad obe, falot?“

Mira se nekoliko pretesno oklepa njegove nadlahti, z vsem obrazom se obrača k njemu in sili vanj, ko da si ga hoče osvojiti. Dela se ljubosumno in mu pol resno pol šaljivo očita, da je z Vêro ljubeznivejši in pristrčnejši. In vendar je bila ona njegova prva ljubica, njene pravice so starejše! A njeno ponašanje je preživahno in prekritičavo, da bi moglo biti za njim resnično čustvo. Trenotkoma pa se zgodi, da zdajci umolkne in se zagleda kamorkoli in je kakor odsotna in izgubljena; in ko se spet domisli, plane z besedo in z roko, zardela v lica, skrivajoč zadrego v smehu in brbljanju. — Vêra je precej pasivna, a se vdaja radostno in neovirano porednim šalam onih dveh. Ljubosumnost Mire je prav nič ne razburja, komaj da ji laska. Čustvo sigurnosti in miru jo prešinja poleg Toma. Njegova roka jo objema tako enakomerno in ljubeče, da ne more ni pomisliti na nezvestobo. Mira ji nagajivo očita, da ji je prevzela fanta; a njeni pogledi so prijateljski in topli, za Tomovim hrbtom ji pomežikuje in se ji nasmiha in jo skuša zapeljavati k izzivanju in zbadanju.

Počasi obidejo ves veselični prostor, pa se nikjer predolgo ne mudé. Pri znancih se ne ustavljajo, ali govore samo besedico in hitijo zopet dalje, kakor da imajo še važne cilje pred seboj. Pevski zbor jih ne zadržuje, ker je pred odrom preogromna množica občinstva; šmira je prenatlačena. Odškodujejo se nekoliko pri vrtljaku. Peljejo se parkrat zaporedoma; in čeprav so jim čustva vsa drugačna nego so bila v otroških letih, jim je užitek vendar lep, zabava pa še lepša in razposajenejša.

Nazadnje se ustavijo pri šotoru za šampanjec. Živahen vrvež, bučna radost pôlje in kipi pred njim. Življenje se peni kot vino iz butelj, glasovi petja in govorjenja in smejanja so kot žvenket kristalnih čaš.

Miri se zaiskre oči:

„Zdaj pokaži, Tomo, če si kavalir!“

„Šampanjca tebi ni potreba, Mira; ti si sama kot šampanjec, ki prekipeva!“

„Ti ne maraš zanj!“

„Zame je premrzelo. Prezunanji, prepovršen je njegov življenjski čar. Zgolj kipenje, penjenje, žgačkanje in sladkota; — duše ne ogreje. Razdivja ti kri, da ti brezmiselno zašumi in plane; — ostane ti omamljenost in stud in maček.“

„Hvala lepa, kavalir!“

„Hahaha — o šampanjcu sem govoril, Mira, ne o tebi! Tvojega šampanjca še nisem pil.“

Nisi pil?“

„Niti pokusiti mi nisi dala! Buteljka je bila zamašena; obljubljala je marsikaj; a potrkala mi je samo z zamaškom po ustnicah — pik, pik, pik — in ostala trdno zamašena. Hahaha ...“

Mira je naenkrat resna, mnogo resnejša, nego bi bilo pričakovati; z nogo podrsa po pesku in gleda v tla:

„Že dobro, Tomo! Takšna je hvaležnost moška!“

„Hvaležnost! Ali mora biti fant hvaležen ljubici, če ga ima malo rada? Ali gre tu za kakšno darovanje? Saj daruje tudi on! Če je ljubezen res ljubezen, je na obeh straneh enako koprnjenje — za šampanjcem!“

Ko da je rešila zagonetko, izbruhne Mira:

„Ti si bil tepec, Tomo! Šampanjki je treba vrat odbiti! Ko bi bil znal, bi bilo že vzklopelo in zavrelo iz buteljke!“

Tomo se zasmeje:

„Strela božja, Mira, menda sem bil resnično tepec!“

„Hahaha ... in si še danes, rompom! Dve šampanjki imaš poleg sebe, v obeh kipi in vre, — ti pa čakaš in zijaš okoli! Niti ne takneš se zamaška, nikar da bi ga izstrelil v zrak in planil na šampanjca! Poslušaj, kako zapeljivo poka od vseh strani!“

Nenadoma stoji pred njimi poročnik Praznik, ob njegovi strani Mara, ki jo drži pod pazduho in jo tesno pritiska k sebi. Oba sta razigrana in vesela.

„Le vkup, le vkup, uboga gmajna!“ — vpije Dreja. „Herrreinspaziert, gospoda moja! Čemu oklevate in omedlevate pred hišo vinske milosti? Herrreinspaziert, gospoda moja! Hajdi, Tomo, pogostiva dekleta!“

Družba je naenkrat vsa živahna in razposajena. Praznik nataka vitke čaše in že prepeva:

„Bratci, veseli vsi, tralalala, tralalala ...“

Videti je neizmerno zadovoljen sam s seboj in z vsemi drugimi. Zdi se mu, da je dobro rešil svojo nalogo; prepričan je, da je vsaj za danes prekrizal Javornikove račune in da je Miro — vsaj za enkrat —

obvaroval nevarnosti. Sredi občnega veselja trenutkoma umolkne in se tiho smeje sam pri sebi: — ponosen je na „povodnega moža“, ki je Miro z njim prestrašil. S pogledi pa se Miri izogiblje in posveča vso pozornost Mari, ki se mu na videz brani in ga odbija, pa ji je vseeno čitati z obraza, kako zelo prijetno ji je njegovo laskanje.

Zdajci pride Nuša k mizi in vleče Zgončka za roko:

„Izgubil se mi je; pa sem ga našla tamkaj pod kostanjem. Med veje je zijal in menda žarnice prešteval. Ali ni tudi Magda z vami?“

Mira prasne v smeh:

„Bravo, Nuša! Ti se mi lepo razvijaš. Zdaj ga torej že po malem — vlečeš?“

Nuša zardi v zadregi:

„Nič ne vlečem! Kaj klepečeš, — Uršika?“

V splošnem smehu napije Dreja Nuši, trči z njo in jo pogleda prav prisrčno:

„Katera dva se imata rada, Nušika?“

Ona pa še globlje zardi in glas ji gre na jok:

„Zgonček ima Magdo rad, ne mene!“

A v istem hipu se zave, da je preveč povedala; zdi se ji, da je priznala, kako hudo ji je, ker ima Zgonček Magdo rad, ne nje. Solze se ji zaiskre v očeh, obrne se in hoče ubežati. Praznik jo komaj s silo pridrži.

Zgonček se drži černo, celo nekoliko porogljivo. Glas mu je še močnejše nosljajoč nego po navadi, rame mu še nestrpnije zmigavajo. Z išočimi očmi se ozira v množico; tuintam se izpozabi in si pobrskava s prstom po nosnicah.

Tomo je v najpopolnejšem raportu z Vêro. Od onega trenutka, ko se ga je dotaknila pod mizo, da ga obvaruje prepira s Stanislavom Drnovškom, švigajo iskre in plujejo tokovi poželenja med obema. Njuni nogi se prislanjata druga k drugi in se skušata objemati; njuni roki se iščeta pod mizo, se pozdravljata in se stiskata in se trgata. V polni meri se udeležujeta zabave in veselja, a njuni duši sta sredi družbe kakor sami zase in sta blaženi v razkošju medsebojne edinosti in bližine.

„Kaj pa vidva?“ — se obrne Mira hudomušno k njima in ju pogleda, obadva prav od blizu. Napije jima in trči z njima: — „Katera dva se imata rada?“

Vsi se smejejo. Dreja objame Marino nadlaket in jo stisne k sebi, napije ji in trči z njo, pa jo pogleda zapeljivo:

„Katera dva se imata rada, gospodična Mara?“

„Midva menda ne!“ — se smeje ona; a čisto mu je vdana, srečna in razžarjena, ko da si na tihem ničesar bolj ne zaželi nego tega, da bi se res imela rada.

„Sami parčki!“ — vzklikne Mira. „Jaz sem edina samcata! Kdo popravi to krivico?“

„Prst iztegni, Mira!“ — se pošali Tomo.

„Moj magnet, haha . . .“ — Mira vstane in iztegne svoj kazalec.

„Čari, bari, Miro spari! Hocus pocus, hic est locus!“ — Dreja dela z obema rokama vražarske križe pred seboj.

Tomo se krohoče:

„Samo pazi, Uršika, — ‚povodni mož‘ je blizu!“

Mira pa se nepričakovano razjezi, udari z roko po mizi in zavpije vsa zardela, s spačenim obrazom:

„Jaz si prepovedujem ‚Uršiko‘ in ‚povodnega moža‘! Imejte koga drugega za norca!“ — Pa plane jezno in hoče oditi.

Tomo jo zgrabi za roko, Vêra jo prime, vsi ji prigovarjajo in jo tolažijo. Edini Dreja se ne gane, s skrivnostno in globoko resnostjo jo opazuje. Mira sede zopet, pade s čelom na svojo laket, pleča se ji stresejo v krčevitem joku.

Mučno tišino prekine Nuša:

„Magda z Bogdanom prihaja.“

Zgonček iztegne vrat, — vsi se mu zasmejejo.

Tomo se ozre: — Bogdan vodi Magdo za roko, se stiska k nji in ji z velikansko vnemo govori v uho ter jo k nečemu pregovarja. Ko zapazi Tomovo omizje, jo hitro potegne v stran in izgine z njo med množico.

Mira vzdigne glavo in si obriše solze; obraz se ji iznova smeje:

„Torej zopet dva, ki se imata rada? Kje pa sta? Kje je hudičev jezik? — Zgonček, ali ga ne greš iskat?“

A zdaj se Zrimšek razjezi:

„Tudi mene ne boste imeli za norca!“

Njegov pegasti obraz je bled, njegove vodene oči so kalne. Dreja mu prigovarja, Nuša mu položi svojo dlan na roko. On se zdajci vda in zamahne malovažno:

„Ali jih niste videli? Bogdan jo nekam vleče, — v štacuno ali kam?“

„V štacuno? Zdaj je zaprta!“ — se smeje Nuša in vsa dekleta se smejejo. Dreja in Tomo se pomenljivo spogledata. Prvi se zgane, kakor da hoče vstati in oditi za onima; pa se premisli, zamahne z roko, pogleda še enkrat Toma in obsedi.

Naenkrat je nov haló pri mizi: — Silva se bliža s Turčinom. In ko prisedeta, velja tudi njima prva napitnica:

„Katera dva se imata rada?“

In onadva se zaljubljeno pogledata in zapojeta obadva hkrati:

„Midva!“

„Torej vendar enkrat dva, ki jih ni prav nič sram, da se imata rada!“ — se navduši Mira.

Vêro pogreje v prsih in oči se ji povesejo. Svojo roko izmakne Tomu in se tiho vpraša: — Ali me je sram? — Tega me je sram, da mešetarim s Stanislavom! — Čez hip se Silva nagne k njenemu ušesu:

„Tvoj ženin je ves divji. Poslal me je za teboj. Privesti te moram k njemu.“

„Figico!“ — reče Vêra in zardi po vsem obrazu; v prsih pa jo stisne še tesneje, muke jo obidejo, vest ji je strašno težka ...

*stovo najdenen slovar to kraigher. (Dalje prihodnjič.)
kako je premalo premisliti. Premalo
so + flog. Zdi se, da nimam celotne povesti. To
okrah. Janko Glaser: pisec za „Zvon“ od števila do števila. Zdi se
cit: 7/21*

Janko Glaser:

Pohorje.

(Iz zbirke „Pohorske poti“. — Z razglednega stolpa.)

V mračnem molku krog leže bregovi,
nagrmadeni v pokoj širok;
sami črni jelovi lesovi
in gozdovi bukovi okrog.

Zatemneli prek planin ležijo
in molčeči — kot smo mi sred njih;
vsak na robu svojem z domačijo
sam zase, redkobeseden, tih ...

Samo spodaj — kjer kot da ob vznožju
zadnji griči se poslavlajo
in raznežili so v domotožju
in bolesti gorki se mehkó —

tam v besedo zlato in iskreno
se odprlo je srce goram:
tam rodijo vino nam ognjeno,
z njim ogrevajo srce i nam!

X: kdo ve kaj - a povedano je jasno

Viktor Dyk.

Znani češki kritik F. X. Šalda je zadnjič napisal v „Venkovu“ važno besedo. Začel je namreč pisati o t. zv. „vojni literaturi“ in je prišel na misel, da bi bilo najbolje, ko bi se o vojni literaturi sploh ne pisalo, oziroma, da bi se v literaturi sploh ne govorilo o vojni. Vse, kar se dogaja sedaj pred našimi očmi, je sramota za človeštvo, sramota za kulturo v XX. stoletju krščanstva. Vse to je nizkost, podlost, ponižanje — nekaj tako nečloveškega in nekulturnega, da nas bodo bodoče generacije komaj razumele. Zato bi morali imeti za vse to samo preziranje in pozabljenost. Šalda ne misli pri tem na ono vrsto vojne literature, ki se je s takim uspehom razširila pri naših sosedih, namreč onih vojnih romanov o špijonih in pobojih, polnih krvi in maščevanja: te vrste literatura, hvala Bogu, ni vzcvetela na naših tleh: bila je nemogoča. Privoščimo jo našim sosedom, da z njo naslajajo generacijo sedanjosti in da v nji vzgajajo mladino bodočnosti. To je njihova stvar in stvar njihovega okusa. O tej vrsti literature v spodobni družbi sploh ni govora: Šalda je mislil na ona umetniška dela sedanje dobe, ki je v njih odmev sedanjih dogodkov. In tu je vprašanje: ali ima prav? Ali bi bilo sploh mogoče, da bi šlo vse to molče mimo nas? Ali ne bi mislili potomci, da smo lagali sebi in svetu? Nemogoče je, da bi se ne dotikalo nas, kar pretresa svet. Zato se bo v vsaki literaturi zrcalila ta doba po svoje. In po tem nas bo presojala bodočnost.

Nekateri so mislili, da bo vojna prerodila človeštvo, da se bo iz strelskih jarkov vrnil nov človek, skovan pod udarci topov, vzgojen v grozi sovraštva in smrti, pretresen v dnu svoje notranjosti. Nov, velik človek, trd in neupogljiv, samozavesten in bojevit, zdrav in krepak, odločen in nepremagljiv. Miloš Marten, pisatelj „Akorda“, ki je bil tudi vojak in je med vojno umrl tam gori nekje ob lepi Jizeri, je bil drugega mnenja: vrnil se bo človek, kakor je bil, slab in filister, utrujen in udan, brez volje in brez sil — pozabil bo trpljenje in bo živel kakor poprej. Kdo ima prav? Po svoji skušnji bi jaz pritrdil Martenu. Vzgoja fronte je popolnoma negotova: trenutno premaga bojzljivost, premaga strah pred krvjo in smrtjo, vzbudi nagon samo-

obrambe, voljo do življenja: a o vsem tem ostane le žalosten spomin, ki budi v srcu stud in odpor. Kako bi moglo iz vse te nizkosti iziti nekaj velikega? Mislite, da ravno iz te grozne propasti zahrepenimo po nebeških zvezdah? Iz ekstrema v ekstrem? Mogoče. Toda o vzgoji fronte si ne delajmo iluzij. Fronta sama ne vzgaja; fronta je samo zgled slabe vzgoje.

Vsak dan slišimo, da bo vojna osvobodila človeštvo. Lepa beseda. Ko bi bila resnična, bi bila vredna, da ostane med nami. Toda v svetu je bilo od nekdaj tako, da je vojna zaslužila človeštvo: sedanja vojna je prinesla največje robstvo, ki ga je kdaj poznal svet. Toda beseda o svobodi ni brez pomena. Le spomnimo se na napoleonske vojne: boj za svobodo je nastal šele po Lipskem. Od španskih karlistov do ruskih dekabristov — od junijskih dogodkov (1830) pa do splošnega prevrata (1848) odmeva klic po svobodi, ki se je rodil in vzgajal v času napoleonskih vojen. Nemška mladina, ki je osvobodila Prusijo, je morala l. 1817. s svojo zvezo na Wartburgu začeti nov boj za — svojo svobodo. Kaj so dobili Čehi, ki so se tako navduševali za boj proti Napoleonu in so se tako hrabro bojevali za — svobodo? In kaj je dobila Evropa za to, da se je osvobodila tiranstva? Sveto alijanso. Zato si hočejo narodi že sedaj med vojno zagotoviti to, kar je cilj vojne — svobodo narodov. In boj za to svobodo ne more iti mimo narodne literature. To je naša vojna literatura, izraz našega življenja sedanjosti. Čitali smo o češki vojni literaturi. Imena in naslovi nam niso mogli podati žive slike, ki jo moremo dobiti komaj iz celih knjig. Literatura raste od dne do dne. „Lumir“ n. pr. je prinesel mnogo novih lepih pesmi od Dyka, Macharja, Sove i. t. d., a najlepše so bile konfiscirane. Poleg tega zdaj marsikdo poje pesmi, ki jih konfiscira sam in jih shranja za bodočnost. Tudi pri nas. Kajti zdi se mi neverjetno, da bi ne imeli česa drugega povedati sebi in svetu nego to, kar čitamo po naših mesečnikih. To bi bilo žalostno. Zato podajam ta odlomek za zgled o tem, kako se poje drugod.

Viktor Dyk je izšel iz one mlade generacije, ki je preživela burna leta 1894. in 1897. Iz leta 1894. je znan veliki proces proti „Omladini“ in leta 1897. so nastale znane praške demonstracije, podobne ljubljanskim dogodkom leta 1908. Po praških ulicah je tekla kri in sledil jim je preki sod nad mestom. Ti dogodki odmevajo v Dykovem romanu „Prosinec“ (slov. december). Generacija teh let je prestala vse, preganjanje, procese, ječe — a ostala je nezlomljena v svoji volji. Stala je na svojem državnopravnem programu in je zavzemala v političnem življenju skrajno levo krilo. Pesnik te skrajne leve je bil Viktor Dyk. Opozicija proti vladajočim razmeram je bilo geslo generacije: opozicija proti vladi in proti domačim kompromisom. Ta opozicija odmeva v Dykovih pesmih:

In kjer tribuni klicali so: Mir!
jaz klical sem razkolniško: Na boj!
(Odgovor.)

Dvajset let je od takrat. Te dni so prinašali „Nar. Listy“ Dykove spomine na one decemberske dogodke. Kako se je vse izpremenilo! In glavna izprememba: danes je ona opozicija združila v sebi ves narod. Generacija, ki se ni udala, je zmagala. V „Nar. divadlu“ se je igrala te dni Dykova „Revolucijska trilogija“, katere prvi del „Posel“ se je že pred leti pojavil na odru. Letos je Dyk izdal zbirko „Lehké a těžké kroky“ (Lahki in težki koraki). Skoraj polovico pesmi je konfisciranih — toda tudi iz teh, ki so ostale, si lahko ustvarimo sliko pesnika. V knjigi najdemo pesmi iz prvih mesecev leta 1914. in iz časa vojne. V prvih zvone še zadnji odmevi domačih sporov, boj proti mladočehom, odpor proti praznoti in gnilobi življenja. Dykove pesmi se odlikujejo po svoji priprostosti in kreposti. Verz je kratek, jedernat, izraz pogosto neizbran, toda pribit; misel jasna, odkrita, končni akord močan in izrazit. Ni izbiren niti v motivih niti v obliki: glavna stvar je: povedati resnico in udariti laži v lice. „Nas ni bilo mnogo“ — pravi v svojem „Odgovoru“ — „toda mi nismo iskali sladkih besedi: vsaka beseda in vsak verz je bil udar.“ Nič ni narodu bolj nevarno ko tišina, mir. Zato je bil Dyk proti oni zadovoljni lenobi, ki je zaljubljena v svojo miroljubnost. Dvajset let je dramil zaspano zavest, ki so jo drugi hoteli zazibati v spanje. Dvajset let je motil „javni mir“. Zato so njegove pesmi polne sarkazma in ironije. V „Improvizaciji nekega grdega večera“ čitamo:

Postati velik, slaven, tvoriti, imeti,
govornik biti in bojevnik mas,
to bile zvezde so, ki v njih življenje sveti
se v dneh čarobnih, ko nas v dalji kliče glas.

Kot takrat danes zopet dan zahaja
in zopet gledam jasnih zvezdic žar —
od želj ponosnih ena le še v srcu vstaja:
stopiti brez sramote čez praški trotoar.

Tako je gledal, tako gleda pesnik na javnost. Zakaj generacija, iz katere je izšel, je premagala predsodke in bojazljivost. Nastopila je odločno in se ni spremenila, ni se uklonila. Prinesla je svoje žrtve in ni čakala ne povračila, ne pohvale. Videla je, kako je cinično šel čas svojo pot in kako je javnost živela po svoje naprej, kakor da ni mogoče živeti drugače. Toda njih volja je bila nezlomljiva, kakor je bila neomahljiva njih vera in nepremagljiva njih sila. Osvoboditi sebe in svet od tega životarjenja, ki ni vredno življenja.

„In če padejo tvoji okovi,
naj to svetu pomeni svobodo.“

Vojna je z vso silo padla na češko zemljo. Bil je mahoma konec domačih prepиров: vse je pokrila železna tišina. Viktor Dyk je gledal dogodke, ki so se dogajali pod to tišino. Vidi vojaka, ki odhaja, vidi majko, ki čaka, vidi starko, ki moli, kaj pomeni vse to? Kam gre svet in kam drdrajo ti vlaki? Mračna tišina. Češka zemlja je ležala v težkem negotovem pričakovanju.

Drhti telegrafski drat
in vse trepeče,
nekaj ima vsakdo rad,
in vse trepeče,
drhti telegrafski drat
in vse trepeče. (Jesenska pesem.)

Vse se boji in trepeče, a ti bodi trden. Ne boj se! Pesnik posluša tišino. Strašna tišina! A glej, tam prihaja po poljani: „Veseli hodec“. Gre in poje veselo v svet z jasnim obrazom:

„Ne vem, kdo si, od kod in kam —
tvoje resnice in laži ne poznam,
ne tega, kar v tebi se bliska
in poje in vriska.
A bodi kdorkoli, pregnal si mrak,
ko vskliknil: „Naprej!“
si v trenotek težak.
O potnik neznani
na megleni poljani:
hvala na besedi ti tej.“

Pesnik je spoznal in razumel čas. Vzhuru! Na noge! Ne čakajte, ne obupujte!

In sem mislil, da mi iskra švigne,
in sem mislil, da se solnce dvigne.

Ne, tudi v žalosti ni hotel pesnik miru: tudi ta žalost je smrt, umiranje, zato naprej na boj, v življenje. Viktor Dyk se je kmalu „preselil“ na Dunaj. To je bil namreč izraz za to, ako je kdo odšel v znani dunajski kriminal. Da bi se kdo ne vznemirjal. Dyk je našel tam na dvorišču velikega vojaškega sodišča svoje znanke: Macharja in Bezruča, drja Kramača, drja Rašina in druge. Sedaj je začel v „Letaku“ izdajati svojo „Tisoč in eno noč v dunajskem kriminalu“. Sploh se mnogo oglašja v „Neodvislosti“ in drugod. Rad politizira. Čas je ugoden. Generacija manjšine je zmagala. Bližajo se odločilni

trenotki. Ali je mogoče molčati, ko zemlja govori? Ali je treba govoriti, ko najbolje govori molk? Čemu besede, ko je vse jasno, ko mislijo vsi eno? Čemu besede, ko je treba samo dejanj? Toda usoda se ne da prisiliti. Sedaj je čas, ko mogočni tok podira stari svet: (V tihem zalivu.) To so sile, ki so nadčloveške. Stara podrtija plove razbita po produ. Nov svet prihaja. Toda doživel ga bo ta, kdor bo živel. Zato, narod, drži se svoje zemlje in živi z njo. Drži se in čakaj, da bo povodenj mimo. Potem pride novo življenje — od daleč, od nekod. Ne samo po sebi — morebiti bo treba poseči v boj — zato pozor na trenotke, ki v njih živi svet. Kajti čas gre naprej in nikdar nazaj.

Igo Gruden :

Pod oknom šumi polnoč.

Pod oknom šumi polnoč
kot tvoja žehteča svila;
kot v vetru ptič zmrzujoč
se misel je vanjo spustila.

Na polju ne gane se klas,
po mraku duhtijo rože
kot dih tvojih mehkih las,
kot vonj tvoje bele kože.

In zdi se mi, da je moje telo
brezglasno med kelihe palo,
in zdi se mi, da čez moje telo
brezglasno je cvetje razpalo . . .

In kot da drhtelo bi tvoje telo
ob mojem drhtečem telesu:
tako mi je toplo in čudno-sladkó
kot roži, ki cvete o kresu.

Rado Murnik:

Iz velike dobe.

2. Dragonec Juri.

Dež je trkal na visoka okna Sokolskega doma litijskega. Ondukaj je imela okrevalnica Rdečega križa manjši oddelek s petindvajsetimi posteljami za ranjene in bolne vojake; večja dva oddelka sta bila v ponoviški graščini in v litijski šoli. Pri preprostih, čedno pomitih belih mizah sredi bivše sokolske telovadnice so štirje strastni kvartopirci premetavali že grdo očrnele hudičeve podobice. Drugi rekonvalescenti so zaplečevali igralcem ali pisali, ali brali knjige, časnike, pisma, ali iztikali po nočnih omaricah in si preganjali dolgčas deževnega julijskega jutra z glasnimi pogovori in veselimi, včasi precej robotnimi šalami. Dva Madžara z obezanima rokama in kislima obrazoma sta molče romala po sobi gori in doli. Slovenci pa so bili kljubu pustemu vremenu kaj dobre volje. Peli so: „Regiment po cesti gre ...“ in ukali, se dražili in smejali.

Na kavaletu pri železni peči je sedel mlad dragonec sam, ves zamišljen. Krogla ruskega šrapnela ga je ranila v ramo; rana je bila že malone zaceljena. Na prvi pogled se ti je zdel docela navaden človek; ali v tem okornem truplu je koprnela čudovito nežna, otroško rahločutna duša, ki je pritajeno, zagonetno sijala iz njegovih oči. Menil bi, da mu je hotela priroda vso drugo milovidnost nadomestiti s temi modrimi očmi, ki so gledale tako čudno milo, sočutno in deviško sramežljivo, kakor bi se bile pomotoma ujele v ta široki moški obraz. Sedel sem k njemu na stol.

„No, Juri, ali mislite na tovariše, ki so se odpeljali včeraj s transportom v Ljubljano in Šiško?“

Nasmehnil se je kakor v zadregi, pogladil gube na rdečih hlačah in se premaknil na postelji, da so mu rahlo zazvenele ostroge na škornjih.

„Na mislih mi je bilo nekaj drugega,“ je odgovoril s svojim globokim, jako prijetnim glasom: „Smejali se mi boste in rekli: Glejte ga no Jurija, kake neumnosti mu blodijo po njegovi neumni glavi!“

„Nikakor ne, Juri! Le govorite, saj sva že stara znanca tukaj!“

Odpihnil je prašek raz rokav svoje višnjeve suknje, me pozorno premotril in izpovedal: „Premišljeval sem, kako je hudo, če človek ne more več popraviti, kar je opustil ali zakrivil.“

Zopet me je pogledal pazljivo in nekam plašno. Ko je pa videl, da se mu ne posmehujem, kakor so se mu morda že drugi, je zaupljivo nadaljeval kar sam izza sebe: „Pri dragoncih sem imel konja, tako dobrega, tako zvestega! Rad sem ga imel kakor tovariša! In glejte — jaz sem kriv, da je storila uboga žival tako strašno, strašno smrt! Če hočete, vam povem . . . pa ne tukaj.“

Vstal je in se s težkimi, okornimi koraki zibal proti vratom. Šla sva v vežo. Nasproti telovadnice je imela usmiljenka svojo sobico, polno svetih podobic. „Sestra“ je šla k maši. Izbica je bila zaklenjena.

Sedla sva na stopnice in dragonec je jel pripovedovati:

„Ko se je lani vnela vojna, sem služil že drugo leto pri dragon-skem polku. Mojemu konju je bilo ime Zefir. Ej — kakšen konj vam je bil moj Zefir! Glava, vrat, život, križ, noge, hoja — vse je bilo tako, da je moral vsakdo priznati: Lepa žival! Kar veselje ga je bilo gledati! Moj rjavec je bil, lahko rečem, najboljši in najlepši konj, kar jih je jezdilo moštvo našega eskadrona.

Nekaj človeškega je bilo v njegovih velikih lepih očeh. Res, Zefir je gledal kakor človek, kakor človek! In razumel je vse, kar sem mu govoril. Naš enoletni prostovoljec, mlad, pa že silno učen, mi je povedal, da pomeni zefir toliko kakor veter. Jako primerno ime so izbrali mojemu konju. Zefir je bil res uren in lahek kakor veter!

Ej, kako veselo je rezgetal, kadar sva hitela na vse zgodaj po planem in je zagledal vzhajajoče sonce! Dirjal je kar naprej in naprej, kakor bi hotel videti jutranjo lepoto vsega sveta! Kaj je lepše, kakor zarana hiteti od kraja do kraja, ko je še vse tako mlado in ljubo!

Moj Zefir pa ni bil samo lep in hiter konjiček, ampak je bil tudi krotak in pameten. Niti na povodcu mi ga ni bilo treba voditi. Sam je šel za mano kakor zvest psiček. Nikdar mi ni nagajal ali kljuboval, nikdar ni bilo treba ostrog. Kadar so se drugi konji v hlevu med sabo grizli ali kadar so brcali in bili ob lesene ograje, je stal Zefir mirno v svoji staji in se ni udeležil take nespodobne zabave. Korporal Matjašek je trdil, da je Zefir pametnejši od vsakega dragonca, posebno pa od mene. (Juri se je sramežljivo namuzal.) Jako rad je moj konj poslušal, kadar sem pel ali se kratkočasil z orglicami.

Bila je zadnja nedelja, ki smo jo še preživeli doma v kasarni, preden smo odhiteli v mrzlo Galicijo. Prav lep dan je bil in vabil pod milo nebo. Razen tistih, ki so imeli službo ali kazen, so takoj po povelju vsi izročili iz kasarne.

Zefir je žalostno gledal, če` pojdem tudi jaz in ga pustim samega doma. Jaz pa sem postavil stol v njegovo stajo, sedel in začel na orglice. Zefir mi je naslonil svojo glavo rahlo na ramo in poslušal nepremično, naj so pele moje orglice veselo ali žalostno. Kako hvaležna je žival, ako se človek ne bavi z njo samo takrat, kadar mu mora delati!

Godel sem ravno tisto, ki se mi zdi posebno lepa:

Oj ta soldaški boben,
ta bo moj mrtvaški zvon ...

Kar dvigne Zefir glavo. Pogledam. Naš ritmojster!

Naš „stari“ je bil Hrvat, strog in pravičen mož. Kadar smo zagledali njegov rdeči obraz s kratko pristriženimi črnimi brkami in njegove žareče oči, je kar nekaj zamrgolelo v nas. Bil je nagle jeze, bil je kakor vihar, kakor vihar! Kadar smo najmanj slutili, je stal pred nami v hlevu ali v jahalnici ali na straži ali kjersibodi. Hud je bil bolj na videz; v resnici je bil dober človek, še prav dober, samo kazati tega ni maral. 106

Poskočim, salutiram. On pa si pomakne kapo visoko na čelo. To je bilo vselej zanesljivo znamenje, da je mož dobre volje.

„Boga mi,“ veli, „koncert v hlevu! Dobro. Le nadaljuj, dečko!“ Odslej me je gledal mnogo prijazneje; vsaj meni se je zdelo tako.

Vojna ni trajala še dva meseca, ko sem ga jaz ubogi grešnik že trikrat „polomil“. Pri vojakihi človek kmalu naonegavi kaj takega, kar je narobe in kar ne veseli višjih gospodov; saj sami veste, kako je.

Jaz pa sem bil takrat še zaljubljen. Oh, pa še kako!

V Galiciji smo prebivali nekaj časa v veliki graščini starega poljskega grofa. Lepega dne sem snažil na grajskem dvorišču pred hlevom svojo sabljo in pel domače pesmi. Bil sem sam. Zapel sem še „Luna sije ...“ četudi je bilo komaj o petih popoldne.

Kar je prišlo mlado dekle, grajska hišna. Ime ji je bilo Valeska. V naši cerkvi doma na Štajerskem imamo nad oltarjem lepega angela. Tako lepa in mila je bila Valeska. Bila je blede, njene oči in lasje pa so bili kakor črn žamet.

Nagovorila me je prijazno: „Lepa je vaša pesem, pane!“

Razumel sem vse, saj Poljaki ne zavijajo dosti drugače kakor mi ali Hrvatje. Toda stal sem pred njo kakor klada in nisem vedel, kaj bi zinil. Da je vendar človek včasih tako strašno neroden! Juri, sem si rekel, vsaj milo jo poglej, ker si prestorast in prebojazljiv, da bi ji kar povedal, kako ti je všeč! Pogledal sem jo zatorej prav prijazno.

Valeski se menda to ni zdelo napak. Vpraša me: „Kdo vas je pa naučil tako lepo peti?“

Odgovorim ji: „Naš učitelj doma.“

„Vi pa naučite mene!“ mi veli. „Pridete potlej v vežo?“ Pokaže mi z belo roko.

Obljubim ji: „Prav rad, gospodična!“ Česar nisem znal poljski sem pa povedal slovenski. „Prav gotovo pridem, nič se ne bojte!“

Ko sem mogel in smel, sem šel precej v vežo, ki je bila kakor soba. Tam je Valeska na veliki mizi gladila perilo. Ponudila mi je stol

in me pogledala s svojimi angelskimi očmi, da mi je šinilo kakor sam ogenj po žilah. Poizkušala sva razne pesmi. Posebno ji je bila všeč tistale:

Slišala sem ptičko pet',
pela je: kuku!

Valeskin glas je bil mehak pa tako žalosten! Žalosten in vendar tako prijeten in mil! Včasi ga slišim v sanjah in potem moram ves dan misliti na lepo Poljakinjo.

Skoraj vsak popoldan sem učil jaz njo slovenske pesmi, ona pa mene poljske. In vsak večer me je poljubila, preden sem odšel! Kar vrelo je po meni. Zdelo se mi je, da so nebesa v tisti veži! Najrajši bi bil ostal vekomaj tam.

Naš veliki pa suhi korporal Matjašek nam je večkrat razlagal, da je ljubezen hujša kakor vsaka mrzlica. In kmalu sem videl, da ima prav. Kakor omamljen, tak sem bil. Sam sebe nisem več poznal. Valeska! Valeska! Noč in dan sem mislil na lepo Poljakinjo, čeprav sem dobro vedel, da iz te moke ne bo nikoli komisa.

Ni čuda, da sem bil v kratkem kar trikrat povabljen na raport! Prvikrat sem se pregrešil, ker sem pozabil zapeti/drugi gumb na suknji. Ritmojster me je zato samo malo oštel in posvaril. Kmalu potem sem šel zamišljen mimo častnika pa mu nisem salutiral in še tisti večer sem se vrnil prepozno domov. Pri drugem raportu me je ožgal ritmojster s svojimi svetlimi očmi od nog do glave in si potisnil kapo čisto na obrvi. Juri, sem si mislil, to je pa slabo znamenje! In res! Kmalu je tako divjal nad mano, da sem se bal: zdajzdaj skoči vame in mi pregrizne vrat! Ozmerjal me je neusmiljeno, vse mi je rekel, osel, bik in celo civilist, samo človek ne! Obsodil me je na sedem dni samote in zaprl so me v stolp, v nizko in ozko pritlično izbico, ki je zatohlo dišala po koruzi in krompirju.

Žalostno sem gledal iz ječe. Skozi okence sem videl le kos grajskega dvorišča. Vreme je bilo nenavadno lepo. Čudno, da so najlepši dnevi takrat, kadar je človek zaprt! Trl me je hud dolgčas po Valeski in po Zefirju. Vsak drugi večer mi je priklenil dnevni korporal desno roko k levi nogi. En dan železo, en dan post, tako se je menjavalo. Že drugi dan mi je povedal korporal Matjašek, da Zefir ne mara več jesti, odkar me pogreša.

Tako sem se vical dva dni. Tretjega popoldne pa sem videl skozi odprto okence, da jezdijo tovariši k reki konje kopat. Milo se mi je storilo in žalostno sem zapel: .

Kaj maram, k' sem sam!

Nenadoma je zaklopotalo in pred oknom je stal moj Zefir! Slišal me je in se utrgal dragoncu. Kako veselo je zarezgetala živalca, ko

me je zagledala! Kako je rinila k meni! Iztegnil sem roko skozi okence, božal konja po čelu in mu dal komisa, kolikor sem ga še imel. Pritekel je dragonec.

Ali že sem zaslišal glas našega ritmojstra: „Vidiš, Zefir, tvoj dečko je zaprt, ker je velik magarac! Ali sedaj izpustimo dečka, morebiti se poboljša. Ako ne, Boga mi, mu pa vzamemo Zefirja, jahal bo Ago. Dečko, marš iz luknje!“ (Juri se je veselo zasmel in pokazal lepe bele zobe.) Korporal Matjašek mi je odklenil, jaz pa smuk iz kletke!

Stopim tiste tri korake pred ritmojstra, salutiram in se mu najpokorneje zahvalim. Moj Zefir je bil ves razburjen od veselja; plesljal je okoli mene, me vohal in tiho hrzal. Naš „stari“ pa me je srpo pogledal in mi zažugal: „Prihodnjič bo druga! Le zapomni si!“

Tak vam je bil naš ritmojster: dober ko kruh, pa hud kakor hren! Zato smo ga imeli radi vsi dragonci in bi dirjali za njim tudi skozi sam peklenski ogenj!

Spet sem užival nebesa v grajski veži. Moja sreča pa žalibog ni trajala dolgo. Prekmalu smo morali dalje. Valeska in jaz, oba sva se jokala, ko sva jemala slovo. Vprašal sem jo, zakaj ima ravno mene rada, in odgovorila je: „Zato, ker znaš tako lepe pesmi peti.“ Že je klicala trobenta ...

Pisal sem ji trikrat, pa nisem dobil nobenega odgovora. Valeska menda ni prejela mojih listov.

Neusmiljena vojna mi je vzela marsikaterega ljubega prijatelja in tovariša; nama z Zefirjem pa je šlo še precej po sreči. Le enkrat mi je predla huda.

Še so svetile zvezde, ko je zatrobila trobenta alarm. Hlastno smo se napravili, osedlali konje in kmalu smo jezdili proti sovražniku. Jahali smo mimo dolgih, dolgih vrst volov in konj, mimo avtomobilov in voz, velikih in majhnih, s strehami in brez streh, mimo pešcev, in topničarjev, lovcev in pionirjev. Koliko trpi v vojni tudi uboga živina! Naši konji so bili kmalu openjeni in mokri, posebno ob sedlu in jermenju, in lahek par je prihajal od njih.

Solnce je vzhajalo, velikanska krvava krogla. Vsi prašni smo se ustavili ob cesti v redkem hrastovem gozdiču. Ruska straža se je tiho vdala. Ali ni vsak Rus, ki nosi rusko uniformo. Naši častniki so izpraševali ujetnike. V daljavi, na desni, je bučalo zamolklo kakor orgle, preden začno pevci.

Onkraj gozdiča se je razprostirala velika, široka ledina. Nekaj sto korakov pred nami je zapirala razgled nizka griva, ponekod porasla z grmovjem. Šlo je od moža do moža, da tabore kakih tisoč korakov za ono grivo sami ruski huzarji ob cesti in da jih moramo pregnati.

Drgnil sem Zefirja s suhim listjem in si mislil: „Bog ve, ali bom jutri še videl to ljubo solnce, ki zdajle še sije name in sije tudi na našo

štajersko vasico in na majhno pokopališče, kjer počivajo moji predragi starši in sestra. Pogledaval sem tovariše. Njih obrazi so bili resni in nepremični kakor v cerkvi. Vsi smo čutili, da se v kratkem prične boj na življenje in smrt.

„Aeroplan!“ je rekel nekdo tiho. „Ali je naš?“

„Naš!“ je odgovoril debel glas. „Leta pa tako visoko, da že lahko sliši, kako pojo petelini v nebesih.“

Drugi so se smejali, toda poznalo se jim je, da ne mislijo na tisto, zaradi česar se smejajo. Poznalo se jim je, da si prizadevajo potisniti svoje skrbi nazaj v dušo in da bi radi potajili svoj strah. Vsak se je bal, da ga ne bi imeli drugi za strahopetca. Toda vsi so mislili menda tako kakor jaz: „Kaj bo čez eno uro? Ali bom še kdaj videl domovino?“ In onim, ki so se najbolj smejali in šalili, njim je bilo menda najhuje! Mene je obhajala velika žalost. Mučila me je skrb, da utegnem danes izgubiti Zefirja. Priporočil sem oba svojemu patronu, svetemu Juriju, ki je bil tudi imeniten jezdec. Molil je takrat, menim, še marsikdo, akotudi le skrivoma. Tako je bilo, težko smo premagovali žalost, težko smo čakali, čakali! Strašno je čakanje pred bojem — hujske je, kakor boj sam! Hrepeneli smo, da udarimo, udarimo — ako že mora tako biti ...

Ko smo zopet zajahali konje, sem videl, da so se nekateri tovariši prekrizali, na kratko in hitro, kakor bi jih bilo sram. Jezdili smo proti oni grivi. Še preden smo prijahali do nje, smo videli sovražne jezdece. V najhujšem diru smo se spustili proti njim. Rusi so nas že prej začutili in se zakadili proti nam.

„Hura!“ zakriči naš ritmojster spredaj in visoko vihti svojo sabljo.

„Huraaa!“ kričimo mi za njim.

Zemlja se trese in bobni. Okoli tristo konj si dirja v divjem diru nasproti. Težke nožnice rožljajo ob sedlih, škornjih in ostrogah, usnje poka in škriplje, konji hrzajo in sopihajo. Veter se upira v obraz in prsi. Že smo si tako blizu, da morem razločiti posamezne obraze, mlade in stare, globoko upognjene nad vihrajočimi grivami. Vidim svetle sablje, vidim tujo monturo, sivozelene suknje in sivomodre hlače, vidim divje poglede tujih mož, pripravljenih, da nas neusmiljeno posekajo. In tedaj čutim tudi jaz strašno, besno sovraštvo!

Že pokajo karabinci in revolverji. Nekaj konj in jezdecev se valja, zvija in kriči na travnatih tleh. Grozni so obupni kriki, ki jih izsili konju le najhujša bolečina in smrtni strah.

Naravnost proti meni drevi močan rdečelas Rus. Še nikdar nisem videl tako strašnih oči.

„Torej s tem se bova!“ si mislim in gledam samo njega, kakor mi ne bi pretila nevarnost od nikogar drugega. Še to mi šine po glavi: „Svoje žive dni ga nisem videl tega človeka, zdaj pa ga moram umoriti!“

Trčimo skupaj, mož proti možu. Konji se vzpenjajo. Visoko zavijtim sabljo. Obenem zasije iz dima svetel blisk. Na glavi začutim strahovito težo in dozdeva se mi, da se bližajo tla sila, sila naglo mojim očem. Nekaj močnega butne obme. Pred očmi mi plešejo zdaj črne sence, zdaj svetlordeči kolobarji, po ušesih pa mi grmi in buči, kakor bi šumelo in se podiralo tisoč in tisoč hrastov.

„Kaj je to? se čudim kakor v sanjah. „Kako diši po smodniku...“ In zdi se mi, da se pogrezam v tiho temo.

Ko se prebudim iz omotice, čutim hude bolečine v glavi. Težka je, kakor da so možgani zaliti s svincem. Poleg sebe zagledam najprvo bel kamen, oškropljen z rdečimi kanci. Zraven njega pa leži roka. Roka v višnjem rokavu, gladko odsekana od rame, leži v kratki travi in drži sabljo, ki so se je oprijeli človeški lasje in kri.

Z veliko muko se uprem na roke, vzdignem glavo in vidim, da sem ležal z glavo na vratu mrtvega ruskega konja. Tedaj stopi Zefir k meni, nagne glavo in me gleda. „Vendar nisem čisto zapuščen,“ si mislim in ta misel mi je velika tolažba. Zefir ni ranjen; kopita so mu krvava od tuje krvi. Počasi pretipam sam sebe. Tudi jaz sem še cel, hvala Bogu!

V glavi me tišči in kljuje. Odpnem jermen in snamem težko čelado. Na njej zapazim globoko zarezo; sovražna sablja je udarila po čeladnem grebenu in omamljen sem omahnil s konja.

Na levi od mene leži rumenolas huzarski poročnik. Pogodilo ga je v usta. Odprta so in polna krvi. Leva noga mu še tiči v stremenu. Njegov konj, lepo bel, še živi. Sablja mu je preparala trebuh. Včasi dvigne glavo in mučno zastoka. Iz široke rane se kadi in mu vise čreva ter se premikajo ob vsakem dihu. Po drobju se pasejo ostudne muhe. Rdeče in črne kaplje kapljajo v lužo, kjer se tresejo in ginejo mastne pene. Kako se mi smili ta uboga žival! Kje je živinozdravnik, da bi jo z dletom in kladivom rešil strašnih muk!

Na desni leži oni rdečelas Rus. Nič divjega, nič sovražnega ni več v huzarjevih očeh. Upira jih naravnost proti nebu nad nami, gleda mirno, pobožno, ne plaho in tiho moli. Z levico, poraslo s svetlordečastimi dlačicami, pritiska sveto podobico Zveličarjevo z umazanim trakom na trepetajoče ustne. Na desnici ima le še dva prsta cela, palec in kazalec. Grozno je, gledati ga, kadar dela križ in se mu napol odsekani trije prsti, viseči na kitah in koži, že očrneli, že mrtvi, vlečejo po obrazu in po prsni in ga škrope z rdečimi kapljami. Komaj slišno šepeta: „V imenu Očeta in Sina in svetega Duha... Gospodi, pomiluj...“ Bolečine mu raztezajo usta. Strašno mora trpeti — fff! (Juri je potegnil sapo skozi zobe vase.)

Grozno je, kamor pogledam. Povsodi naokoli se zvijajo in umirajo razmesarjeni vojaki in konji. Nekateri ranjenci tiho ječe in grgrajo.

Drugi pa kriče z divjim, že hripavim glasom in škripljejo z zobmi. Zopet drugi molijo in pojemaje prosijo: „Vode! — Vode!“ Nekateri pa — kakor bolni otroci — kličejo mater. Nekaj se jih plazi po rokah in kolenih, samo da bi prišli s tega groznega kraja, kjer diši po človeškem in konjskem mesu in krvi, po jermenju in znoju. Vstajajo, se opotekajo, padajo. Na bližnjih hrastih čakajo gavrani.

Eden teh velikih črnih ptičev poleti nizko bliže; konji dvigajo glave, poizkušajo vstati, puhajo. Ranjenec ustrelil na hrast. Krokariji vzlete, pa se kmalu vrnejo.

„Tukaj torej bom umrl!“ sem vzdihnil. „Bog daj, da bi nas kmalu našli sanitejci ... Dokler ostane Zefir pri meni, ne bo gavranov blizu ... Bog ve, če je v onem gozdu kdaj kaj rdečih jagod?“

Zaspal sem. V sanjah sem se videl pastirja na paši. Kako lepo je bilo za domačo vasjo! Nad poljanami so peli škrjančki. Ob gozdnem robu je bilo vse polno najlepših rdečih jagod. Nabral sem jih poln klobuk in jih dal doma materi. Kako so jih bili veseli! Čutil sem se neizmerno srečnega. Ko pa so iztresali jagode v košarico, se je ulila sama kri.

Ne vem, kako dolgo sem spal na bojišču. Mahoma sem začutil toplo sapo in odprl oči. Nad svojim obrazom sem zagledal Zefirjevo glavo.

Čutil sem se mnogo boljšega. Glava me ni več tako hudo bolela. Zdaj pa sem zraven Zefirja ugledal našega ritmojstra in še nekaj naših. Takoj se mi je zdelo vse svetlejše.

„Dečko še živi! To me veseli. Kako je, sinko moj?“

„Upam, da bom kmalu čisto zdrav, gospod ritmojster!“

Poizkusil sem in vstal. Rdečelasi Rus ni več molil; dal je Bogu dušo.

Ritmojster je stopil k ruskemu belcu, ki se je še zmeraj mučil s svojo grozovito rano. Gospod ga je z revolverjem ustrelil v uho. Bela glava je omahnila. Dvakrat, trikrat je preletel truplo hiter trepet, potem pa so se počasi iztegnile noge in konj se ni več ganil.

Molče smo odjahali. Konjem je polzelo po krvavih tleh. Ves čas sem moral misliti na ono odsekano roko in na rdečelasega husarja, ki se je prekrižaval z razmesarjeno desnico.

Vkratkem sem popolnoma okreval. Drugi mesec pa me je zadela prava nesreča.

Spremljali smo četo ruskih ujetnikov v bližnji tabor. Dospeli smo do močvirja.

„Kdor zabrede v to mahovje, je izgubljen,“ nam je povedal ujetnik. „Voda je gosta, dno je mehko kakor testo in polno vejevja.“

Pred nekaj dnevi je deževalo. Po pesku in blatu na bregu so se poznali sledovi divjačine. Preko močvirja je držala ozka pot po nizkem nasipu, ki je bil zgrajen od kamenja, vej in hlodov. Razjahali smo in vlekli konje za uzde. Tla so se gugala in udirala pod nogami. Vsako stopinjo je takoj zalila mehurčasta kalna voda. Na desni in levi se je vsipala prst in pljuskala v motno, črnozeleno vodo. Pust in žalosten, kakor zaklet je bil ta kraj. Vse je bilo mrtvo, le komarji so godli okoli ušes in nas pikali po obrazu in rokah.

Moj Zefir je bil nemiren in je razburjen sopihal. Obotavljal se je, stopal počasi, previdno, kakor bi tipal po nevarnih, udirajočih se tleh. Vendar smo srečno prišli na trdni svet.

Ko smo oddali ujetnike in nakrmili ter napojili konje, smo takoj krenili nazaj. Zopet pridemo do nevarnega močvirja, poskačemo raz konje in jih vlečemo za sabo. Jaz sem predzadnji, za mano stopa korporal Matjašek s svojim konjem.

Spet prihaja Zefir nemiren. Stresa glavo, tišči ušesa nazaj in se ustavi. Korporal Matjašek požene svojega konja mimo naju, mi vrže svojo šibo in veli: „Udari ga!“ Jaz pa pogladim Zefirja po vratu, ga mirim in mu prigovarjam. Konj se trese po vsem životu. Plaho gleda in voha proti leni, motni vodi.

„Pomiri se, Zefir, pomiri se! Pojdiva!“

Ali konj noče in noče za mano.

„No, ali bo kaj?“ se jezi korporal na drugem bregu. „Ali naj pridemo z avtomobilom po vaju?“ Čudno odmeva njegov glas v tej samoti.

Tovariši se grohotajo.

Zastonj je ves moj trud, Zefir se ne gane.

„Kaj hudiča onegavi ta Juri s pušo, ki ima železno dušo!“ kriči Matjašek in zopet se mi smeja tovariši.

Takrat me popade jeza. Poberem korporalovo šibo in udarim Zefirja po križu. Udarim ga trikrat. Zefir obrne glavo k meni, me pogleda, trepeti po vsem životu. Strašno mi je žal, da sem ga tepel. >

Pobožam ga, kjer so se poznali močni udari. Šibo vržem v močvirje.

Zdaj pa gre Zefir za mano kakor jagnje. Ali trese se še vedno. Kako se trese po vsem životu! Tako prideva na sredo močvirja. Korporal Matjašek nekaj kriči. Ne morem ga razumeti. Sapa odnaša njegove besede.

„Ali si gluha?“ vpije glasneje. „Bolj na levo! Na le-e-evo!“

Toda že je prepozno. Zefir se ugrezne v močvirje in visoko zaškropi blatna voda. Videti je le še glavo, vrat, del sedla in plašč. Zefir se trudi, dela in giba z nogami in životom, da bi se izkopal, toda čimdalje globlje se pogreza v gosto blato. Morda ga drže tudi veje na dnu.

Njegove oči prosijo pomoči. Srce mi bije ko kladivo. Kako se mi smili uboga žival! Že ni videti več ne plašča, ne sedla; samo glava in nekaj vratu še moli iz kalne temne vode.

Neizrečeno mi je težko in komaj morem zaklicati: „Pomagajte!“ Tovariši onostran močvirja posekajo mlado brezo in puste na koncu debela kos veje, da je kakor kljuka. Grozni so ti trenutki, grozni in dolgi! Naposled vendar prihiti Matjašek z dvema drugima. Posreči se nam, da zatakneмо kavelj za Zefirjevo naglavno jermenje. Oddahnem se globoko; z obraza mi lije pot.

Potegnemo. Ko pa vlečemo konja iz močvirja, se deblo ulomi in mi popadamo na tla. Naglo planem pokoncu.

Zefir me gleda s preplašenimi, obupnimi očmi, tiho zaječi in me gleda, prosi v smrtnem strahu — jaz pa, tako blizu njega, mu ne morem pomagati! Vzdihne — vzdihne kakor obupan človek. Nikoli ne pozabim tega vzdih! Še enkrat pomoli glavo malo više, še enkrat me pogleda, kakor bi jemal slovo. Potem pa se pogrezne in nad njim se zibljejo kolobarji in kalni mehurci. Vse je tiho in mirno, le metulj leta nad Zefirjevim grobom.

Prevzela me je taka žalost, kakor da mi je umrl najljubši tovariš. Ritmojster me je kaznil — ali kaj kazen! Najbolj pa me je peklo, da sem ga šibal, reveža, ki je slutil strašno smrt.“

Dragonec Juri je umolknil. Oči so mu bile polne solza in ena se mu je ulila po licu. Vest je pekla rahločutnega prostaka, dočim so pritlikavi siroveži mučili, obešali in streljali nedolžne ljudi. Velika doba je našla malo velikega. Tolažil sem Jurija in mu zaobrnil misli drugam: „Kmalu se vrnete zdravi k svojemu polku. Morebiti se snidete zopet z Valesko!“

„Valeska,“ je zašepetal in se nasmehnil s solznimi očmi, vzdihnil in se zasanjal... Zunaj je lilo goste strune. V telovadnici so zapeli vojaki: „Zagorski zvonovi...“ Donelo je kakor koral. — *Rado Murmu*

voj. určeno. Če kaj, izpričanje o njegovem dobrem činu ves a trpečo žival: njegovega konja

Basen.

1.

Kot da se košček odtrgal od raja in splaval po reki dolgoteki v neznanu bi morje: tak se usidral v zelenih, svilenih je gubah valovja, čemel neobljudeni otok Ostróvo.

Bivali gori so ptiči. Mirno največji je živel ob palčku. Priba ni se plašila kragulja. Postava je bila: vrstnika ne kolji. Žito je plenjalo, sreča klasila, ujeda se ni oglasila.

Rajčica rada je rajala z jastrebom, lišček po listju brez straha gostôlel, krilati drobiž je mrgôlel, žvrgôlel drzno s sokolom in sovo.

Sredi sipine, na Duni peščeni so stolovale štokelj družine.

Nekoč pa se Štrk žabogoltec odloči: Ne pojdem iz gnezda na daljne močvirne livade po golo gomazen glist, mrgolazen gosenic za mlade.

Skrivši posegel dolgokljunec je v gnezdo vrabulji, razkosal negodne goliče: umor se je v prvo izvršil med tiči, kršil se zakon tedaj na Ostrovem.

Prelen, da bi brodil po lužah, blodil v mlakužah za črvov golaznijo gabno, stika svoj vrat za strnadi, starko pozoblje in mlade.

Dolgo tako se je hranil. Zagnali so joj in upòj operjenci bedni. A nihče ne upa si plahih perotnikov iti na štoklje. Veliki perotarji ždijo molcé. Tačas pa se orel žarko razljuti, buti na Štrka, goit mu prekljune, izpljune.

Osvetnika v zboru veličajo — le kos črnožoltež, od nekdanj zbadljivec, se roga — soglasno častijo junaka: slavec mu slavo na vek prorokuje, vodomec — modri vedomec — nesmrtnost obeta, dleski mu tleskajo v koru, vrabec pa čivka ter živka: živživživ, živi nam Orel.

2.

Nedaleč je plaval v valovih zelenih otočec Globanja. Manja je bila njegova krilata rodbina, ista postava in zakon.

Nekoč priklopoče na Duno žabogolta Roda k štoklji, nerodi lastnega roda. Dobila še toplih je kosov mesa in lačne skomine. Doma jih je skrivaj davila: sinice, ščinklje, pastarice, penice. Sita še pitala z njimi je svoje drobljance.

Žalost je vzknila v Globanji. Tožno donela je tožba krilata na zboru: Kje, maščevalec, kje si, rešitelj? Veliki perotarji tiho čumeli in niso šumeli. Slabotni sokoli, orličji so bali se dolgega kljuna. Fej, fuj, fej, fuj so se grozile sinice; žavžav, žavžav žalovali so vrabci na zboru; zemlja, Globanja, rodila orličje si, nisi nam Orla!

Slovenska Matica.

Slovenska Matica je nedavno praznovala petdesetletnico svojega obstanka. Izredne razmere vojnega časa in ž njim združenih pojavov so povzročile, da te obletnice nismo praznovali, kakor je sicer navada. Prej ali slej se bo pač čutil kdo poklicanega, da uveljavi tudi to pot naknadno staroslavni običaj ter poda pregled Matičinega petdesetletnega dela. Meni pa se zdi primernejše, da se ob tej priliki ozremo v nasprotno smer ter pregledamo, kake naloge čakajo te naše najiminitnejše kulturne organizacije zanaprej, da zadosti zahtevam, ki jih stavi nanjo naše današnje kulturno stanje.

Težišče Matičinega dela je bilo doslej izdajanje beletrističnih del, originalnih in prevodov. Čiste znanosti Matica dosedaj ni gojila, pač pa takoimenovano narodno znanost, ki je obsegala popise domačih pokrajin, doneske k domači slovstveni ter politični zgodovini ter izdajanje narodnega blaga, na pr. narodnih pesmi. Priznati moramo, da nam je oskrbela Matica med temi dela, za katera smo ji hvaležni, četudi bi si marsikako stvar želeli boljše.

Opazovanje Matičinega dosedanjega dela in ustroja ter premotri-
vanje naših današnjih kulturnih razmer nas sili do zaključka, da se mora zanaprej Matičin delokrog razširiti, da mora postati njeno delo vse bolj smotreno ter vršeno z večjo iniciativno silo.

Matica mora postati res matica vsega našega kulturnega dela. To pa pomeni danes nekaj drugega, kakor je pomenilo pred petdesetimi ali tudi manj leti. In ker je taka naloga danes drugačna, zato se mora spremeniti tudi Matičin delokrog in seveda tudi njen ustroj ne more ostati več stari. Leposlovje na primer je danes pri nas na bistveno drugačni stopnji, kakor je bilo ne le pred petdesetimi, temveč tudi pred petindvajsetimi ter manj leti. Imamo privatne založnike ter razne založne družbe, kjer pridejo v prvi vrsti v poštev leposlovna dela, tako da je Matica v tem oziru pač močno, če ne popolnoma razbremenjena. Sodim, da bi morala Matica zanaprej utemeljiti izdajanje originalnih leposlovnih del na ta način, da bi sprejemala le najboljše stvari ter da naj bi veljalo za nekakšno nacionalno odlikovanje za avtorje, če spadajo njih dela v Matičino založbo. Da se pa to doseže, je treba seveda jury sestaviti povsem drugače. —

Vsled tega se mora težišče Matičinega dela prenesti drugam. Dočim se je leposlovje, zlasti v zadnji dobi, dobro razvilo, nam je znanstveno-kulturno delo silno zastalo. Ni treba pri tem misliti na čisto znanost, — tehtno, znanstveno-kritično razmotrivanje različnih strani našega narodnega življenja je še vedno prazen, neizpolnjen del naše kulture. Le pogledjmo svojo literarno, politično preteklost, pogledjmo svojo nacionalno zgodovino, domači etnografski študij, opis zemlje, prirode, narodnega gospodarstva našega teritorija, — povsod čakamo še kulturnih delavcev, ki bodo bodisi nadaljevali z delom tam, dokoder so redki dosedanja strokovnjaki prišli, ali pa začeli sploh šele na novo. Te vrste kulturno delo, ki ga nikakor ne gre podcenjevati pa ni popularno, zato morejo računati publikacije, ki podajajo takšno gradivo, vedno le na omejeno število bralcev. Založnik ima torej tu težavnejše stališče, in če le kje, je na tem polju potrebna organizacija produkcije. Naši znanstveno-kulturni delavci so torej brezpogojno navezani na založne organizacije, če hočejo s pridom vršiti svoje delo.

Ustanoviti takšno znanstveno-kulturno organizacijo, ustvariti materialne in duševne predpogoje za pošten razvoj imenovanih panog kulturnega dela, to je danes življenjska naloga Slovenske Matice. —

Kakor Judje po razdejanju Jeruzalema, tako so raztreseni naši znanstveniki po svetu, bogateč tujino s svojim delom. Na Matici je sedaj, da jih zbere okrog sebe, da jim da priliko, da obnove zveze z nami po njenem posredovanju ter da nam po nji podajajo plodove svojega dela. Zbrati pa mora tudi doma vse naše kulturne delavce, vse tiste, ki nosijo v sebi misli in izkušnje, sadove svojega opazovanja, študija ter razglabljanja, katerih talenti pa se ne morejo razviti vsled neugodnih dosedanjih razmer.

To je torej naloga, ki stopa danes pred Matico. Sprejeti jo mora in vršiti toliko časa, da do bimo druge najvišje kulturne zavode, predvsem seveda univerzo in akademijo. Ko dosežemo to, postane uloga Matice spet drugačna; ali se takrat popolnoma spremeni v znanstveno akademijo ali se poseben tak zavod odcepi od nje, to je stvar bodočnosti. —

Očrtano spremembo pa je mogoče izpeljati le, če se Matica preuredi tako z ozirom na delokrog kakor glede notranje sestave. Bistvo spremembe se mi zdi v tem, da se Matičin odbor razdeli na samostojne odseke za posamezne stroke, ki vrše svoje delo povsem samostojno. Eden najnujnejše potrebnih je na pr. zgodovinski odsek, ki bi zbiral temeljito obdelano gradivo, nanašajoče se na domačo zgodovino. Niti ne zavedamo se, kako gledamo nanjo še vedno skozi nemške učne in druge knjige; dokaz zato so dannadan naši časopisi, knjige in pogovori. Kaka škoda je, da je moral dr. Franc Kos nehati s svojim izbornim „Gradivom za zgodovino Slovencev“. Taka dela bi morala

Matica podati slovenskemu narodu. Enako potrebne so nam temeljite monografije posameznih dob, oseb, bojev ter sploh dogodkov iz naše domače preteklosti. Šele na podlagi vseh teh nam bo mogoče napraviti si sliko res naše zgodovine. V enaki meri potreben nam je etnografski odsek; narodopisni študij je pri nas še vedno silno zanemarjen. V krajevnih in nič manj v osebnih imenih na pr. leži velik del naše kulturne, socialne, narodnostne zgodovine; imamo pa o tem še zelo malo kritično obdelanega gradiva. O naših starih socialnih ter gospodarskih uredbah so se pregovarjali tuji znanstveniki; ali ne spadajo vsa ta vprašanja pred vsem pred domači forum? In koliko je še podobnih stvari, ki so prav gotovo potrebne temeljitega razmotrivanja: o izvoru naše narodne noše, naših narodnih pesmi, narodnih melodij, o posebnostih naših selišč in stavb ter preiskovanje sorodnosti med raznimi pojavi pri nas in pri sorodnih ter sosednih narodih. Oddelek zase je dalje jezikoslovje, študij o zgodovini našega starejšega ter novejšega jezika, o naših narečjih in podobno. Poseben oddelek naj bi bil dalje odsek za literarno zgodovino, s katero je v najožji zvezi tudi študij našega dosedanjega političnega udejstvovanja, kakor so nam pokazale razprave Lončarjeve, Prijateljve ter Žigonove. Da je tudi v tem oziru razen nabiranja ter priobčevanja korespondence naših literarno-političnih veljakov še silno veliko gradiva neobdelanega, se prepričamo takoj, ako si zaželim o katerikoli dobi ali osebnosti kritične monografije, pa naletimo le na neporabne panegirike. Podobno naj se konstituira odsek za prirodopisno kakor tudi za zemljepisno stroko s pomožnimi panogami. Že obstoječi književni odsek ostane ter naj obsega njegov delokrog beletristično književnost, bodisi originalne spise, prozo ter pesmi, kakor prevode; vanj pa spadajo seveda le književniki.

Enako obstoja kajpada vsak odsek le iz strokovnjakov, ki nabirajo gradivo, edino oni sami sodijo o njega vrednosti. Vsak odsek izdaja svoj poseben zbornik oziroma svoje strokovne publikacije, ali vsakoletno ali redkeje, to naj bo odvisno edinole od potrebe, katere merilo je množina nabranega gradiva.

Vse notranje delo Matice bi se potemtakem porazdelilo med posamezne odseke. Brezpogojno potrebno pa je seveda, ako hočemo, da bodo mogli ti pošteno razviti svojo delavnost, da so v svojem delokrogu popolnoma avtonomni ter da njihovih ukrepov ne more morda skupni odbor razveljaviti ali spreminjati. Sploh pa naj zastopniki teh odsekov sestavljajo glavni Matičin odbor, ki naj ima posebej še tehnično-gospodarski odsek, kateri naj vodi ter oskrbuje tehnične ter finančne, sploh gospodarske strani vsega Matičinega dela. Stvarno pa naj se skupni odbor ne vtika v delokrog posameznih odsekov. Vodstvo poslednjih lahko k ožjemu sodelovanju pritegne tudi neodbornike ter nečlane, kakor se je sicer to deloma že dozdej vršilo. Sodim,

da bi tudi ne bilo neizvršljivo, da v slučaju potrebe kak odsek izdaja izven rednih zbornikov tudi posebne publikacije po večkrat na leto, ali pa da se mu pridružijo že obstoječe ali snujoče se strokovne revije. Denarne zadeve se uredijo pri tem pač na poseben, primeren način.

Vrh naštetega pa spada prav gotovo v Matico tudi oddelek za umetnost; o umetniški opremi Matičinih publikacij pa gre brezpogojno odločevanje le svetu umetnikov-strokovnjakov, pripadajočih odboru.

Važno panogo Matičinega dela vidim še v ustanovitvi posebne znanstvene knjižnice, ki bi podajala našemu mislečemu občinstvu nekakšen izveček moderne vede, temelječ na rezultatih sodobnega znanstvenega raziskavanja bodisi iz naravoslovja ali sociologije, zgodovine, primerjajočega jezikoslovja, primerjajočega verstva, filozofije in dr. Ta knjižnica naj bi dopolnjevala izobrazbo, ki jo podajajo naši inteligenci šole ter tvorila tako most do razumevanja stroge strokovnjaške znanosti. Da nam je brezpogojno potreba, da začnemo že tudi s te vrste delom, bo pritrdil vsakdo, komur je do tega, da se dokopljemo do lastne kulturne vzgoje.

Sodim, da opisanemu načrtu ne morejo ugovarjati pomisleki, ozi-
rajoči se na denarne zapreke. Predvsem je važno, da lahko delimo predlagane publikacije na redne letne izdaje, katerih so deležni vsi člani ter izredne, ki se izdajajo le za del Matičarjev, letno ali tudi pogostejše oziroma poredkeje. Razen tega pa sem trdno prepričan, da se da število Matičnih članov dvigniti še visoko nad današnjo mero; ravnotako pa tudi ne dvomim, da je naša inteligenca pripravljena prispevati za Matico eventualno še večje vsote, kakor do zdaj. Treba je le, da pride v Matico novo življenje in da se občinstvo na stvaren način zainteresira zanjo.

Da je očrtana reforma Matice potrebna, so nam naposled dokaz tudi kulturne institucije, založbe, knjižnice ter matice, ustanovljene v zadnji dobi, ki so si stavile za cilj, gojiti eno izmed naštetih kulturnih panog. Ali pretežka je naloga zanje, za razcepljene moči. Matica pa je naš najmočnejši zavod; njena dolžnost je, da prevzame vse to delo nase. Če se to zgodi, postane moderna, njeno delo bo res v organskem razmerju s sodobnim stanjem narodove kulture in narodovih kulturnih potreb ter stremljenj. Če pa Matica ne uvidi naloge, ki stopa sedaj prednjo, bo zaostala za časom, neumevajoča in neumevana, ne organ novega življenja, temveč samo spomenik stare dobe, narod pa si bo moral mimo nje zgraditi nove institucije, ki jih rabi za svoje življenje.

V rezervi.

V rezervi — to je včasih življenje, da bi se človeku možgani zasukali od napetosti. To je življenje kakor prvi ljubavni poljub — in zopet življenje kakor bodljaji žarečih igel — in življenje otopelosti in življenje žarkega, gorkega uživanja, ko nudi vsak najmanjši delec hipa izpremembo in novost! To so trenotki, ko se oddalji smrt in potihne v človeku žival, da dá prostora duši, tisti tajni sestavini človeškega bitja, ki ima toliko imen, a vendar nikdar ne odkrije popolnoma svojega obraza . . .

Bilo je v bližini Bovca. Druga stotnija nekega planinskega polka je prišla iz prednjih bojnih postojank v neko vas na kratek odmor. Utrujeni in razcefrani, umazani in zmršeni so prikorakali vojaki v polzapuščeno selo.

Trije dnevi so bili namenjeni počitku. Trije dnevi — kakor trije izbrani darovi božji, naklonjeni ubogi pari človeški pred smrtjo. Ljudje so se razšli na odkazana mesta, so odložili orožje in so se lotili svojih zasebnih opravkov. Par krepkih kretenj — in vojna je počivala zaprta v nahrbtniku in v puškini cevi.

Krasno majsko jutro je zbujalo dan. Zagorelo je solnce, trava je blestela v rosi in cvetke so pozdravljale pomlad — vse v taki lepoti, kakor da je svet čist in brez greha. Le podrte, požgane in razstreljene hiše so razkazovale pomladi rebra svoje bede. V veličastnem miru je strmel Rombon po belem svetu. —

Tedaj so se zganili možje, priletni, bradati možje zagorelih obrazov in razoranih lic. Odrevenele roke, ki so se v teku časa privadile na mlastanje po krvi in po drhtečem mesu človeških teles, so segle po svinčnikih in so se lotile pisanja.

— Draga žena! Predno ti nadalje pišem, ti dam vedeti, da te prav lepo pozdravim. Preljuba moja žena — ti sporočam, da sem še živ in zdrav. In ti dam vedeti, da danes nisem v nevarnosti. —

Potil se je mož, ko je pisal — in bolelo ga je, ker ni mogel spraviti ljubezni svojega srca v besede. A poleg njega je sedel drugi pri enakem opravilu.

— Ljuba Mica! Ti dam na znanje, da sem prejel žalostno novico, da ste pokopali mojo ženo. Preljuba moja sestra! Te prosim, skrbi za Tončka in za Anžka. Ti dam vedeti, da sem tako žalosten, da nič ne vem, kako bo z menoj.

Dolgo je bilo pismo, vendar ni bilo solz v očeh. Le beločnica je bila vsa polna rdečih niti in peg, a obraz top in siv kakor kamen. Dolga vrsta mož, dolga vrsta boleti in nežnih občutij — ljubezni, ki je tako iskrena, da je ni mogoče preliti v besede. To je bilo življenje bridke sladkosti, življenje onemoglih src in dobrote.

Kraj njega se je košatilo trpljenje trenutka, brezimno trpljenje tistih neštetihi mučnikov, ki so zaman čakali — smrti. To so bile postave kakor posušeni, pa zopet napol gnili skeleti — v njih vrstah spet drugi, zabuhli in nabrekli kakor debelo nagačene živali. Oči rdeče, oči brez ognja, oči kakor izsušene saje — trupla, oprta ob puške in ob palice — ukrivljene in zveržene postave, zamolkli, mestoma komaj hropeči in grgljajoči glasovi — tako so se pomikali bolniki v dolgih vrstah semtertja. Šli so peš — kakor splašeni duhovi; na vozech, na avtomobilih, mrki in brezbrizni — ali pa s komaj še jasno mislijo na dom; na nosilnicah so jih nosili, ta umirajoči zasmeh človeških bitij!

„Daj, ubij me,“ je prosil mladič, še pol otrok. Ni ga bilo človeka, ki bi mu bil odvrnil besedo v tolažbo. Tudi on sam je strmel motno predse in menda sploh ni vedel, da govori. — Ali bolečina je bila zapisana na obrazu kakor velika, gnusna krinka.

„Bog se usmili,“ je stokal nekdo. Bil je star in že znatno siv. Drugi so stokali, kašljali, bljuvali, hrecali in kričali. Mestoma je zasršela granata po zraku, šrapnel se je razpočil v višini — in telesa so se prihulila, a misli so prosile smrti. Enemu in drugemu se je izpolnila želja. Zgrudil se je na tla in je v lastni krvi opral svojo bolečino...

Vendar — mladost, ta je živela po svoje in ni mislila na včeraj in ne na jutrišnji dan. To so bili ljudje trenutka, deca uživanja in naslade. Bili so med njimi taki, ki še niso nikdar poznali doma in ne misli nanj. Deca velikih mest, izgubljeni in prisiljeni, ki jim je bila vojna dobrodošla pajdašica za svobodno divjanje strasti. Iskali so vina in žganja in žensk. Razkropili so se med peščico prebivalstva, ki ob izbruhu vojne ni hotelo ostaviti svojih domov. Plahi in zbegani so jih sprejemali ljudje in so v beraštvu delili z njimi najboljše, kar so premogli po svojih domovih. In v obupu in v strahu jim niso branili niti najsvetejšega — svojih žen in deklet. Sredi umiranja se je pasla strast in zabloda, smeh je zvenel sredi joka in zmeda je kraljevala vsepovsod. Ženske niso iskale zavetja pri postaranih dedih in ne v mislih na može in na ženine, ki trpe in umirajo bogvekje. Divjanje je podžigalo strast, obup jo je netil, bližina smrti in — glad; glad opoldne, glad zvečer in glad vso dolgo noč. Ogenj, ki je gorel v deklških očeh, je klical nemo:

„Kruha — kruha — kruha!“

Šel je mimo človek, poln blata in krvi in živih drobtin — in je pokazal štrugo izpod preluknjane plašča:

„Hočeš?“

Dekle je seglo in je razkrilo brez upora svoja nedrija in vse svoje čare — do poslednje tajnosti telesa. Ko pa je bilo končano, se je zagrizlo v kruh in solze so lile na zaprašeno skorjo. — — —

Pod strmo, skalnato rebrijo je stala ponosna kmetiška hiša, primeroma dobro krita pred sovražnimi izstrelki in torej skoro docela izven nevarnosti. Tam in v obližju so bila nastanjena razna poveljstva, majhna bolnica in častniki. Kraj hiše je šotorila stotnijska elita: kuharji, ordonanci, sluge in enoletni prostovoljci. Med zadnjimi so bili zbrani doktorji prava, profesorji in akademiki vseh strok. Mrki in uporni so ždeli po tesnih šotorih in so kleli sebe in svet. Niso se mogli uživeti v trenutni položaj, zato so bili nerodni in nebogljeni ter venomer polni nadlog. Majhna družba je bila zbrana pri taroku, drugod so se udajali hazardni igri, a tretji so čepeli pri vinu in žganju — kakor da je to najvišja zahteva njihovega življenja. Takozvani boljši ljudje so se bratili ž njimi: pisarji in krojači, telefonisti in podobno blago.

„Sploh — vse na svetu je utopija! Še celo življenska zavest je le izraz neznane domišljije,“ je zaključil vinsko debato enoletnik Strmin, mlad doktor prava — človek zanikavanja in obupa.

Telefonist Linar je ponudil govorečemu cigareto.

„Mislim, da vendar ni vse prav tako,“ je poskušal z ugovorom.

Profesor Stenkovič je imel baš opravka s šivanjem. V neprijetni legi so se mu razparale hlače — in ker je bil šele komaj dva meseca na bojišču, se mu je zdel ta nedostatek neprijeten in nespodoben.

„Mislim, da zavisi vse od živcev,“ je segel vmes, ne da bi odmaknil oči od svojega dela.

Geodet Zakrajnik je pogladil svoj enoletniški trak in je skomizgnil z rameni. Bil je najstarejši bojevnik v družbi in je ljubil konjak in rum.

„Tako modrovanje! Resnica je tam, kjer je užitek!“

V tem je prijel steklenico in si je privoščil nekaj požirkov. — Govor je zastal in v šotoru je zavladala tišina. Solnčna svetloba je skušala pronikniti skozi platno in raznovrstni podzemski drobiž je silil na površje. Tedaj se je spomnil telefonist in vsi trije enoletniki, da pravzaprav tako modrovanje res nima pomena. Zato so se lotili z veliko resnobo pijače in cigaret. Dim se je vil v prijetnih oblačkih in je risal vse mogoče podobe po zraku. Domišljija je vzkipevala in jih je izpopolnjevala do bolestne natančnosti. Nenadoma je ugledal eden in drugi v vijoletnih konturah znan obraz — ljuba postava je stopila predenj tako vabljivo in zapeljivo, da je razločno čul njeno govorico in njen smeh. Zagledal se je vanjo in se je brez besed razgovoril ž njo. Vse ji je razkril, kar je počivalo v srcu tihega in najtišjega, skrivnosti bolečin in hrepenenja ...

„Blaznost,“ se je oglasil slednjič doktor Strmin in se je hotel razgledati okrog sebe. Toda — kakor se je okrenil, je zadel z glavo ob streho in steno šotora, tako da se je zamajal tabor in so vsi ostali prišli za puške — stebrovje, da se ne bi zgrudila prijetna domačija nanje.

„Brezumje — to je najvišja modrost in umetnost na svetu,“ je menil profesor Stenkovič.

„In ženska!“

Linar je izrekel in je tlesknil z jezikom.

Nekaj je zasekalo mednje. Doktor Strmin je namršil obrvi in njegov blede obraz so razrezale gube jedkega zaničevanja, da je bil podoben malce ponesrečeno kopirani opici. Ali kakor je padla beseda, je bil jez odprt in slika je vrela za sliko: bujne grudi, lasje kakor valujoča svila, vroča in strastna je stala ženska v njihovi sredi.

„Tod je deklet, hej — pravijo,“ je zamežiknil geodet polteno in je pil.

Strminu so vztrepetavale mišice na obrazu. Pod oči sta legli dve višnjevi kačici.

„Igrajmo!“

„Kaj,“ se je oglasil Zakrajnik.

„Tarok — ali karkoli že,“ je odvrnil doktor s stisnjenim glasom.

„Saj tako ni nič, ko imaš ti službo,“ je menil Stenkovič proti Strminu. „Vsak hip te lahko pokličejo — potem imamo z igro samo nevoljo.“

Dokončal je šivanje in je skrbno spravil šivanko in nit.

„Je res,“ je menil geodet in je z dolgimi požirkom potrdil izgovorjeno.

„Glavno je, da mine čas,“ je vrgel doktor rezko.

Linar je prikimal in je postregel s cigaretami.

„Takole skrbe za človeka dekleta,“ je pripomnil z veliko samozavestjo.

V dalji so grmeli topovi in od časa do časa je zabučalo, da se je stresla razjarjena zemlja. Iz višine je bilo čuti brnenje aeroplanov in tuptam so zapele strojne puške v zračnem boju. Dan se je nagibal na pozno popoldne in v dolino je legala megla.

„Bereitschaft,“ je zaklical nekdo iz hiše, kjer so prebivali častniki.

„Za vraga,“ se je zganil Strmin in je zlezl po možnosti urno iz šotora.

„Bo menda skrajšan naš počitek,“ je menil Linar nekam plaho.

„Je itak vseeno! Kdor pogine danes, mu ni treba tega storiti jutri,“ je pogledal Zakrajnik iz šotora.

„Čuden človek, ta doktor,“ je pripomnil telefonist.

Stenkovič je skomizgnil z rameni:

„Pač živci!“

„A, vraga! Babe, babe — pa ne živci,“ se je zasmel geodet in je prekrizal nogi po mohamedanskem načinu. Linar je odprl usta in tudi profesor se je okrenil pozorno.

„V Bovcu je imel svoj čas deklet. Ko smo bili na Raveljniku, mi je vedno razkazoval kraje svojih spominov.“

„Neverjetno,“ se je čudil Linar.

„Ah, v tem človeku je sentimentalnosti na metre in vatre,“ je zamahnil geodet z roko.

„Pravzaprav zanimivo,“ se je navdušil Stenkovič.

„Prekleta zanimivost taka,“ je branil Zakrajnik z grohotom.

„Vendar! Pogledati mu v dušo in zdraviti,“ je silil profesor svoje.

„Boš zdravil — vraga, ko je pa deklet vlačuga!“

Geodet je segel po pijači in je pokimal z glavo:

„No, zdravi — če znaš!“

Stenkovič je zamrmral in je nestrpno stikal s palcem in kazalcem desnice po bradi.

„Stvar ni tako enostavna. —“

„Ah, beži,“ je oporekal geodet z nasmeškom. „Govoriš kakor doma v svojem kabinetu! Stvar je kakor na dlani: Voja je prišla, pestrost, razburjenje, novost in negotovost! To so vse reči, ki silijo žensko k radodarnosti. Radodarnost kažejo v ljubezni; ljubezni pa išče človek, kadar nosi uniformo. — Saj veš sam, kako in kaj! Počasi preide zmota v navado in potem v potrebo . . .“

„Kod pa hodi deklina?“ je hotel utešiti Linar radovednost.

Tedaj se je vrnil Strmin in Zakrajnik je odgovoril samo z nemo kretnjo, da ne ve.

„Major Schütz nabira po rezervi ljudi, ki se javijo prostovoljno za nek napad v bovški kotlini.“

„In —“ so hoteli zvedeti vsi trije hkratu.

„Javil sem se,“ je pojasnil doktor kratko in je odložil pas z municijo.

„Ti,“ se je čudil Stenkovič.

Zakrajnik je udaril z roko po kolenu:

„To je bedasto!“

„Bah —“ je odrezal Strmin. „Dajmo za slovo! Tarok!“

„Kdor prvi srečno igra pagata, mu jaz preskrbim dobitok,“ je ponudil Linar.

„Kaj vrednega?“ je vprašal geodet.

„Izvrstno!“

„Velja,“ je potrdil doktor z nasmeškom.

„Se jih je javilo mnogo?“ je poizvedoval profesor, medtem ko je Zakrajnik delil karte.

„Okrog sto ljudi pri treh stotnijah. Vas sploh nisem hotel klicati, ker se mi je zdelo, da ne pojdete blizu. Sicer je pa še čas,“ je rekel in urejeval pravnik karte.

„Greste še danes?“

„Ob eni po polnoči —“

Začela se je igra, nema pozorna in strastna. Nihče ni izpregovoril nepotrebne besede in z vseh obrazov se je odražala nervozna napetost.

„Ultimo,“ je napovedal Stenkovič. Ko pa je šlo h koncu, je začel nervozno mencati po pisanih listih. A kakor se je trudil, je bilo zaman! Pri predzadnjem listu mu je doktor izbil pagata. Dalje in dalje je šlo, eden in drugi je poizkusil svojo srečo, a izpodleteto je vsakemu. Na posled je napovedal Strmin.

„Saj ga itak izgubiš,“ je pripomnil Stenkovič, „torej: kontra!“

„Doktor je preštel karte in je pogledal preko njih:

„Re!“

Zopet so igrali in zopet ni bilo čuti drugega kakor tiho drzanje kart. In kakor so ga lovili — ujeli ga niso!

„Imaš živce kakor jeklena žica,“ je pripomnil profesor, ko je poravnaval račun.

„Zdaj pa dobitok,“ se je prezirno nasmehnil Strmin.

„Prosim,“ je ponudil Linar in je izlezel iz šotora. „Kar za menoj, gospodje!“

Šlo je na večer. Zrak je bil prijetno oster in pikanje je nekam zamrlo. Z gora so drveli hudourniki. Tupatam so stali pripravljeni vojaki in delavci, da poneso v gore tovarišem potrebnih stvari. Mršavi konji, mule, osli in sanitetni psi so čakali tovorov.

„Kam gremo pravzaprav,“ se je zamajal Zakrajnik.

„Menda je glupo,“ je obstal tudi Strmin.

„Prosim, gospoda, bilo je sprejeto,“ se je zagovarjal Linar in je silil dalje.

„Naj bo, ker je morda nocoj — zadnji večer,“ se je udal pravnik.

Za tem so šli skozi vas in še dalje po strmi poti, dokler niso prišli do samotne, a lične koče tik ob gorskem potoku. Linar je potrkal in ženska srednjih let je prišla odpirat. Roke in obraz so izdajale nekdanjo tovarniško delavko, zdaj pa je zamenila svoj poklic za vojaško perico. Poleg tega je imela vrsto postranskih poslov in vojaštvo se je rado shajalo pri njej.

„Bo kaj pijače, Lena,“ je naročil telefonist.

Šli so v nizko, čedno sobo in Lena jih je pogostila s kuretino in z vinom.

„Ta gospod,“ je pokazal Linar na Strmina, „pojde nocoj nad Laha.“

„Ženska je pokimala:

„Potem pa že.“

„Dobitek ni baš napačen,“ je pripomnil Stenkovič smehljaje.

„Je šele začetek.“

Linar se je muzal in je silil k pitju:

„Za boj je treba zdravja in poguma v sreču!“

„Na, da poplakneš spomine,“ je ponudil geodet Strminu kupo.

Doktor je zvrnil in prvi hip ni rekel ničesar, Vino je prizvalo pesem — tople misli so silile v glavo in so se križale po njej. Kakor stajan sneg je padala skorja z ljudi in pravnik je začel govoriti, da mu skoro ni bilo več mogoče seči v besedo.

„Na zdravje vsem ljubicam!“

Široko se je zasmeljal, a roka se mu je tresla in obraz je bil bled kakor alabaster. S silo prirojeni cinizem se je umaknil nerazločni bolesi spominov. In doktor je govoril o Bovcu in o gajih, kjer caruje poleti lepota kakor v paradižu. Mah se razgrinja v senci in vsak korak zagluši na tej sveži preprogi.

„Pusti, pusti,“ ga je hotel zastaviti Zakrajnik, toda Strmin je ril dalje v svoje zaklenjeno carstvo.

„Lastna mati ga ne bi spoznala,“ je razložil profesor motno in je izkušal premotriti položaj. Vse misli pa so bile tako obtežene, da ni mogel reči drugega kakor:

„Pravzaprav je to tudi vojna.“

S pijanostjo je rastle veselost, pomešana z medlo sentimentalnostjo.

„Zdaj pa dobiček,“ je pomignil Linar Leni in ženska je odšla. Ostali so preslišali. Vsedrugod so hodile njihove misli.

V sobo je legel mrak. Ker prebivalstvo ni smelo imeti luči, so ostali v temi. Komaj je bilo mogoče razločiti posamezne postave.

Tedaj se je vrnila Lena in ž njo dvoje deklet. Dvoje jasnih, komaj za spoznanje zatemnelih glasov je zavalovilo v sobo in vso družbo je prešinilo veselje kakor skrivnostno razodetje. Ko je Linar odločil doktorju dar, se ga Strmin ni branil. Objel je dekle okrog pasu in je zaukal kakor fant, kadar gre ponoči vasovat. Lena je bila edina, ki je opazila, kdaj je dvojica izginila iz sobe ...

V Strminu je divjalo. Bolesť je razbičala kri, je razpalila misli in je naposled zamrla sama v svoji gorjuposti. Kakor pogorišče je bila duša in edino strast je še dobila prostora v njej. Hipi so bežali — divje vrvenje — kakor zbesnel pustni ples ... Vse je umrlo, vse je molčalo, le dvoje teles je žehlalo v vročini.

Doktor Strmin je nažgal cigareto in je stopil na plano. Za njim je prišla družica. Iz navade mu je pogladila lase, mu je ovila desnico okrog vratu in ga je hotela poljubiti. Tedaj se je pravnik zdrznil in je zarjul:

„Ti!“

Dekle je vztrepetalo kakor šiba na vodi:

„Frane!“

Vrglo se mu je okrog vratu, a on ga je odrinil z vso silo, da se je opoteklo proti potoku. Bledejši od mrliča je stopil v kočo.

„Se je vrnilo zdravje,“ ga je sprejel Linar,

Strmin je pokimal in se je zagrohotal, da je zarohnelo v sobi kakor krik blaznika.

Linar je plačal in vsi so se poslovili. Ko so šli mimo potoka, se je ustavil Stenkovič:

„Kaj pa je to belega v vodi?“

„Mogoče se je kdo ponesrečil,“ je rekel Zakrajnik in hotel bliže, da bi pogledal. Strmin pa je zbral poslednje svoje sile in ga je potegnil za seboj.

„Ah, kaj boš! Sneg z gora!“

Kakor je izrekel, se je zgrudil brez glasu.

„Vode,“ je zaukazal geodet.

Linar je pohitel k potoku in je zajel s kapo vodo. Pri tem je zadel ob nekaj mehkega in mrzlega.

„Za božjo voljo — ženska!“

Tekel je z vodo h geodetu, toda Strminovo telo je bilo brez življenja. V potoku pa je spoznal Zakrajnik — doktorjevo mrtvo ljubico — — —

Igo Gruden:

Grem skozi noč . . .

Grem skozi noč, ki nad polji počiva
v medlo-sanjavi odsevu neba:
zvezda pri zvezdi nad njo trepeta
in za obzorjem se mesec še skriva.

Grem skozi noč, skozi mlačno tihoto,
slišim glasove, ki spijo po dnevu,
slišim življenje v zamolkem odmevu,
slišim vso trudno-sopečo samoto.

Grem skozi noč in ti si pri meni . . .
in vse okrožje je ptiček le plah,
ki trepeta v mojih gorkih rokah:
grem skozi noč — in sladko je meni.

Rusija v nemški luči.

Založnik Georg Müller v Münchenu, ki je izdal v nemškem prevodu že del Tolstega korespondence, važne za razumevanje njegovih nazorov, priobčuje sedaj tudi velik življenjepis Tolstega.¹ Prvi zvezek, ki je dozdaj izšel, opisuje na skoro tristo straneh samo njegovo življenje do ženitve: „Jugendjahre“ (1828—48) in „Lehrjahre“ (1848—62). Tak obširen spis, ki se pogosto naslanja na izvirna pisma in dnevnike, nam dovoljuje natančno slediti razvoju njegovega svetovnega nazora od otroških misli naprej. Pri razlagi Tolstega omahovanja in iskanja izhaja avtor vedno od miljeja in podaja zgodovinsko oceno sočasnih razpoloženj. Tako srečamo v tej biografiji imena Bjelinskega, Hercena in vseh drugih gospodarjev misli takratnega pokolenja. Natančna zgodovina rodbinskega in osebnega življenja, ki sega daleč nazaj, napoveduje že v prvi polovici življenja razpoloženja in trenutke, ki so se pozneje pokazali v velikih romanih in filozofskih spisih. (Avtor je tako priden in skrben v svojih opazkah, da ni bralcu treba nič misliti.) Z oceno biografije bo seveda treba počakati dotlej, da bo končana. Tukaj omenjam samo, da se je avtor vkljub mnenju velikega dela ruske javnosti in najbližjih prijateljev pokojnika glede rodbinske drame Tolstega postavil na stran njegove žene, Sofije Andrejevne — „diese herrliche Frau“ (str. 476). To je v zvezi z razmerjem pisatelja k nazorom Tolstega, ki so povzročili, da je bil tak konec njegovega rodbinskega življenja neizogiben. Tolstoj — o tem govori že naslov knjige same — ga ne zanima tako sam po sebi kot veliki pisatelj in učitelj, pač pa kot najboljši zastopnik duševnega življenja ruskega naroda, nasprotnega zapadni evropski psihiki, kot reprezentant ruskega narodnega duha in največji umetnik sedanosti njegovega naroda. S svojo knjigo hoče približati nemškemu umevanju rusko dušo in kot nje zrcalo rusko literaturo, ki jo avtor tako ceni in ljubi.

Težka sedanost nam neizogibno stavi pred oči vprašanje o bodočnosti, o rezultatih te vojne. To razpoloženje rodi neštevilno vojno literaturo razne vrednosti. Tako izhaja v Jeni pri Diederichtu serija „Schriften

¹ Das heutige Rußland. Eine Einführung in das heutige Rußland an der Hand von Tolstoj's Leben und Werken von Karl Nötzel. Erster Teil. München, 1915. XIII — 480 str.

zum Verständnis der Völker“, ki pripravlja pogoje vzajemnega umevanja evropskih narodov v bodočnosti. Karl Nötzel, ki je napisal Tolstega biografijo, je, kakor se zdi, urednik te zbirke (v kateri je napisal tudi knjigo o Francozih in uvod knjižici o Hrvatih in Slovencih) in je svoje veliko delo porabil za izdajo manjšega delca: „Vom einfachen russischen Volke“. Ta knjižica obravnava v bolj koncizni obliki in z večjim ozirom na sedanjo politično dobo ista vprašanja: „Unsere zukünftige Kultur-gemeinschaft mit dem eigenen Rußland“¹.

V knjigi „Das heutige Rußland“ nam daje gradivo samo uvod: „I. Buch, Einführung in das Thema ‚Tolstoj‘ Rußland und Westeuropa“ (str. 31—184). Založnik Georg Müller mi je — po ljubeznivem posredovanju gospoda prof. Murka — poslal v ta namen recenzijski eksemplar.

Nötzel izhaja večkrat od lastnega opazovanja, ko riše sliko sedanjega duševnega življenja ruskega naroda. Dolgo je živel v provinciji na Ruskem in, kakor se zdi, mu je bila dana prilika opazovati Rusijo ne samo v navadnem, mirnem času, ampak tudi v dobi najvišje razburjenosti strasti. Piše, da je živel v Rusiji dvajset let in da je prvič videl Tolstega v Moskvi, v gledališču, leta 1893. Torej je zapustil Rusijo šele malo pred vojno in je videl strašno kmetsko revolucijo, ko so zažigali in ropali graščine. Rusija je naredila na Nötzla globok vtis. „Ein mächtiger Zauber geht aus von der russischen Erde. Wer einmal dort lebte, den zieht es immer wieder dahin zurück“ (Volksseele, str. 5). Potovati v Rusijo je vredno za vsakogar, ki razmišlja o smislu življenja. „So kommt es . . . , daß der Europäer . . . eine Vorstellung erlebt davon, daß es noch ganze Welten gibt außer unserer Kulturwelt, Welten, in denen man anders wertet, anders hasst und anders liebt, als bei uns. Und das gibt dann der Seele ein so weites, freies Gefühl: sie ahnt

¹ Glavno gradivo je dal za ta članek, kakor rečeno, uvod k Nötzlovemu življenjepisju Tolstega. Marljivi pisatelj pripravlja v tisku posebno in veliko (kakor se da iz cene sklepati) delo za Rusijo po načinu knjig Masaryka. Po prospektu soditi se da težko misliti, da bi knjiga prinesla kaj novega. Imena poglavij govorijo vedno o isti nesrečni metodi porabljeni psevdo-zgodovinsko gradivo za dvomljive zaključke, Ime zadnjega poglavja vzbuja nejasnost. Ali hoče Nötzel duševno življenje ruskega naroda ločiti na evropski in neevropski element? Založnik upa, da „bo knjiga uničila kitajski zid, ki loči zapadno-evropsko družbo od razumevanja duševnega življenja ruskega naroda“. Bralec tega članka lahko sklepa, kako je to upanje utemeljeno. — Karl Nötzel: Die Grundlagen des geistigen Rußland. Versuch einer Psychologie des russischen Geisteslebens. Inhalt: Die allgemeinen Kulturschicksale Rußlands und ihre unmittelbaren Folgen auf das nationale Geistesleben. — Einfluß des Christentums. — Ausbildung der Denkgewohnheiten durch das Tatarenjoch. (!) — Der russische Despotismus. — Charakter des russischen Staatswesens. — Die russische Intelligenz. — Die Leibeigenschaft und ihre Folgen für das geistige Rußland. — Das soziale Elend. — Der sozial-revolutionäre Sozialismus. — Das parlamentarische Rußland. — Das europäische Rußland (?) und Wissenschaft, Kunst und Literatur. — Pappb. etwa M 5.—, Lwd. geb. etwa M 6.—. Eugen Diederichs Verlag in Jena.

Möglichkeiten auch außer denen, auf deren Erfüllung zu warten sie müde zu werden begann (Rußland, 461).“ To pa zaradi tega, ker leži v globini ruske duše ravno nasprotje vsemu ustroju zapadne Evrope, popolna neinteresiranost na dobrinah tega sveta. Nötzel misli celo, da sili ponižnost, glavna črta ruskega duha, navadno rusko ljudstvo, da se izogiblje grehu in zanikava bogastvo, svobodo in moč na tem svetu, da si ohrani duševno neodvisnost. „Hier scheint mir der Schlüssel zur russischen Seele zu liegen.“ (Volksseele, 4.) Nötzel govori o masi naroda, ki je neznana zapadni Evropi: „Das Rußland, das weder schreit noch schreibt, das einfache russische Volk“.

Ta koncepcija nove knjige, ki je napisana pač že leta 1913, zveni čudno vsakemu, ki je vsaj nekoliko poučen o zgodovini ruske družbe. Baš citirana definicija ponavlja stare nazore slavjanofilov in kliče na dan že davno v arhivih pokopane romantične sanje šestdesetih let. To je prvi vtis. Da se o tem uverimo in vidimo, ali se Nötzlovo naziranje s tem res strinja ali pa mu je le slučajno podobno, treba pretresti njegovo dokazovanje. Pred vsem se lahko reče, da hoče Nötzel svoje osebne vtise generalizirati do zgodovinske prognoze. Za karakteristiko ruske sedanjosti, ki mu je že nekaj danega, išče dokazov v ruski preteklosti. To je nezanesljiva pot, ker se je na njej treba varovati velike logične napake, kratko izražene v formuli „post — ergo propter hoc“. Ta nevarnost raste vsled samolastnosti, s katero ocenja avtor zgodovinsko važnost glavnih dejstev ruske zgodovine.

Glavni znak ruske duše je po psihološkem uvodu knjige (Rußland, str. 49 — „Die Anlagen des russischen Volkes“) nadvlada čustva nad umom. „Der Russe erlebt an jedem Erlebnis vorwiegend die Gefühlsseite“ (Rußland, 45). To je bil pogoj duševnega razvoja ruskega naroda „das seelisch-geistige Schicksal Rußlands (ravnotam, 145). Ta, ki stavi na prvo mesto svoje osebne vtise, težavno sodi o tuji duši, in odtod izhaja nestrpnost nasproti tujemu mišljenju. „Empfindliche Menschen bleiben . . . schwerer zugänglich dem, was andere erleben, ja bereits den Überzeugungsgründen dafür, daß andere überhaupt anders erleben können als sie.“

Okornost in pomanjkanje vsake težnje, hoditi s tempom časa, veže Ruse trdno s pravoslavno cerkvijo, ki pa jo avtor brani pred takimi očitki. Nasprotno, baš sprejetje krščanstva je imelo zaradi tega takšne posledice, ker okorela cerkev odgovarja narodovemu značaju: „Beharren im Wechsel der Zeiten. Der Russe, auch der längst nicht mehr kirchengläubige, weigert sich seinen innersten Wesen nach, historische Bedingtheit anzuerkennen (Rußland, str. 51).¹

¹ Par strani pozneje se sicer nasprotno pokaže. Nazadnjaštvo cerkve je pogoj nazadnjaštva ruskega značaja. „Auch die — geistig so unendlich hemmende — Abneigung des aufgeklärten Russen gegen historische Auffassung der Menschen und

Kot zgodovinske dokaze navaja nasprotovanje naroda proti Petrovim reformam in še prej cerkveno reformo Nikonovo — razkol. Nötzel je ponosen na to svoje odkritje. „Man wundert sich immer über eines: weshalb . . . die großen russischen Dichter . . . nicht zur religiösen Vergangenheit . . . ihres Volkes schritten: da liegen die Geheimnisse offen und namentlich Tolstoj hätte sich hier einen sehr großen Umweg ersparen können.“

Toda nemogoče je sklicevati se na razkol, v katerem so se cele mase sežigale same (religiozne epidemije pozna tudi srednjeveška Evropa), kot na dokaz ruske ponižnosti („Demut“), kot željo, ne ustavljati se zlu. Nasprotno, razkol je že kar v začetku izraz narodne samozavesti; razkolniki so, kakor državna cerkev, ki jih je preganjala, zrastle v ozračju ideje, podedovane iz propadlega bolgarskega carstva, ideje o tretjem Rimu, Moskvi, braniteljici pravoslavlja.¹ Razkolniki so bolj nestrpni ko njih sovražniki v oficialni ruski cerkvi 17. stoletja v svojem nadutem preziranju, da bi se tudi sami učili od lisjaških Grkov, ki so pod Mohamedom pravoslavje izkvarili, od Kijevskih menihov, ki so z viška zbadali rusko samoljubje. Zgodovinska zasluga preganjalca razkola, patriarha Nikona — zasluga seveda s cerkvenega stališča — je v tem, da se je znal otresti ruske ekskluzivnosti in ni pretrgal tradicije z vesoljno cerkvijo. Ni mogoče citirati pisma Avakuma, voditelja razkola, carju kot nekako poosebljeno golobičjo krotkost. Treba je pripomniti, da skuša Avakum v ravno teh pismih iz ječe „kakor prej vplivati na carja, da bi končal zvezo z Grki. „Ti, Mihajlovič — nagovarja carja — si pristni Rus, pusti Kirijejejsonce in potegni z nami po domače „Góspodi, pomiluj!“ Pred cerkvenim zborom, ki je obsodil razkol v navzočnosti vzhodnih patriarhov, se je Avakum, ko so se prepiri predolgo vlekli, vlegel na bok in rekel: „Samo sedite, očetje, jaz pa bom ležal.“ Za časa Petra Velikega se je v razkolu pripravljala nekaka politična reakcija, ki je hotela izbrisati vse „nemštvo“, da bi se naravnost s kitajskim zidom zavarovali pred zapadom. Odtod izhajajo grozovite Petrove kazni. Spomenik tega besnega sovraštva do Petra je znamenita narodna sličica „kako miši pokopavajo umrlega mačka“. Prim. slike iz ruske kulture Miljukova, kurz ruske zgodovine V. O. Ključevskega (III. del, pogl. 14 in 15 in začetek IV. dela). Nötzel je Avakuma narisal v duhu znane

seiner Schicksale muß wohl durch die Kirche mindestens gewährt worden sein; der Russe hatte ja in ihr ständig etwas vor Augen, was in tausend Jahren dasselbe geblieben ist.“ (Rußland, str. 54.)

¹ Zgodovino teh političnih idej pa je Nötzel sam popisal po rezultatih sedanje ruske historiografije v članku „Das heutige Rußland. Zur Entwicklungsgeschichte der russischen Seele.“ (Deutsche Rundschau, Berlin, 1915. Bd. XLI. Št. 7 in 8.) Toda avtor je pozabil ali pa — kar je še bolj čudno — ni znal porabiti tukaj podanega sociološkega gradiva za svojo veliko knjigo „Das heutige Rußland“.

pesmi Merežkovskega: pregnanemu protopopu, ki sedi prikovan v podzemeljski jami in kateremu se je duh umiril, prinaša svetel angelj iz neba *juhe in kaše*; v tem je koncesija poeta zgodovinskim in narodnim predstavam. Ta pesem pa je samo dokaz psihologije današnjega rafiniranega mysticizma in ne surovega fanatizma 17. stoletja.

Pravoslavna cerkev živi v zastarelih predsodkih (Rußland, 51). „So z. B. vom Verweilen der Seele im Fegefeuer, von der Unreinheit gewisser Tiere, namentlich des Hundes und auch der Unreinheit der Frau im Zustande der Menstruation: sie darf nicht zur Kirche gehen.“ To pa so deloma ostanki srednjeveških nazorov, ki pa se ne nahajajo samo v pravoslavni cerkvi; pač pa je treba omeniti, da vzhodna cerkev vic sploh ne pozna. — Ruski narod, tako nadaljuje Nötzel, pa se slepo drži cerkvenih predpisov. On ne pozna iskanja Boga zunaj cerkve in je ponosen na svoje pravoslavje (Rußland, 53). „Die russische Kirche ... lehrt ihre Bekenner, daß sie die einzigen Gläubigen, ... die einzigen Christen sind, die den richtigen Glauben haben.“ Verska ekskluzivnost pa se ne nahaja samo v ruski cerkvi; še lansko leto je g. Knific, ki so ga ganile vroče molitve pred iversko kapelico v Moskvi (Dom in Svet, XXVII, 1914, str. 392a), izražal nado, da bo Bog te verne, ampak zablodivše ovce zavrnil na pravo pot, t. j. v krilo edine resnične, katoliške cerkve. Ruskemu narodu, njegovim masam, je verski fanatizem popolnoma tuj. Mirno živijo z mohamedani, n. pr. ob Volgi, in radi priznavajo, da je storil Mohamed jako pametno, ko je prepovedal žganje. Narodna vera se ne da omejiti na same obrede (prim. „Trije starci“, ki jih je Tolstoj napisal po narodnih pripovedkah na Volgi). Po Nötzlu dela Ruse baš verska nestrpnost gluhe in slepe za tuje nazore. „Und eng damit zusammen (durch ... Lehre der Kirche) hängt die oft peinlich auffallende Unfähigkeit, in einer von der seinigen verschiedenen Anschauung etwas anderes als Unaufrichtigkeit zu erblicken (ein geistiger Mangel, der z. B. einem Tolstoj, der mit Worten stets Toleranz predigt, einfach unfähig macht, zu begreifen, was Toleranz überhaupt bedeutet.“ Nekoliko višje pripoveduje, da je ta nestrpnost ruskemu značaju prirojena; sedaj ne vemo, kako se naj vse to strinja, posebno pri Tolstem, ki ga je ruska cerkev vendar izobčila! Razkol, ki se drži od 17. stoletja naprej v srednji Rusiji (Moskva, Don, Povolžje) s svojimi sektami, ni osamljena prikazen. Veliko število vedno se množečih novih sekt, celo mističnih in racionalističnih, dokazuje, da versko gibanje v ruskem narodu še ni končano, da njegovi ideali niso tako zastareli, okorni, kakor se zdi gospodu Nötzlu.

Človek se čudi, ko bere, da je dokaz udanosti cerkvenemu nauku surovo ravnanje z živalmi (Volksseele, 55). „Der Russe quält völlig gedankenlos Tiere, vor allem Pferde und Hunde.“ To baje zaradi tega, ker stavi cerkev človeka v sredino veseljstva in je uverjena, da stoji

človek visoko nad živaljo. Isto pa bi se lahko trdilo tudi o katoliški sholastiki, ki uči — po Aristotelu — enako gospostvo človeka nad živaljo, kar Nötzlu menda ni znano. Ubogi ljudje so res včasih surovi z živalmi, tega pa je kriva njih beda. Treba pa samo videti, kako božajo in opletajo s trakovi svoje konje mestni izvožčki in o praznikih tudi kmetje. Kuharica gospoda Nötzla, „eine sehr fromme und gut-herzige Köchin“, je s kropom polila psa, baje samo zaradi tega, ker je pes pribežal v kuhinjo, kjer je visela ikona! Bolj verjetno pa je, da je bila huda na psa zaradi česa drugega; v kuhinji je za psa mnogo izkušnjav. V Puškinovem „Dubrovskem“ reši kovač mačko z nevarnostjo za lastno življenje z goreče strehe. Nobenega sovraštva do živali, celo do „spoštovanega Mihajla Ivaniča“ (= medveda) in večno preganjanega volka, da ne govorimo o lisici in drugi zverjadi, ni nikjer v narodnih pesmih in pravljicah. Še bolj nerazumljivo je, kako je mogoče kaj enakega govoriti o ruski inteligenci. „Wir finden in keinem russischen Erlösungstraume . . . Platz für unsere demütigen Brüder, die Tiere, und für unsere stummen, sündlosen Schwestern, die Pflanzen. Das aufgeklärte Rußland denkt streng anthropozentrisch: der heilige Franz hat für dieses Rußland nicht gelebt.“ (Rußland, 56.) To je čuden pozizkus, postaviti rusko javno mnenje v odvisnost od cerkvenih form, obsojen že v naprej, da se ponesreči. V resnici je ravno zgodovinska zveza med cerkvijo in državo naredila inteligenco indiferentno za verstvo (Miljukov, Očerki, II, 402). In baš zaradi tega se ne more uresničiti želja gospoda Nötzla, da bi ustvaril „Einheitlichkeit des russischen Nationalstolzes“ za inteligenco in za narod, na cerkveni podlagi (prim. njegov članek „Die Wurzeln des russischen Nationalbewusstseins“. Deutsche Arbeit. Prag, April 1916, str. 389, b).

V nadaljnjem razlaganju dokazuje, da določajo značaj ruskega naroda tri velike zgodovinske nesreče: tatarska vlada, politični despotizem in tlačanstvo, ki so vse tri v neposredni medsebojni zvezi. Zgodovinsko ta zveza ni pravilna. Moskovski absolutizem in tlačanstvo sta se razvila, ko je bila tatarska moč strta, ko je Rusija po dolgih vojnah proti vzhodnim in zahodnim sovražnikom (v 16. in 17. stoletju pride na leto miru povprek leto vojne), neizogibno prišla do močne centralne države in vojaških posestev. Na to pot je pripeljala državo njena geografična lega in zgodovinska vloga, ki jo je že Križanič uganil. Idejni začetek tega procesa je bil res, po Nötzlovi učenjaški terminologiji, „der Fall von Konstantinopel (1452), nach dem die Lächerlichkeit (!) beginnt, daß der russische Zar seine Abstammung auf die römischen Weltkaiser zurückführte (Deutsche Rundschau, b, c, str. 99).

Tatarski jarem je po Nötzlu bil strašen: „Furchtbare Knechtung“ (Rußland, 58). V Moskvi se še danes imenuje „devičje polje“ kraj, kjer se je vsako leto zbiral tribut, deklice.

Žal pa, da je romantično slikanje Rusije pred tatarskim jarmom¹, v stilu poezij Alekseja Tolstega in po njem posnete groze sužnosti nezgodovinsko. Tatarji se niso brigali za življenje premagancev, puščali so jim jezik in vero, pozneje so dali celo ruskim knezom svojo pravico do tributa v najem, kar je postalo vir moskovskega bogastva in vpliva. Z vsem tem so pospešili konec svoje moči. O kakršnemkoli zatiranju „svobodnega življenja ni mogoče govoriti. „Vēče“ se je dalje ohranilo v Novgorodu vsled razvoja trgovskega stanu in je preživelov povsodi isto evolucijo, neodvisno od postranskih vplivov. Nötzel pa potrebuje te predpogoje za svoje čudovite zgodovinske konstrukcije. „Das russische Volk wurde vor das Entweder-Oder gestellt: willst du sterben als freier Mann oder leben als Sklave. Wir wissen dabei nicht, wieviel freie russische Männer damals der Knechtschaft den Tod vorzogen. Jedenfalls aber sind die heutigen Russen vornehmlich Abkömmlinge derer die in Knechtschaft am Leben verharrten (Rußland, 56; Volksseele, 31)“. Za razlago, koliko je pomagala Rusom v tem položaju krščanska potrpežljivost (und das braucht gar nicht aus Feigheit geschehen zu sein, allein schon der Christenglaube wies diesen Weg — Rußland, 58) našteva Nötzel sledove, ki jih je zapustila tatarska sužnost v ruski duši ravnodušje do svoje osebne lastnine (to je primitiven čut sužnja, ki mu njegov gospodar lahko vse vzame), vero v usodo, ki je naredila Ruse ravnodušne v največji nevarnosti, neumljivo malomarnost do svetskih dobrin, suženjsko uslužnost, ki je včasih niti ne namerava in ki mu ne nosi niti gmotnih koristi. Nadalje izvaja Nötzel iz iste suženjske razvratnosti tudi alkoholizem, spolno razuzdanost in nagnenje do tatvin. Neumljivo ostane, kako naj ravno tam vzklijejo, kakor lilije v blatu in gnoju: požrtvovalnost, odpuščanje i. t. d., dasi pasivne čednosti, toda čednosti vendar. „Für uns Westeuropäer nacheifernswerte und etwas beschämende Tatsache . . ., daß auch der gebildete Russe viel weniger an den äußeren Gütern hängt als wir (Rußland, 60) . . . Kraft zu verzeihen, erlittenes Unrecht wirklich zu vergessen . . . Geduld im Ertragen von Leiden und einfache Ergebenheit im Sterben und jene Selbstverständlichkeit, in der der Russe sein letztes Stück Brot mit dem ersten besten Hungrigen teilt . . ., das sind die passiven Tugenden (Rußland, 64).“

Rusom je ona tiha konsolidacija Rusije, ki je izhajala iz Moskve in Rusijo rešila odvisnosti na zunaj, samo dokaz zgodovinske moči njihovega naroda. Miljukov primerja poznejše naraščanje moskovskega carstva po vtisu, ki ga je imelo na sosede, z groznim, neomajnim ko-

¹ Bevor die Mongolen in Rußland einbrachen, hatte das russische Volk in Gemeinschaften gelebt, ruhig, zufrieden am Alltag und festlich heiter bei Spiel und Tanz am Feiertage. Dem machten die Tataren ein Ende. (Rußland, 58.)

rakom „kamenitega viteza“. Kdor misli, da je sedaj, po preteku stoletij, še vedno prejšnja sužnost vzrok moralnim defektom, ta očitvidno misli, da ta narod ni zdrav. Nötzel pa vedno zatrjuje, da so Rusi „... prachtvolles, urgesundes Volk.“ Bolj zanimivo je, kar pripoveduje Nötzel o vplivu sedanjega ruskega političnega sistema. Tukaj opazuje sam, kot človek iz drugih krajev, iz drugega sveta. To je bolj zanesljivo, ko njegove zgodovinske konstrukcije.

Politični despotizem, nova sužnost, je po njegovem ravno tako slabo vplival na narod. Seveda pa ni mogoče spraviti vsega v eno historično zvezo. G. Nötzel zasluži to očitjanje tem prej, ker v „Deutsche Arbeit,“ (gl. više!) popolnoma pravilno izvaja nastanek moskovskega samodržavja iz vednih bojov (389 a: „ein ständiger Krieg verlangt einen ständigen Oberbefehlshaber“), tukaj je začetek enak kakor pri tlaki.¹ In vkljub temu se knjiga njegova zadovolji — žalibog! — namestu te pravilne zgodovinske logike z modrovanji o duševni sorodnosti samodržavja in tatarske sužnosti. Sužnost je — bajè — pripravila samodržavju temelje, ker je Ruse odvadila svobodi. „Alles das, was wir im russischen Volkscharakter auf Einwirkung des Tatarenjoches zurückführten, kann mit gleichem Rechte dem jahrhundertlang herrschenden Despotismus zugeschrieben werden, der bekanntlich (!) die direkte Hinterlassenschaft des Tatarenjoches darstellt“ (Rußland, 66).

Nagnenje nesvobodnega človeka, biti uslužnemu, je razvilo lastnost opazovanja, katere strani na tujem značaju so najbolj pristopne. Iz te težnje po robski uslužnosti izvaja Nötzel — kar je pač dovolj čudno! — globoko analizo ruske literature. „Hing doch das Geschick jedes einzelnen ... davon ab, wie es den Machthabern gefiel. So ward die Fähigkeit, die Eigenarten, vor allem die Schwächen der Mitmenschen auf den ersten Blick zu erraten, auf das virtuoseste ausgebildet im Russen und hier stehen wir wahrscheinlich auch am Urquell der überlegenen Psychologie des russischen Künstlers (!)“. (Rußland, 67).

Nadalje se po njegovem iz enake sposobnosti razvije sebičnost in enostranost. Ruska nehvaležnost in rusko norčevanje iz zapadne Evrope neprijetno dirne tujca. Levin v „Ani Karenini“ imenuje zapadno evropske

¹ Način Nötzlovih citatov je prav posebne vrste. Samo v začetku zgoraj omenjenega članka omeni zelo nejasno in prikrito novejšo rusko historijografijo (390 ... ausgezeichnete russische Forschungen), v tekstu samem pa dobesedno izpisuje Ključevskega znani stavek (prim. zgoraj navedeno frazo!), mogoče tudi Platonova, Bogoslovskega — seveda brez vsakega znaka, od kod ima kaj. Ravnotako spominjajo nekatere opazke o fevdalizmu v Rusiji na dela Pavlova-Silvanskega (ko Nötzel dokazuje, da med Rusko in zapadno družabno evolucijo ni temeljnih razlik). Pomanjkanje teh virov nam ne kaže ravno, ali je študiral vse te originalne vire, ali pa ima vse to iz druge roke. Nötzel je prevedel na nemščino (za Arhiv f. Sozialwissenschaft und Socialpolitik, 1915) članek Miljukova z enako vsebino („zur Geschichte des russischen Adels“).

nazore o gospodarstvu nesmiselne, predno sploh obišče zapad. Ravno tako je razmerje Tolstega k ljudski šoli. „Tolstoj selber liess sich ganze vier Wochen lang deutsche Volksschulen zeigen, ward dabei überall aufs freundlichste aufgenommen, um dann zuhause ... die deutsche Volksschule mit einem Hohn und Spott zu überschütten, die beim rechten Namen zu nennen mich bloss die Ehrfurcht vor dem grossen Dichter abhält. Das alles geschieht aber auch heute noch unzählige Male.“ (Rußland, 73).

Kot Nemec bi se Nötzel lahko tolažil s tem, da je tudi v Marseilli Tolstoj, potem ko se je seznanil s šolami, šel, da se seznani s pocestnimi gledališči in pocestno literaturo. Tolstoj se je hotel prepričati, kaj je duševna hrana preprostega ljudstva, ker mu v šoli najboljši učenci, ki so dobro znali lekcije, niso vedeli odgovoriti na posebna prašanja iz domače zgodovine. Eden mu je celo odgovoril, da je Julija Cezarja ubil — Napoleon. Tako se je Tolstoj prepričal, da je voda prešla čez jez v postranske toke, a ne v ono stran, kjer so jo čakala kolesa pedagogov.

Če pa se nekateri iz navadnih ljudi lahkomišelnost izražajo o Nemčiji¹ in če izhaja taka lahkomišelnost iz umetno privzgojenega političnega šovinizma („jeder despotischen Regierung die Neigung innenwohnt, ihre Untertanen zum Chauvinismus zu erziehen“ — Rußland, 83), v teh šovinistih vendar ni zastopan ves narod, niti najboljši iz njega. V Nötzloyem članku „Die Wurzeln des russ. Nationalbewusstseins“ zbuja nespornost tega že podlaga sama njegovega prašanja. Zgodovinski vzroki so po njegovem ustvarili stalnost ruskega nacionalizma: „So ist der russische Revolutionär auch stolz auf Russlands politische Grösse und kommt selbst in ... Parteiprogrammen nicht heraus über den Föderativsystem aller ... zu Rußland gehörenden, auch der nichtrussischen Völker, während den russischen Reaktionär aufrichtiger Stolz beseelt auf die Kühnheit und den Opfermut des russischen Revolutionärs und er auch in ihm eine Verkörperung der russischen Überlegenheit vor dem „faulen“ Westen verehrt.“ l. c. 389, b. In vendar, dasi gre stvar tako daleč, je podlaga tega čustva, ne ve se zakaj, nekaj jako nestalnega. („Das russische Nationalbewusstsein ... in seinen ewig wechselnden Begründungen. — 388 a. „Sehr wechselnde Begründungen des russischen Nationalstolzes“ 390 a). V čem pa je ta spremenljivost, tega ne izvemo nikjer. Najbolj priprosta misel bi bila, da šovinizem ni nekaj izključno ruskega. Nötzel pa išče brez potrebe zgodovinskih razlogov in jih najde v tem, da je bila zapadna evropska kultura že kar iz začetka sovražna ruski. „Westeuropa ward ... einmal Rußland aufgezungen“ — (Ruß-

¹ Nötzel se pritožuje nad Rusi, ki so videli dvoje, troje nemških šol ali bolnišnic in sedaj ponilujejo naekrat vse nemške bolnike in dijake.

land, 72). „Rußland hat natürlich auch seine Tradition, die ward indess leider vor zweihundert Jahren durch Peter den Grossen gewaltsam unterbrochen“ — (Rußland, 75).

To negativno razmerje do reform Petra Velikega pa je že pokopano izza slavjanofilske dobe sem. Preiskovanje dobe pred Petrom je pokazalo, da se je Rusija nagibala na zapad. Nötzlovi nazori so popolnoma zastareli. Čudna je n. pr. njegova trditev, da je industrija do danes ostala duševno tuja ruskemu narodu, ker je element tuje zapadne kulture, ki ji je bil svoje dni nasilno vrinjen od vlade. Tem bolj čudno pa je, da je isti pisatelj v ravno omenjem članku v „Deutsche Arbeit“ ocenil Petrove reforme popolnoma pravilno z najnovejšega znanstvenega stališča. „... Rußlands Lage ... war eine solche, daß seine Selbsterhaltung nicht völlig ohne Schädigungen in rein nationaler Hinsicht abgehen konnte. Westeuropa hat sich dabei niemals Rußland aufgedrängt, es ist vielmehr immer von ihm gerufen worden: Alles Heil kam von ihm. Un das längst schon vor Peter, gleich nach Begründung des Moskauer Staates. Dessen gesamte Einrichtungen erklären sich ja aus diesen beiden Momenten: militärische Notwendigkeit auf der einen Seite und europäisches Vorbild auf der anderen“ — 390 a do 391 b. Na ta način sta članek v „Deutsche Arbeit“ in knjiga „Das heutige Rußland“, dasi imata istega pisatelja, postavljena na ravno nasprotno zgodovinske perspektive in ta razlika ni baš v prid velikemu in samostojnemu delu g. Nötzla.

Tlačanstvo, ki je tako dolgo ležalo na ruskem narodu, smatra Nötzl pravilno za eden glavnih vzrokov, da se je inteligenca narodu odtujila. (Rußland, 86). Treba pa pripomniti, da se ta razlika sedaj v resnici in tudi uradno odstranjuje. Duma je obravnavala in zdi se, tudi sprejela projekt zakona, ki naj da kmetom pravice, enake pravicam drugih stanov. Toda čemu ponavljati ob tlaki to, kar se je govorilo že v zvezi s tatarsko sužnostjo. Und auch hier wissen wir nicht, wieviel reie Männer den Tod dem Tod der Knechtschaft vorzogen ... i. t. d. (gl. spredaj — Rußland, 87). V moskovski državi so bili vsi stanovi enako nesvobodni. Težko življenje je živel ves narod. Početki tlačanstva so zgodovinsko motivirani, samo da je preživelo dobo svoje zakonitosti. Tembolj se — celo po Nötzlu — vidi moč ruskega naroda nezlomljena, nepokvarjena. „Augenscheinlich hatte aber das russische Volk bereits von den Zeiten des Tatarenjoches her so zu leiden gelernt ... dass es das gar nicht auszudenkende Elend der Leibeigenschaft zu überleben vermochte, ohne Schaden zu nehmen an seiner Seele.“ (Rußland, 88.) Težko je pomisliti, da tiče v današnjem beraštvu, tatvinah, alkoholizmu i. t. d. sledovi starega, nesvobodnega časa. Vse to se nam popolnoma zadovoljivo razloži iz današnjih razmer, kakor dela tudi Nötzl sam v zadnjem poglavju svojega uvoda. Ruska vas ni mrtva voda; zelo se

je spremenila celo v zadnjih desetih letih (zanimanje za dumo, kooperativno gibanje po revoluciji i. t. d.), tlačanstvo pa je bilo odpravljeno že pred več ko šestdesetimi leti. Najbolj fina in menda najbolj značilna opazka Nötzlova — pri tem mu je odprla oči kmetška revolucija? — pa je v tem, da se rešpekt pred tujo lastjo težko vkorenini v svetu, ki je lačen zemlje. „Die Erziehung zum Eigentumbegriff hat wohl . . . durch Generationen hindurch währende wirtschaftliche Selbständigkeit zur Voraussetzung . . . Die höchste Ehrlichkeit — in Ländern mit alt-ingesessenem, freiem Bauerntum und wir haben Hoffnung auf ein solches in Rußland.“

Težki socijalni položaj ruskega naroda je vzrok razpoloženja mlade ruske inteligence. Vse njene misli gredo za tem, kako bi se olajšala splošna beda. Ko pravi Nötzel o Rusiji še v začetku svoje knjige: „Kein Mensch soll überhaupt an etwas anderes denken dürfen, als daran, den Hunger seiner Mitmenschen zu stillen, solange nicht alle Menschen satt zu essen haben“ — ga globoko gane to idealno razpoloženje, posebno pri ubogih dijakih, ki živijo ob kruhu in vodi ter se celo sramujejo bogastva. (Višje šole so, kakor pravi Nötzel in kar je tako znano, v Rusiji glede sestava slušateljev bolj demokratične nego na zapadu).

Kot rusko posebnost navaja Nötzel letargijo, ki se ne strinja prav z željo, pomagati narodu. Vsi sanjajo o novem, idealnem redu, ki bi odpravil vso nesrečo. Hočejo vse ali nič. Med tem pa ostane inteligence brezdelna. Sovražstvo do vlade jemlje danes veselje do mirnega kulturnega dela, ker bi tako delo pomenilo pomoč narodu in spravo s sedaj vladajočim sistemom. V začetku knjige pa se razlaga to neznanje dela iz abstraktnih podatkov ruske psihike: „Die Gegenwart ist dem Gefühlsuntertanen unerträglich, aber auch eine mit Händen fassbare Zukunft bleibt ihm unannehmbar.“ (Rußland 76). Iz tega razloga tudi ravnodušje k sedanjemu delovanju državne dume. Ja^z pa mislim, da je to razpoloženje značilno za čas pred revolucijo. Doba po prvi dumi in sedanja vojna, seveda, vse to je prisililo rusko inteligenco, da gleda dogodke z drugimi očmi¹. Duma razvija svoje delovanje sedaj v boljših razmerah, inteligenco pa je sprijaznilo z vasjo kulturno delovanje vasi in vedno večji naraščaj inteligence s kmetov. (Glej višje, v drugi zvezi omenjeni razvoj — vkljub nasprotju — zadrug, šol, celo gimnazij, po vaseh.)

Glavno prašanje, ki ga obravnava Nötzel, pa so bodoči pogoji vzajemnega umevanja in zbliževanje med Rusijo in zapadno Evropo. Avtor ne razločuje dovolj jasno zgodovinske spremembe sestave ruske

¹ Članek je bil pisan pred izbruhom sedanje ruske revolucije, katera tudi ni pokazal Nötzelnove trditve o političnem nazadnjaštvu ruskega naroda.

inteligence in razpoloženj med ruskimi kmeti, ko govori ves čas o nečem stalnem. Dasi v uvodu omeni razliko med razpoloženjem „ske-sanih plemičev“ in poznejših demokratičnih inteligentov, vendar te razlike v knjigi sami ne uporabi. To dela, da so njegove razlage ne-razložne. Glavna njegova teza je, da so Rusi bolj nestrpni od zapadnih Evropejcev. (Prim. Lj. Zvon, 1916, str. 380). Ruska javnost, ki je brez vsake možnosti praktičnega delovanja, ne more preskusiti vrednosti svojih nazorov. Logične misli in znanja, oceniti svoje lastne moči, bo to občinstvo naučila razsodna zapadna Evropa, ki si nikakor ne dō-mišlja, da je kako vzvišena in nezmotljiva. Zato pa bo Rusija prinesla v zapadno Evropsko življenje več duše, medsebojnega človeškega ume-vanja, več ljubezni k preprostem ljudstvu. „... Rußland in seinem intuitiven Sichausleben das alte Europa aufklärt über das, was es eigentlich will und darin besteht wohl... Rußlands Kulturmission.“ (Rußland, 178). Idealizem razpoloženja in umetniško ljubeče realno razmerje do resničnosti, kar je najboljša stran ruskega romana, to bo razložilo smotre življenja. Oba ta dva sveta se morata zediniti v skupnem kulturnem delu za bodočnost.

Tako se pokaže, da je filozofija zgodovine pri Nötzlu, ki se v nekaterih temeljnih rečeh strinja s starim slavjanofilstvom, v nasprotju ž njim vendar nekoliko samokritična. V tem poskusu, najti temelj za sporazum, je glavna zanimivost te knjige v sedanjem času. Oceniti principijalni pomen tega prašanja in pravilnost njega rešitve, ni moja naloga. Hotel sem samo pokazati največje pogořeške, ki so zablodile v do-kazovanje. Kar dela ton njegove knjige prisrčen, je ljubezen do ruskega naroda, s katero je napisana ta knjiga. Škoda, da se ni mogel oko-ristiti z rezultati svojih poznejših del (iz l. 1915 in 1916), ko je l. 1914 pisal uvod svoji veliki knjigi. Če bi se mogel, ne da bi zapustil znan-stveno bazo, odreči svojim psevdozgodovinskim dokazom, bi se njegova filozofska koncepcija gotovo spremenila na boljše. Tudi brez tega trpi na pretiravanju in prehitrem generaliziranju osebnih opazovanj.

Ljubezen na zvezdah.

„Kaj ti je danes?“ sem zaklical, opazivši Andreja prihajati v moj kabinet z zmedenim, zmučenim, čisto bledim obrazom, z izbuljenimi očmi, z razmršenimi lasmi, z utrujeno hojo, kakor bi prihajal z daljne poti. „Gotovo nisi nocoj ogledoval zvezd, dasi je bilo nebo tako krasno, kakor že dolgo ne!“

„Ravno narobe! Ogledoval sem nebo vso noč in do sedaj se ne iznebim presenečenja, tako da nisem zadremal niti trenotek. Še ves sem omamljen. Ali to, kar ti smatraš za grozo, je zgolj prijetna, razkošna osuplost, kateri je sledila brezmejna žalost, tako silna zavzetost, da se je ne morem otresti.“

„Odkril si torej kako novo zvezdo sanjarskega šara, nekakšno meglovino prav posebnih oblik, ali repatico z blaznimi lasmi ter po tako močnem razburjenju potem nisi mogel zaspati?“

„Še čudnejši dogodek, da si ga sploh ne moreš predstavljati. Sanjalo se mi je o Dori, moji mrtvi ljubezni!“

„O! ta tvoja domišljija! Kolikrat se je že s tabo poigrala! Še zblede se ti od teh omam in premot. In vendar je tvoj duh tako resen in miren. Čuvaj se. Že sem ti to povedal. To je nevarna strmal. Malo preveč si pesnika. Imam rajši računostlove; računstvo je gotovejše.“

„Ne pričkam se. Premota in omama, sen, vse, kar hočeš; a jaz sem še docela razdražen po tem, kar sem videl in slišal. Pa vendar to ni bilo nikakor nespametno.“

„No, dobro, pripoveduj mi svojo zgodbo. Ne dvomim, da je jako zanimiva.“

* * *

Moj prijatelj Andrej je bil nekako petindvajsetleten mladenič, odličen raziskovalec neba, rišoč zelo točno planetne poglede Marta, Jupitra, Saturna, kar je bilo njegov konjiček, ali bil je nekam sanjavega, skrivnostnega značaja. Uničila ga je bila velika nesreča in od te dobe, sicer nedavne, je ostal pogreznjen v stalno žalost. Imel je za družico in ljubil mlado dekle bujne krasote, sanjavo kakor on, ognjeno in strastno, katero je naglo izgubil po trimesečnem oboževanju. In celi dve leti ni

mislil na nič drugega nego nanjo in jedva jo je kedaj za trenotek pozabil sredi svojih znanstvenih del, ki so mu popolnoma dosti dajala posla. Življenje brez nje je bilo otožno, brezbarvno in on je često koprněl po smrti. Mislil je, da brzo umre, in zares je njega zdravje, drugoč tako cve-toče, polagoma ginilo. Verjel je tudi v trajanje duše po smrti ter se vedno popraševal, kje je neki sedaj njega ljubljena. Pogosto mi je pravil, da se mu je sanjalo, kakor bi bila ona pri njem, kakor bi čul njen notranji glas govoriti njegovi duši. Poskušal sem, pregnati mu podobne misli, katere sem imel za kvarljive njegovi ubranosti, in že sem menil, da ne misli več na to, ko je ravno tistega jutra prišel k meni tako zmešan in vznemirjen.

Pravil je, da se je okoli dveh zjutraj, ko je motril z daljnogledom eno krajino rimske ceste, prav zvezdnato, nekako dotaknil z lečo krasnega sozvezdja Laboda, in da ga je prevzelo čarobno dvozvezdje Albirej, složeno iz dveh solnc, enega zlato žoltega, drugega safirnega. Mej tem ko je ravnal precej močni okular na modro zvezdo in nameraval raziskovati v šarokazu nje zanimivo svetlobo, je čutil v očesu naenkrat nekako slepilo, ki ga je pripisoval spočetka silnemu svitu zvezde, in takoj nato je zaznal na rami slab električni udar. Kljub temu je opazoval dalje ter pripeljal šarokaz k leči. Vendar pa se je, bodisi radi utrujenosti po opazovanju ali iz potrebe trenutnega počinka, vsedel na velik blazinjak, kjer si je navadno po dolgih opazovanjih odpočival, ter na hip zadremal. Mesečni žarki so padali v sobo skozi steklo kupole in trosili na tleh tanko mrežo modrikaste luči ter gladili aparate, krogle in mape. Hotel je vstati in nadaljevati šarokazna opazovanja, toda v tem je uzrl tik sebe, z lastnimi očmi, po mesecu ozarjeno postavo oboževane svoje ljubice ter se začutil mahoma kakor primraženega na blazinjak po nekaki višji magnetični sili. Vendar dam besedo Andreju samemu, kajti tukaj je doslovno to, kar je pripovedoval.

* * *

Dora je stala pred mano. Nad njo je žarel Albirej. Moja miljenka je bila še lepša nego nekoč, idealizirana in takorekoč osenjena z nebeškim osvitom. Prvi moj dojem je bil groza. Bal se nisem nič, ampak čutil sem, kako me preletuje od nog do glave leden mraz, in začel sem se tresti. Obležal sem na blazinjaku, kakor bi mi bilo telo svinčeno. Gledala je name nežno z velikimi višnjevimi očmi, ki so se zdele venomer odprte za nove groze, in pravila je živo:

„Zakaj te ni? Pričakujem te. Midva dosedaj nisva poznala ljubezni!“

Zvok njenega glasu je bil isti ko svoj čas, prikazen je izgubila svoj tuji značaj in postala takorekoč naravna.

Na ta rahli očitek, na to boleost, na to hrepenenje so se pojavili vsi trenotki najine sreče živo pred menoj in najini neskončni poljubi ter razkošne razvnetosti, vse te čarne slike so urno vstale v mojih možganih, me prešinile z bliščem žareče radosti in nisem si mogel kaj, da ne bi odgovoril:

„Kako! nisva poznala ljubezni?“

„Zatrdno ne,“ je odvrnila ona. „Okusila nisva od nje nič izven nizkih počutkov . . .“

„O! kako izborne! . . .“

„Da, za zemljo. Ali kakšna razlika je tukaj!“

„Kje?“

„V sestavu modrega solnca Albireja.“ In obvestila me je, da biva tam, sredi nekakega naroda angeljev. In odkar sem poslušal, se mi je zdelo, da živim novo življenje. To ni bila več smrt, bilo je življenje. Bil sem zopet z njo kakor nekdanj.

„Da,“ je pristavila, „kakšna razlika med ljubeznijo tam in ljubeznijo, katero sva doživela na zemlji.“

Priznavam, da sem imel pri tej novici neprijeten občutek.

„Kako to veš?“ sem zaklical, zboden z rahlo in čudno ostjo ljubosumnosti.

„Tepček, vedno tepček!“ je odvrnila s čarobnim usmevom. „Ljubosumen na mrtvo!“

„Saj ti nisi mrtva, ko mi govoriš o ljubezni in priznavaš, da okušaš radosti, neznane na zemlji. Nikakor, nisem ljubosumen. Toda ljubim te neprestano. No, pripravljen sem prevdariti. Izrazi se bolje.“

„Na zemlji imamo samo pet čutov. Vid, sluh, vonj, okus in tip igrajo vsak svojo ulogo v naših občutkih, čeprav prava ljubezen biva bistveno v medsebojni privlačnosti duš. Imamo zgolj pet smislov, ali bolje, štiri.“

„In danes jih imaš več?“

„Sedemnajst. In ponavljam, da čakam nate. A mej temi sedemnajsterimi je eden, ki prekaša vse, odtehta vse in ki se lahko sam po sebi zove čut ljubezni.“

„To je?“

„To je električni čut. V ljubezni igra elektrika važno ulogo, tudi mej pozemskimi ustroji, akoprem so tako topi in grobi. Ljudska duša je bistvo osnovno električnega značaja, ki izžariva v daljo iz našega gmotnega, vidnega telesa. Ta elektrika izloča nevidne valčke, jako različne od svetlobnih valov.“

„Da, vem to,“ sem se odrezal v svojem računoslavnem duhu, „svetlobni valovi imajo $\frac{3}{10.000}$ milimetra dolžine, dočim so električni vali 30 centimetrov dolgi.“

„Tega ne znam.“

„Razumem tedaj docela jasno, kar praviš o bistveno razni dolžini tresljajev, povzročujočih električne ali svetlobne učinke.“

„Nobeden peterih čutov pozemskega života ne more pojmiti električnih valov. Pri nas pa je to prvi od naših sedemnajst čutov. Mnogo važnejši je nego sam vid.“

Zakaj se ljubimo? Zakaj imamo svoje naklonjenosti in zoprnosti. Zakaj ostajamo ravnodušni? To je vam neznana tajnost, mej tem ko je pri nas velepreprosta, kajti shvačamo jo s posebnim smislom. Duša, ki je električne podstati, izdaje okoli sebe nevidne električne vale, nevidne za vas, umevne za nas. Moreš jih primerjati z zvočnimi valovi, izhajajočimi iz strun gosli, harfe, klavirja. Če ti zvočni valovi srečajo na svoji poti drugo struno, ki ima lastnost, da se trese soglasno s prvo struno, tedaj ta druga struna izda glas, čeravno se je ni nihče dotaknil. To izkušnjo lahko napraviš vsak dan.

Kadar se dve duši treseta v sozvočku, ali bolje rečeno, v harmoničnem akordu, se njuni valovi vzajemno srečujejo, spajajo, zasnobijo in evo dveh duš vkup spetih s spono trdnejšo od železa! Niso se združile edinole njune oči, marveč vse njuno bitje. Ako je soglasje dovršeno, tedaj je spojitev neločljiva. Slednji trud, preprečiti to zvezo je zastonj. Uresniči se slučajno v smrti.

Ako pa se srečajo nesozvočni tresljaji, vznikne mrzost, zoprnost, in vse krasno umovanje je brezplodno. Ta človek mi je protiven. Ta ženska mi trga živce. Ne prizadevajte si, popraviti prvi utis, bilo bi zaman.

Torej, mi na Albireju vidimo te tresljaje duše, ta etrova valovanja, kakor vidite vi svetlobo; mi jih dounevamo s svojim električnim čutom, dočim ostajajo vam tuja.

Ta električna tresenja, ki tvorijo nekako ozračje ljubezni, so vam na zemlji neznana. Okušate tedaj ljubezen skoro tako, kakor sliši glušec godbo.“

„O!“ sem kliknil, „kako si nehvaležna!“

„Nikakor ne, oboževanec moj, spominjam se vsega. Spomni se samo, da je ljubav zaupna združitev dveh bitij. V pozemskih ljubeznih se ne strne nikdar dodobra eno z drugim! Tukaj pa, kjer je električni čut povsem razvit, sta najini telesi kakor dve električnosti, ki se v blisku izenačita. Spojitev je tako krepka, da obe bitji, ki se objemata, tvorita eno samo.“

„Kakor vodik in kisik, spojivši se, izgubita svojo osobitost in tvorita edino kapljico vode, blesteč biser, ki obsega vso mavrico, vsebuje Vsemir. Ali kaj?“

„Potem je mogoče srečati se znova. Ne vem, kako se pojav udejstvi, toda nastane vstajenje.“

„To ni nemožno. Saj elektrika razkroji spet vodni kanec, odloči kisik od vodika, ki sta ga bila stvorila!“

„Ti umeš vse razlagati učeno. Jaz sem ostala žena, jaz ne razjasnjujem ničesar.“

„Prav,“ sem dodal, „ali pridemo do izgube zavesti svojega obstanka, k resni smrti in pa k preporodu?“

„Razumeš sedaj, kako naših sedemnajst čutov, ovladanih po prvem, električnem smislu, pojmuje dojme, proti katerim so vaše najživejše radosti na zemlji zgolj surovi počutki mehkužcev? In kaka svetloba nas objema! Kakšni cveti! Kaki vonji! To je kakor stalni zamik. O, ko bi prišel ti, ko bi bil tam ti!“

„Kaj me ne moreš vzeti s seboj!“ sem kriknil in se vrgel k nji.

„Pojdi!“

Objel sem jo z rokami, pritisnil svoje ustnice na njene in bil sem ta trenotek v naročju sinje svetlobe, silno sladke in mile, kamor me je odnesla Dora na neizmernih krilih. Bil sem privit k njenemu životu in izgubljen v zamaknenju. Številna bitja, letajoča krog naju v ovzdušju, so imela pododo žen-kačjih pastirjev, s tipalkami, puhom, zračnimi udi, ki so menda predstavljali nove čute, o katerih mi je pravila. Razumel sem, da sem bil naglo prenesen na neko premičnico višnjavega solnca Albireja. Modri slapovi so grmeli po skalah in drveli k neskončnemu vrtu, posejanemu s prelestnim cvetjem. Ptiči z blestečimi perotmi, nalik svetlobnimi, so polnili zrak s svojim krikom.

„Zletiva skozi ta svet,“ je dejala, „v smeri k zapadnemu obzoru in stopiva v dvorec noči.“

Obdana z ozarjeno poluoblo sva dospela v polnoč. Vse pečine, vse rastline, vsa bitja so žarela v modrikastem, zelenem ali rožnatem, v fosforescentnem ali fluorescentnem sijaju. Te skale so imele ka-li svojstva nalična svojstvom barnatih fosforečnanov in žveplenikov, ki spravljajo v sebi solnčno svetlobo tekom dne in jo izžarivajo po noči. Letajoča bitja so bila takisto svetla, po načinu kresnic. Noč na teh premičnicah ni nikdar popolna, deloma zbok te posebne svetlikavosti vseh predmetov, deloma radi drugega, zlatega Albirejevega solnca, katerega oddaljena luč je skoro vedno navzoča, in tudi vsled obroča, sličnega Saturnovim krogom, ki ga razsvetljuje dvojje raznobarnih solne in je zdaj moder, zdaj rumen in zopet zelen ter širi o polnoči najčudovitejše bleske. Kako je ta naš ubogi mali pozemski svet, o katerem mislimo, da je vse, neznatn v primeri s temi nadzemskimi čudi!

Moja krasna in miljena Dora me je z ljubeznijo zanašala na kreljutih in izstopila sva na breg jezera, pokritega z gostim grmičjem, katerega široki listi so se razprostirali ko zelene zibeli nad mahovo preprogo, posejano s tisočnimi cvetovi.

„Tukaj je moj dom,“ je rekla, „odpočijva si.“

V svoji grozi in navdušenju sem jo hotel vzeti v naročje in piti z njenih ustov božansko brezmejno srečo njene ljubezni; komaj pa se je ona doteknila tal, se ji je takoj nje pozemska podoba premenila v podobo onih bitij, ki so prhutala po vzduhu. To ni bila več moja Dora. Bila pa je še krasnejša in zornejša in pred njo sem čutil, da nisem nič drugega ko pozemski črviček.

„Da me boš še ljubil, da me boš čedalje bolj ljubil, ti je treba umreti. Zapusti zemljo, tu bodeš z menoj.“

„Mar še nisem ostavil zemlje?“ povprašam ves začuden.

„Ne, poglej!“

Doteknila se je mojega čela s koncem tipalke in jaz sem začutil živahen električni stres. Odprl sem oči — pa bil sem sam, na blazinjaku. Moja dragica je izginila. Ne dvomim več, da stanuje zares na oni zvezdi v Labodu. Ona me kliče in jaz jo uzrem brzo. Rajši jo imam nego kedaj poprej.

* * *

To je povedal Andrej. Ta pojava je tako delovala nanj, da je od tega dne njegov duh takorekoč neprestano blodil izven Zemlje. Njega slabo zdravje je ginilo; on pak je živel blažen v svojih sanjah — s hrepenenjem, stalno mislijo, da jih ugleda uresničene.

Nisem bil nič presenečen, ko mi je nekaj mesecev po tem pripetljaju prišlo poročilo o nagli smrti mojega dragega prijatelja. Neke krasne letne noči je imel bržkone isto videnje ter se zleknil v isti blazinjak, poleg velike ravnikove leče, naperjene na Albirej; zarana so mislili, da spi. Ali njegovo telo je bilo dočista mrzlo. Na desni strani je ležala drobna stekleničica s kianovodikovo kislino, katere zadostuje en sam konec, da se pretrgajo vezi, ki spajajo dušo s telesom.

Iz knjige: Zvezdne sanje.

Platonove sanje.

Platon je mnogo sanjal, in pozneje niso ljudje nič manj sanjali. Njemu se je sanjalo, da je bila človeška narava nekoč dvojna in da je bila v kazni za svoje grehe razdeljena v moškega in žensko.

Dokazal je, da je mogoče samo pet popolnih svetov, zato ker je v matematiki samo pet pravih teles. Njegova država je bil eden njegovih velikih snov. Tudi se mu je sanjalo, da se rodi spanje iz bdenja in bdenje iz spanja; in da izgubiš prav gotovo vid, ako opazuješ solnčni mrk drugače nego v posodi z vodo. Tiste čase so dajale sanje velik sloves.

Evo vam ene njegovih sanj, ki ni med manj zanimivimi. Zdelo se mu je, da je hotel veliki Demiurg, večni geometer, ko je bil obljubil neskončni prostor z brezštevilnimi krogli, preizkusiti znanje genijev, ki so bili priča njegovih del. Vsakteremu izmed njih je dal kosček materije, naj jo uredi, tako nekako, kakor bi bila naročila Fidijs ali Zeuxis svojim učencem, naj naredi kipe ali podobe — ako smem majhne stvari primerjati z velikimi.

Demogorgon je dobil kepo blata, ki se imenuje zemlja; in ko jo je uredil tako, kakor jo vidimo dandanes, si je domišljal, da je napravil mojstrovino, menil je, da je podjarmil vsakoršno zavist ter je pričakoval pohvale celo od svojih tovarišev: to je bil osupel, ko so ga sprejeli z glasnim roganjem!

Eden, ki je bil slab šalež, mu je rekel: „Res, krasno si delal; ločil si svoj svet na dvoje, in med obe poluti si postavil široko razsežnost vode, da ne bo od ene do druge nikake zveze. Pod tvojima tečajima bodo zmrzovali, pod tvojim ravnikom bodo umirali vročine. Modro si razstavil velikanske peščene puščave, da bodo popotniki po njih umirali lakote in žeje. S tvojimi ovci, kravami in putami sem še dokaj zadovoljen; odkrito pa povem, da nisem preveč s tvojimi kačami in pajki. Tvoja čebula in artičoke so prav dobre reči; ne morem pa uvideti, kaj ti je seglo v pamet, da si pokril zemljo s toliko strupenimi rastlinami; kvečemu, če si nameraval nje prebivalce zastrupiti. Zdi se mi tudi, da si zoblikoval okrog trideset vrst opic, in samo štiri ali pet vrst ljudi: že res, da si dal tej zadnji živati to, kar imenujete razum, toda, po vesti, ta razum je le presmešen in se preveč približuje blaznosti. Sicer pa se mi zdi, da ti ni kdovekaj do te dvonoge živali,

ker si ji dal toliko sovražnikov in tako malo obrane, toliko bolezni in tako malo lečil, toliko strasti in tako malo modrosti. Po vsej priliki ne želiš, da bi se ohranilo na zemlji dosti teh-le živali; zakaj, ne da bi našteval nevarnosti, s katerimi si jih ogrozil, si naredil svoj račun tako izvrstno, da bo pobrala nekoč kuga vsako leto desetino te vrste, in da bo otrovala sestra te kuge vir življenja devetim delom, ki bodo ostali; in, kakor da tega še ni dovolj, si stvari tako uravnal, da se bo polovica še živečih neprestano pravdala, druga polovica pobijala; brez dvoma ti bodo jako hvaležni, in res si napravil krasno mojstrovino.“

Demogorgon je zardel, čutil je pač, da je v njegovem delu i moralnega i fizičnega zla; ali trdil je, da je vendar več dobrega nego zlega. „Lahko je kritikovati,“ je rekel; „toda, ali mislite, da je kar tako napraviti bitje, ki bodi vedno razumno, ki bodi svobodno, pa da ne bi svoje svobode zlorabljalo? Mislite-li, kadar imaš devet na deset tisoč rastlin pogrobiti, da kar meni nič tebi nič lahko zabraniš, da ne bi imelo nekaj teh rastlin škodljivih lastnosti? Menite-li, da boš s količnico vode, peska, blata in ognja lahko izhajal brez morja in puščave? Vi, gospod smešljivec, ste pravkar uredili planet Mars, bomo videli, kako ste se iz boba izdrli s svojima dvema trakovima, in kako učinkovite so vaše noči brez lune; bomo videli, so-li vaši ljudje brez blaznosti in bolezni.“

In res, geniji so preiskali Marta in so kruto planili po porogljivcu. Tudi resnemu geniju, ki je bil ugneten Saturna, niso prizanesli; njega tovariši, ki so izdelali Jupitra, Merkurja, Venero, so morali vsak po sebe prenašati očitke in grajo.

Napisali so debelih knjig in brošur, zbijali so dovtipe, delali pesmi, smešili drugi drugega; stranka se je zagrizla v stranko; naposled jim je ukazal večni Demiurg mir vsem skupaj. „Naredili ste,“ jim je dejal, „nekaj dobrega in nekaj slabega, zato ker ste jako razumni in ker ste nepopolni; vaša dela bodo trajala samo par sto milijonov let; potem, ko boste bolj izvežbani, boste delali bolje: edinemu meni je dano delati popolne in nesmrtnne stvari.“

Tako je razlagal Platon svojim učencem. Ko je nehal govoriti, mu je rekel eden: „In potem ste se zbudili.“

Vstaja.

Ruski zložil Valerij Brjusov. — Preložil dr. Ivan Prijatelj.

Les sourds tambours de tant de jours.

Emile Verhaeren.

Tja, tja, kjer sred trga stoji — giljotina,
kjer prosto prek ulic doni plat zvoná,
brezumna nadeja vihrá.

Sezivajo narod prestalih krivd bobni,
brezsilnih prokletstev, pohojenih v prah,
odzivajo v sto se glavah.

In gleda s starinskega stolpa ščit ure
kot temno veliko oko sred mrakú.
Čuj! vélika ura je tu!

Nad strehami trga plamen se osvete,
in v vetru se vzpenjajo žela od zmij
kot kosmi krvavih lasi.

In oni, ki zanj je breznadnost — nadeja,
obup šele radost, veselje je zanj,
prihaja iz noči na dan.

Rastoči topot brezštevilnih korakov
postaja glasnejši v zlovešči temi,
na cesti gredočih zdaj dni.

K oblakom raztrganim pnejo roké se,
odkoder grom prvi predramil je svet,
kot bliska lovile bi sled.

Brezumci, kričite zdaj svoja povelja,
prišla danès urá za vse je le-tó,
kar včera je blodnja biló.

In kličejo ... gredo ... in padajo vrata ...
udarci na okno ... in eden je slaj
ubiti — umreti — sedaj!

KNJIŽEVNOST IN UMETNOST.

Ivan Cankar. Podobe iz sanj. Založila in izdala „Nova založba“ v Ljubljani. [1917.] 165 str. Cena 480 K.

Pač ena najbolj čistih in pristnih Cankarjevih knjig! Težavno je pisati o nji, ker človek težko presadi v vsakdanjo govorico komentar, ki ga je Cankar tej zbirki sam napisal v njenem prologu (ki je tukaj — škoda! — zgubil svoj nekdanji tako značilni naslov „Iz dna“) in kar je napisal v epilogu. Težko je zgolj z reproduktivnim intelektom in analizo narediti to, kar je poet povedal po svoje, še bolj jasno; za to manjka človeku pristnost doživetega občutka, ki si ga lahko samo rekonstruirati; za to mu manjka tudi neposredna svežina izraza, ki raste in vrè iz pristne emocije sama po sebi. Taka naloga je tem težja, čim večja je tvorna sila, ki se manifestira v kakem umetniškem delu.

Te „podobe iz sanj“ niso podobe iz naših navadnih sanj, niti iz bedenja, ampak strašne vizije iz onega somraka, ki vlada med dvema svetoma: med onim, ki ga človek živi in ki ga obkroža, in med onim, ki ga nosi s seboj in v katerega se mu upro oči le tedaj, kadar ga kaka strašna muka za trenutek iztrga iz njegovega vsakdanjega bivanja in mu pokaže ono drugo, navadno prikrito in neznano. To se — tako se pripoveduje — zgodi vsakemu človeku na oni strašni poti čez kratki most, ki pelje iz življenja v smrt. Takrat se človeku strašno razbistrijo oči, da postanejo sokolje, in poostri se mu uho, kakor da je bilo prej gluho. Na tej poti se izpremeni vsem vrednotam njih prejšnja vrednost: nekdanj najdragocenejši zgube svojo drago ceno, prej vsakdanje dobe nakrat globok pomen; vsakdanja

beseda („To so pa rože!“) odgrne svoj skrivnostno zastrti obraz in pokaže pogled v neizmerne globine, objestna šala se prevrže v jokavo grimaso.

Enako razpoloženje ustvari v senzitivnih dušah nečloveška muka ali neizmerna sila časa. Tako silo, ki je ustvarila tudi to knjigo, riše menda najbolj jasno „Strah“. V obeh slučajih se zave človek svojega pravega bivanja in zgrabi ga neznana sila, da odkriva to svoje bistvo tudi drugim. To nenavadno delo mu napravi strašne muke, a ubraniti se mu ne more. „Srce se vije in stiska od bolečine, brani se, rajši bi molčalo; ali molčati ne sme, trpeč mora oznanjati svoje trpljenje, ker taka je sodba in zapoved.“ To „brezkončno romanje po tihih katakombah srca“ in odkrivanje svojega bivanja drugim je za nežnega človeka nova muka. Človek postane pred seboj samim nekdo drugi. Taki pojavi so se ponavljali v vseh časih, ko je človeštvo nosilo toliko trpljenja, kakor ga nosi danes. Enim so vedno odpravili vse vsakdanje zapreke in zaglušili vse običajne pomiselke ter jih pognali v vrtočlavi vrtinec hiliastične razuzdanosti. Iz drugih pa so ravnotako še vsakokrat napravili heroje askeze in glasnike ljubezni do človeštva — ne samo do človeka, ampak do vesoljne creature, do vsega, kar na tem božjem svetu leze in grede. Med njimi stoji s to svojo knjigo tudi Cankar. Strašna lepota, ki jo kaže njegov „Bebec Martin“, ta pripovedka utrujenega, zbeganega srca, ki pa se je nazadnje vendarle našlo, je zanj posebno značilna in se vtisne neizbrisno v spomin.

Z muko je napisana ta knjiga, muke trpiš, ko jo bereš, in vendar te vsaka teh tridesetih postaj, ko jo prehošiš in jo še

enkrat razmisliš, napolni z občutjem, katerega trpka sladkost nima v našem jeziku pravega imena in ki te vedno in vedno zopet kliče k sebi. Človeška nemoč pred tem, kar je silnejše od njega, se v tej knjigi ni zatekla k slabi resignaciji, ampak rešila k optimizmu, ki se oklepa gesel: življenje, mladost, ljubezen. Tako bo menda vsaj ta knjiga pokazala *pravo* Cankarjevo bistvo tudi onim, ki so mu doslej očitali samo neplodno negacijo. Velika intenzivnost pristne emocije, očarujoča prisrčnost in jasna premočrtost kompozicije sta nam dali v teh Cankarjevih „podobah“ prave bisere naše proze. Globoki, dasi pridrušeni epos naše sedanosti — „za ogledalo teh težkih dni in za spomin“ — in brevir za bodočnost.

Založništvo je knjigo okusno opremilo in povečalo intimnost teh konfesij z reproducirano stranjo rokopisa. Da bi nas obenem opomnilo nepopolnosti vsega človeškega dela, je dalo knjigi nelogičen naslov; toda to bodo komaj opazili naši bibliografi in — upajmo, da jih je kaj! — naši bibliofili. J. A. Glonar.

Milan Pugelj. Zakonci. Izd. in zal. „Omladina“ 1916. str. 186.

10 novel in novelet: Ljubica pride na oddih k ženi nekdanjega svojega obletovalca, gimn. učitelja. Staro nagnenje se obudi. Ker sta oba prizadeta že pri pameti, se mahoma razideta. Na počitnicah vsebuje sličen hipni razstanek, samo da je razmerje v toliko opasneje, ker je zaljubljeni svak mlad in njegova svakinja umetniško podjetna, mož pa zaspan ... Nepričakovano tudi se poslovi na Obisku gospa, katere mož je odrinil ravno na vojno, ker je njen gostitelj in čestitelj premalo — odločen. Stava je bistra domislica geometrove soproje, katero je ob moževi pijanosti poljubljal in neprevidoma izdal profesor. Albina in dva zakonska moža: sodeč po sebi, smatra priletni zakonec svojo krasotico Albino za umirjeno in hladno, njegov ženati prijatelj pa jo šteje za nedosežno, toda pri pryem navalu se trdnjava uda ... Znamenje pod pazduho nosi, po zatrdilu muhastega pisa-

telja, adjunktova boljša polovica; ljubosumnež si ne drzne vprašati sramežljive družice ter je ves nesrečen. Reza tega ne razume, namreč kako se je navelel njenih sladkosti poročeni glediški tajnik, dočim ona odbije ženitno ponudbo dičnega doktorja. Stara korenina so dejali inženirju, ki se po letih snide v rojstnem kraju z bivšo tovarišico, ji zaneti upanje, a razdere lepoto večerne ubranosti z opazko, da ima družino ... Sodna poduradnika hudo obsojata zloglasne „privatnice“; ko pa izvršita pri lahkoživki Rubežen, sta vsa omamljena in se znajdetta hitro drug za drugim zopet pri nji. Zavist grize in gloje trgovca, očeta desetih otrok, ker mora že z vlaka, med tem ko se menda njegov sopotnik-samec vozi s prezalo gospo tja na Dunaj.

O Puglju nimam reči novega in nezasišlanega: vselej je sebi zvest. Njegove vrline in nedostatke so že pred mano drugi iztaknili. Prej ko slej si izbira snovi med uradniki in skromnimi poduradniki; vse je uravnovešeno, psihologija vseobčna, vsakdo ji bo pritrdil, kajti take osebe srečujemo dan na dan, spoznavamo v njih sebe in svojece, tu so rebusi na znanice in vrstnike. Po spisih mrgoli neznatnih opazovanj, dobljenih iz same analize, polno značilnih podrobnosti, ki šele dajo povesti mik in lik resničnosti. Naš novelist pripoveduje z *dolenjsko* obilico svežih in samosevskih primer in prispodob, često prav drastičnih npr.: Sultanu je visel iz ust jezik kakor rdeča nogavica (120), napete žile jim gledajo iz rok kakor strune (130), nenadoma pa zine od desne nova ulica (140). Z njemu lastnim klenim, bogatim besediščem nam predstavlja male ljudi, zdaj v kratkopoteznem uspelem okviru zunanje prirode, sedaj osveženo z grotesko npr. o silnem nosu in bradavici, nato z izborno komiko položaja npr. oba eksekutorja, marsikedar s sentenciozno priostreno dušeslovno iverjo. Dolgoveznosti ne bo Puglju ka-li nihče več očital, saj se je očitvidno držal gesla: Čar najlepših stvari je mnogokrat, če ne vedno, v njihovi kratkobi, konciznosti (110). Ako se zado-

voljši, ljuba bralka, z lahkokrili kramljem, bežnim nadahom ironije, cikanjem na pikantnosti — ti bo ustrezno z okusno opremljeno knjigo. Kedor iščeš globokih problemov iz kateregakoli področja, kedor hlepiš po podobah, rastočih v trajne tipe — sezi mimo cilja. A. Debeljak.

Koledar družbe sv. Mohorja za l. 1918. 128 str. Naš stari znanec s svojim starim obrazom. Ves svet se giblje v nečloveškem naporu, tudi naš slovenski popirnat svet — samo za Mohorjevo družbo ni nobenega gibanja, nobenega življenja. Koledar je še vedno tisti skromni slovenski predmarčni rodoljub, ki pripoveduje svojim ljudem samo aprobeirane in cenzurirane „novice“. Vsi narodi si gradijo novo bodočnost, samo naš Koledar, ki bi moral biti onim stotisočem, katerim prihaja v roke, v odnik v novo boljšo bodočnost, je zadovoljen z vlogo zakesnelega kronista. In to v času, ko hodi dan za dnem v naše najbolj zakonite vasi kopica časopisov, ko ima skoro vsaka naša hiša svoj „list“ (nekatero celo dva, tri), iz katerega izve vse *sproti*, kar jo zanima. Ali se v današnjem času zdi potrebno, tako obširno pisati o rečeh, ki so splošno znane — pri tem pa molčati o vsem, kar je za našo bodočnost tako važno in nam vsem potrebno? Bolje bo, če se v prihodnjih letnikih opravijo „svetovni dogodki“ bolj sumarično, na kratko, profesorju Šarabonu pa poveri naloga, da naj že zdaj začne pripravljati kar celo knjigo o svetovni vojni, ki jo naj izda družba, ko bo enkrat mir. On ima za tako delo spretno pero in bo znal vstvariti knjigo, ki bo spomin našega trpljenja in spomin naših zmag. V taki celotni knjigi se bo govorilo — in moralo govoriti — tudi o nas, o dogodkih na svetovnem bojišču, v kolikor zadevajo našo zemljo in naš narod. Danes pa ne izvemo iz koledarja n. pr. nič o naših beguncih, njihovi stari in njihovi začasni domovini!

Seveda, to bi bil program! Programatičnega dela pa se monsignor Podgorc, skoro nekako boji. Ta njegov strah gre tako daleč, da celo — s previdnim pridržkom — negira, da bi imeli veliki založniki programe. Brez programa pa živijo samo

nespametneži, berači in tisti, ki ne sejejo in ne žanjejo, ker skrbijo drugi za nje. Kako neprogramatično je delo družbe, se vidi baš letos na tem, da je morala „Življenje svetnikov“, ki je preračunano na doanajst let — pri katerem bi bil program torej v resnici potreben! — prekiniti takoj za prvim zvezkom!

Med inserati je mnogo mazaških, s katerimi pomaga družba nevednim ljudem vlačiti denar iz žepov. Na str. 100 pravi msgr. Podgorc; da „naj bi bilo vse, kar... Družba sv. Mohorja daje, prešinjeno živega verskega prepričanja“ — dve strani za tem pa se začne mazaški „kšeft“. Kaj pa bi k temu rekel rimski pisatelj Seneka? — Vse skupaj je pač dokaz, da ljudje, ki danes vodijo družbo, za ta posel nimajo zmožnosti, ker ga opravljajo brez potrebnega znanja, brez spretnosti in kar je najbolj značilno, brez pravega čuta odgovornosti.

Dr. J. A. Glonar.

„Moderna knjižnica“. Zagreb, Nikoličeva ul. 8. — Sv. 2. Stepnjak: Podzemna Rusija. Preveli Rade i Janko Mihajlović. 2. izd. 165 str. Cena 1.5 K. Sv. 6/7. M. Gorkij: Mati. Preveo And. Krbavac. 2. izd. 327 str. Cena 3 K. — Sv. 15. D. S. Merežkovskij: Florentinske novele. Preveo L. Horvatin. 2. izd. 121 str. Cena 1.5 K. — Sv. 17—23. F. M. Dostojevskij: Braća Karamazovi. Preveo pop Veljko Lukić. 4 deli v dveh knjigah. 872 str. Cena 9.5 K. — Sv. 29—34. D. S. Merežkovskij: Uskrsli bogovi (Leonardo da Vinci). Preveo s ruskoga Iso Velikanović. Predgovor napisao prof. Kršnjavi. Sa 43 slike. 693 str. Cena 9 K. — Sv. 35/36. M. Gorkij: Život suvišna čovjeka. Preveo A. Krbavac. 234 str. Cena 8 K. — Sv. 39/40. Borisav Stanković: Nečista krv. S predgovorom Milana Ogrizovića in sliko avtorja. 196 str. Cena 3 K.

Prvi zvezek te „moderne knjižnice“ je prinesel l. 1913. „Najbolje slovenske novele“; odtlej se je knjižnica — vkljub zaprekam, ki jih dela vojna in vkljub konkurenci številnih enakih podjetij na hrvaškem knjižnem trgu — zelo lepo in brzo razvijala. Prvi zvezki so v razme-

A. M. Podgorc, msgr. — sploh ni splošno razširjenega

roma hitrem času pošli, tako da je bilo treba kmalu prirediti nove izdaje. To je pri takem podjetju nekaj precej nenavadnega; tem bolj, če pomislimo, da niso razprodana samo drobna dela, ki obsegajo samo po en zvečič, ampak tudi tako obširni romani, kakor je n. pr. Zolajev „Lurd“ ali „Débâcle“. Poleg splošne ugodne konjunkturo v knjižni produkciji, ki je enako nepričakovan dar sedanjih razmer, je knjižnici pomagala tudi spretna izbira priobčenih del. Lista njenih avtorjev sicer kaže, da bi se bolj po pravici smela imenovati „modna knjižnica“ ko „moderna“, toda to v začetku niti toliko ne škoduje. V vrsti naših „modnih“ pisateljev je toliko dobrih imen, da založnik z lahkoto napolni kakih 100 številke nove „knjižnice“, ne da bi se mu pri tem primeril kak občutnejši lapsus okusa. Poleg tega pa se na priobčenih delih pozna, da vodi knjižnico roka, ki dela na to, da bi bile publikacije vedno boljše in zanimivejše. Dodane slike in informativni uvodi so očitiden znak vednega boljšanja; začela se je knjižnica s slovenskimi novelami, v svoji najnovejši publikaciji pa je začela popularizirati srbsko literaturo med hrvaškim občinstvom. Vse to so znaki vednega napredovanja in konsekventnega razvoja, ki ne more ostati brez lepih uspehov.

Brez dvoma je, da je moderno knjižnico pomagala popularizirati njena zbirka prevodov iz ruščine, ki so zaradi povečanega zanimanja za Rusijo v zadnjem času kmalu našli svoje željno občinstvo. Poleg praktičnega revolucionarja Stepnjaka njega živo nasprotje, titanski apostol vsega „ruskega“, Dostojevskij; poleg Garšina modni literat Arcibašev; in ob njih socijalistično nadahnjeni Gorkij in gurmand Merežkovskij, ki je bolj reproduktiven esteta in filozof — dasi s širokimi in globokimi koncepcijami — in včasih bolj (ali skoro že komaj nekaj več ko) zgodovinar nego poet. N. pr. v „zgodovinski pripovedki“ „Michel-Angelo“ v „Florentskih novelah“! Ti literatje so pokazali hrvaškemu občinstvu Rusijo v njenih najrazličnejših zastopnikih in so

odprli vpogled v različne sfere ruskega duševnega življenja.

Kvaliteta prevodov je — kolikor mi je mogoče presoditi — zelo različna. Vesten in točen je Lukičev prevod Karamazovih, ki ima tudi to prednost, da se lepo in gladko čita. V kratkem epilogu svojega prevoda zavzame Lukič tudi nekoliko kritično stališče do svojega teksta in pove, po kateri izdaji je prevajal, kar je nenavadna, vendar vsega priporočanja vredna novost. Edini Velikanović pove v naslovu svojega prevoda, da ga je prevedel „s ruskoga“! Zelo površen in malomaren je Krbavčev prevod Gorkega „Matere“. Lažje konstrukcije že še prevede, kjer pa je kakšna težava, jo zaobrne po svoje ali pa kratkoma lozi izpusti. Samo par primerov! „Ljudi raschodilis, rugaja ego truslivo vojuščej rugan'ju“ pohrvati kratkoma lo: „Ljudi su se razilazili, plašljivo odgovarajući na njegove psovke“ (str. 6). Na 7. str. je izpuščena značilna označba: „golosom, *navodivšim tosku*“, na str. 10. je Pavel zgubil „galoše“, dasi so ravno v onem opisu potrebne. Ali je „jarkij halstuch“ res pravilno prevedeno s „svijetao ovratnik“ (str. 10), naj presodijo oni, ki jim je hrvaščina bolj znana ko meni. Meni se zdi, da ni; mi bi rekli „pisana kravata“. Značilna malomarnost je njegov način prevajanja glagolov: „vyučilsja“ ni „učio“, ampak „*naučio*“! Iz takih značilnih netočnosti bi kak hudomušnež lahko sklepal, da je prelagatelj rabil pri svojem delu kako „izdajo“, ki sama ne dela razločka med perfektivnimi in imperfektivnimi glagoli, torej recimo kak (nemški ali italijanski) prevod in — nota bene! — slab prevod. Na kvaliteto prevodov bo založba morala bolj paziti, posebno pri knjigah, ki izidejo v drugi izdaji, v kateri se eventualne napake prve izdaje lahko popravijo. — Lukiča sem kontroliral po izdaji, ki jo je pri prevajanju rabil sam, Krbavca po berlinski (J. Ladyschnikov, 1908); za ostale prevode žalibog nisem mogel dobiti originalov.

V kratkem „predgovoru 1. izdanju“ Stepnjakove „Podzemne Rusije“, ki je

ponatisnjen tudi pred 2. izdajo, pišeta Mihajlovića nekoliko misterijozno: „U toj se knjizi prikazuje život punoćom i „slobodom“ — koja je dopuštena u Rusiji preventivnom cenzurom. Knjiga i ako je izašla ispod preventivne cenzure, dosta je jasna slika prilika u Rusiji. Knjiga je izašla oko god. 1883...“ Preлагatelja mislita — če prav razumem njune besede — da je ta Stepnjakova knjiga izšla (njen ruski original!) v Rusiji za časa preventivne cenzure, tam nekje okoli l. 1883! Tu pa se že vse neha! Moža ne poznata prav nič avtorja, ki ga prevajata, ne poznata prav nič ruskih razmer in sta svoje delo opravila brez vsakega umevanja. Ali more človek, ki prevaja to Stepnjakovo himno ruske revolucije (ki je ob enem komični epos carskega režima!), samo pomisliti, da je ta knjiga lahko izšla pod preventivno cenzuro tam v Rusiji nekdanj „oko god. 1883“?! Nemogoče! Malorus Sergej Mihajlovič Kravčinskij (1852—1895), ki je pisal pod psevdonomom Stepnjak (= sin stepe), je izdal to svoje delo najprej v Milanu, l. 1882. v italijanskem jeziku, z naslovom „La Russia sotteranea“. Ali je ob enem izšel kje kak ruski prevod, mi ni znano; v Rusiji je izšel šele leta 1905, ko nekaj časa sploh ni bilo — nobene cenzure. Pred tem časom je lahko izšel samo kje v inozemstvu. V svojem kratkem predgovoru pišeta Mihajlovića avtorjevo ime vedno in dosledno „Stepniak“, kakor ga piše tudi italijanska izdaja, — evidenten dokaz, da nista prevajala po kaki ruski izdaji. Baš s tem pa postane zelo verjetno, da se jima je ob tem prevodu pripetila naravnost fatalna kurioznost: prevajala sta (tako domnevam) po italijanski, torej *originalni* izdaji, najbrže po oni iz leta 1896, v predgovoru pa si tega nista upala povedati, ker nista mislila, da sta prevajala po italijanskem — *prevodu*! „O Rusiji i Rusima proliveno je kod nas već na hektolitre tinte i istrošeno na rizme papira. Pa unatoč svemu o Rusiji i njenom faktičnom životu još nismo dostatno informirani...“ pišeta Mihajlovića v začetku svojega predgovora. To dejstvo je dovolj

znano; dokler pa ne bo boljših informatorjev, tudi v tej reči ne bomo prišli naprej. Naši informatorji ne pomislijo, da se morajo najprej informirati sami, predno hočejo informirati druge. —

Taki informativni uvodi so potrebni in koristni, če so dobri. Moderna knjižnica, oziroma nje izdajatelj, uvideva to dejstvo, zato po možnosti skrbi zanje. Čudno je samo, da so n. pr. „Karamazovi“ izšli brez vsakega uvoda, ki bi bil v resnici potreben. Vsekakor bolj potreben ko pri Leonardu Merežkovskega, kjer je zelo obširen uvod napisal J. Kršnjavi. Ta uvod je pisan z velikim znanjem, poleg tega pa z neko nasajeno nervoznostjo, ki je nekaka značilna črta vsega, kar je Kršnjavi napisal zadnja leta. Tako je postal ta uvod prav po nepotrebnem bolj polemičen ko informativen, kar mu nikakor ni na korist. Čemu pogrevati afero Šrepel-Koharić, čemu vse obširne polemike proti Burckhardtu, Micheletu in drugim? „Michelet je zapravo pomutio pojmove, kad je dobu humanizma nazvao Renesansom, prepородom. Može se tvrditi i dokazati, da nit, koja veže kulturu klasičnu i kršćansku, uopće nije nikad bila sasvim prekinuta, pa ni onda, kad je propalo zapadno rimsko carstvo.“ (Str. VI.) Bože moj! Odkar vemó, kaj je „helenizem“, in spoznavamo, kako so se tvorile — intelektualno in socialno — prve kršćanske občine, lahko to slavno „nit“ privežemo naravnost pri pravi stari antiki in sv. Pavlu, ne šele pri sv. Avguštinu, kakor Kršnjavi. I. t. d. Pravi dobiček bo pri tem uvodu imel samo, kdor renesanso že pozna; tiste, ki bi se o njej šele radi informirali, pa bo samo zbegal. Saj jim bo težko ločiti, kje razlaga Kršnjavi svoje nazore in kje govori o nazorih Merežkovskega, kar bi bilo kot uvod v ta roman v prvi vrsti potrebno. To jim bo tem težje, ker je Kršnjavi svoj uvod razdelil v dva ostro ločena dela: v prvem govori o trilogiji Merežkovskega, v drugem o renesansi. Škoda je, da obsega prvi del samo štiri strani, drugi pa celih 31!

Lep in z ljubeznjivo poglobitvijo napisan je predgovor Ogrizovićev Stankovićevemu romanu „Nečista krv“. S tem

romanom je knjižnica raztegnila svoj okvir tudi na srbske pisce. O njegovem avtorju je rekel Skerlić, da je „u prvim, sasvim prvim redovima ne samo onih, koji danas pišu, no i svih onih, koji su do danas pisali na srpskom jeziku“. Do te slave mu je v prvi vrsti pripomogla baš njegova „Nečista krv“, delo velike umetniške cene, ki mora zgrabiti vsakega, ki je sploh dovozen za literaturo. Z atavistično tezo, ki je izražena v naslovu, mu problem ni izčrpan, dasi je njegova temeljna nota. Umetniško porabljenost delovanja te „Nečiste krvi“ se pokaže šele tedaj, ko nastopi za Vranje konflikt dveh dob in dveh socialnih slojev. Za ljudi stare generacije, prepojene skozi in skozi z orientalskim luksusom in ozračjem, kakor je n. pr. hadži Trifun ali efendi Mita, pomeni „osvobojenje“ izpod turškega jarma pravo katastrofo. Glasniki nove, tem starim, vseskozi degeneriranim aristokratom tako pogubne dobe so advokatje, ki živijo ob novi uredbi razmer tako dobro, da si devajo napoleondore v — ostroke (str. 33). Na površje pridejo sedaj prej po aristokratskih tlačani in izrabljani kmetje, ki jih zastopata v romanu najprej ležerljivi Tone in požrtvovalna Magda. Nazadnje genialno orisani „gazda“ Marko, ki nosi v svojih žilah tudi nečisto kri. Ko prisilijo razmere ponosnega Mito, da da svojo hčer Sofko „kmetu“ Marku za snaho, se pokaže pravi konflikt v vsej svoji grozi.

Stanković je sam doma iz krajev, katerih razmere opisuje. Njegova umetnost, s katero riše to ozračje s svojim sladkim, strupenim macedonskim „sevdahom“, v katerem se porajajo vsi ti številni konflikti, je velika in v resnici občudovanja vredna. Njegova hipersenzitivna psiha in njegov trezni, realistično brzani pisateljski intelekt sta ustvarila analize, ki — kakor n. pr. pri Sofki — suvereno vladajo vso psihologijo in patologijo zbujačo se ženske duše. Tako se njegova fina analiza ne razlije v obledelo opisovanje, ampak vtelesi v plastičnih sintezah, ki so vidne in umljive tudi onemu, ki teh krajev in njegovih ljudi ne pozna. V drugem delu sem občudoval redko umet-

nost retardiranja, ki je za dinamiko umetniškega dela tako zelo važno. Človek si po vsej grozi, ki jo je dotlej občutil, oddahne; pred njegovimi očmi se začne razvijati nekaka zakonska idila, iz katere bi skoro sklepal, da je Sofka s svojo žrtvo izravnala vse konflikte. Toda to je samo pavza pred novo, še strašnejšo grozo. Zopet se oglasi stara nečista kri in ob njej vzkipi in zavre mlada. Na koncu romana imamo pred seboj novo generacijo nečiste krvi, morda celo potencirano, in dani so vsi pogoji, da se ta strašni ples lahko začne iznova.

Poleg velikih umetniških vrlin ima ta epopeja preloma dveh dob še naravnost dokumentarno, zgodovinsko vrednost. Ljudje, ki poznajo one kraje, so mi to še posebej poudarjali. To je treba tudi pri nas posebej poudariti, kjer je toliko modrih glav dvomilo o resničnosti (ali možnosti) „Kontrolorja Škrobarja“. V primeri s Stankovićevimi junaki je naš Škrobar skoro nekak — filister. Knjigo toplo priporočam (za mladinske knjižnice seveda ni!), prav posebno pa še onim, ki mislijo, da je najlepša in najboljša literatura na Balkanu — slovenska. Vsa „Moderna knjižnica“ pa bo dobrodošla našim knjižnicam, ki nam naj enkrat statistično pokažejo, koliko in kaj se pri nas hrvaškega čita. Taka statistika bi raznim našim debatam lahko dala potrebno stvarno podlago. Dr. J. A. Glonar.

Dr. J. Stur, „Die slawischen Sprach-elemente in den Ortsnamen der deutsch-österreichischen Alpenländer zwischen Donau und Drau.“ (Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Phil.-histor. Klasse. 176. Band, 6. Abhandlung.) Wien, 1914 — v. 8°. 104 str. + zaznamek virov + kazalo vsebine.

Zgodovinar dr. J. Stur je spisal pod zgoranjim nadpisom „zgodovinsko-filološko raziskavanje o nasebinah srednjeveških alpskih Slovanov z načrtom njih občne zgodovine“. Ta spis je bil predložen dunajski akademiji znanosti dne 26. marca 1914 ter izšel v 176. zvezku njenih „Sitzungsberichte“. Na prvih 35. straneh nam podaja avtor splošen zgodovinski načrt slo-

venskega naseljevanja po alpskih pokrajinah; to poglavje je razdeljeno v oddelke: Rimska doba, prihod Slovanov (t. j. Slovencev), slovenska doba, doba Karolingov in nemškega naseljevanja. Od str. 35. do 102. obravnava Stur slovenska krajevna imena po sedanjih avstrijskih kronovinah: a) na Nižjem Avstrijskem južno od Donave 66 imen, b) na Gor. Avstrijskem južno od Donave 24 imen, c) na Solnograškem 19 imen, d) na vzhodnem Tirolskem 73 imen, e) na Koroškem severno od Drave 88 imen in f) na Štajerskem 222 imen.

Ker je Stur samo historik, brez jezikoslovne izobrazbe, moramo obžalovati, da je priobčil ta spis. Škoda časa in truda!

Razne monografije o istem predmetu, ki bi jih bil moral uporabiti, so mu ostale neznane, zlasti Pajkove, Črtice o nekdanjih slovenskih naselbinah v Gorenji Avstriji¹ v VII. letniku „Izvestij Muzejskega društva“, Kosovo „Gradivo“, potem spisek „Über Slawenreste im salzburgischen Lungau“ v „Mitteilungen des Öst. Alpenvereins“, II, (1864), Müllerjev spis „Beiträge zur alt-kärntnischen Ortsnamenkunde“ („Carinthia“ LXXXVI) in številni spisi o slovenskih krajevnih imenih na Tirolskem (Biderman, Hintner, Unterforcher, Patigler, Schneller, Veselovskij, Grabow). Bolj žalostno je pa to, da je Stur zamolčal svoj glavni vir za Tirolsko, ki ga je prav izdatno uporabil in izkoristil do mozga: Mitternutterjevo razpravo „Slawisches aus dem östl. Pusterthale“ (izvestje gimn. v Brixenu l. 1879), ki je izšla tudi v slabem slovenskem prevodu M. Malovrha l. 1880. v Novem mestu. Tako ravnanje je nepošteno. — V nakaterih deželah navaja pisatelj le majhen del slovenskih krajevnih imen; ali so mu druga imena neznana ali kaj? To velja posebno za Koroško in Štajersko severno od Drave. Pod nadpisom „Slaw. Ortsnamen in Steiermark nördlich der Drau“ obravnava tudi Konjice, Žiže, Griže, Slovenji Gradec in Slov. Bistrico; ali ni pogledal zemljevida? Komično je, kako tolmači Stur imena nekaterih krajev, ki so do danes ohranili čisto slovensko ime zraven ponemčene oblike, ki

je avtorju edina znana; n. pr.: Griffen, Gurnitz, Seitz razlaga iz krivina, gora, siti, kar je pa nemogoče, ker se glasijo slovenska imena teh krajev: Grebinj, Krnos in Žiže! O kraju Frodniz trdi Stur (p. 83), da je „unauffindbar“; a Zahnov „Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter“ bi mu povedal, kje je tisti kraj. Geograf in zgodovinar ne bi smel pisati Szala, -vár namesto pravega Zala, -vár. Kraj, ki se zove slovaški Nitra, nemški Neutra, se imenuje v Sturovi razpravi „Nitrava“. — Odkod je vzel to obliko?

Za razlago nekaterih imen si je pisatelj (rodod Slovak) po receptu Martina Žunkoviča kar izmislil ali izumil „staroslovenske“ besede, ki so nemogoče, n. pr. glognica, lgnica, crknica, rakica, bobjani; glasile bi se gložnica, lžnica, crklnica, račica, bobljani.

Poluglasnika *z*, *h* izpušča ali zamenjuje; piše n. pr. *bez* (= bezeg), *dbr* (nam. *dbr*), *ravn*, *pešt*, *brznica* i. dr.

Nekaterim besedam podtika pomen, ki ga niso imele nikoli: *srna* je baje „Ziege“, *vručidol* pa „Quellent“!

Ker je Sturu germanistika enako neznana kakor slavistika, izvaja čisto nemška imena iz slovanskih jezikov; n. pr. Wagrein je iz *wág* = tekoča voda + *rain* = breg, Stur pa ugiblje, da je od *ogrin* = Oger; Gschwendt je kraj, kjer je drevje iztrebljeno (*schwenden*)¹, po Sturu pa iz *stsl. svēt* = svet, heilig; Obritzberg je iz tasrejšega Albrechtsberg, po Sturu pa je Obritz slovansko — ker se končuje na -itz! Vösendorf tolmači kot *vis* (*vas*) + Dorf! V Hunsrücku ob Renu je kraj Strimmig; to ime razlaga Stur iz *strm*, dasi tam niso bili Slovani naseljeni. V imenu Weidling, v trinajstem stoletju Widnich, je odkril vrli zgodovinar naš sufiks „*nik*“, ker nima pojma o nemškem deblotvorstvu. Kdor ve za Pongau, Pinzgau, Traungau in druge Gaue (okrožja), se ne more tako spozabiti, da bi s Sturom tolmačil Lungau kot *zloženko* iz *lag* (= log) in Au!

¹ Tudi v krajih, ki niso bili nikdar slovanski, je to ime prav navadno.

Se lepša pa je ta: Krajevna imena Gilgenberg, St. Gilgen, Gilgberg in St. Ilgen razlaga naš zgodovinar „aus böhmisch Jiljí = Egydius“! Ravno narobe je stvar. Kakor so Slovenci preobrazili krstno ime Ilg(en), Gilg(en) v Ilj, Ilen¹, tako so Čehi iz njega napravili Jiljí. Grško-latinsko ime Aegidius (Αἰγίδιος) je dobilo pri Špancih obliko Gil, pri Francozih Giles — to so sprejeli tudi Angleži — in pri Nemcih Gilg(en), Ilg(en), Jülg(en). To ime je bilo nekdanje zelo priljubljeno, zato je iz njega napravljenih toliko krajevnih imen. Listine, spisane 1. kimavca, so dostikrat datirane „am sant (sand) Gilgentage“, zlasti v štirinajstem in petnajstem stoletju. In kakor je Jurij, Jiří iz Jürg(en), Girg(en), tako tudi Ilj, Jiljí iz Jülg(en), Gilg(en).

Prava manija je pri Sturu, da vidi povsod takozvane tautologije ali Zwitterbildungen (kakor on pravi) iz slovenskih in nemških besed, n. pr. Gritschenberg, Gurenberg, Kohlminzberg, Scalaha — bajé iz grič + Berg, gora + Berg, hlāmica (izmišljena beseda!) + Berg, skala + aha (= Ache, potok) i. dr.!

Ker so mu staroslovanska osebna imena premalo znana, ugiblje pri nekaterih krajevnih imenih, napravljenih iz osebnih imen, brez uspeha. Da so krajevna imena Tobrochotafeld (danes Ober-gottesfeld), Brezlawesburch (danes Pressing-berg), Predegai (danes Pregraben) iz osebnih imen Dobrohot, Bretislav in Predigoj, je očitno, on pa tega ni spoznal. Da je pa Radkersburg (v dvanajstem stoletju Rategoipure) kakor slov. Radgona (starejše Radigojina) iz imena Radigoj, to je našel že pri Miklošiču („Ortsnamen aus Personennamen“, št. 249).

Sedanja vas Udeldorf na Štajerskem se imenuje v neki listini nemški Nidrinhof, slovenski („lingua slavonica“) Vdu-lenidvor. Na prvi pogled vidimo, da je Niederndorf prevod slovenskega imena „v Dolenji dvor“ (na vprašanje „kam?“),

¹ Iz zveze Šent-Ilj, Šent-Ilen je nastala celó oblika Tilj, Tilen, ker je ljudstvo menilo, da spada t k imenu.

Stur pa razlaga slovensko ime kot „Odolent dvor“, t. j. dvor nekega Odolena!

Stur ne ve, da je sl. griž iz srgn. griez in grušec (grušč) iz srgn. grůz — on ima oboje za pristno staroslovensko.

Dokazi nevednosti Sturove v vprašanih slovenskega jezikoslovja se nahajajo na vsaki strani. Göstritz iz ostr. kaže po njegovem nazoru „Aspiration des Anlautes“! Gablitz razlaga iz jablanica „nach Kontraktion“ von jablan (?). Krajevna imena Smerje, Smerjene (na Kranjskem), Semmering na Štajerskem, Smržov, Smržice na Češkem, Smarzwio in Smarowice na Pruskem (v poljskih pokrajinah) tolmači iz stsl. smrŕkŕ, smrŕčŕ, ker meni, da goltnik k lahko izgine kot kafra in da se nebnik č lahko prelevi v ž kakor rak ali kača. Gonobitz je od konoplje (!) — pri tem ga ne moti dejstvo, da se zove kraj slov. Konjice in da imajo oblike dvanajstega stoletja vseskozi w (ne p) pred -iz, -itz (Cuonowiz, Gunewiz i. dr.). Glasenetz razlaga iz klanec (odkod pn-sse?), Rojach, iz reka, Katsch iz kašta, Liezen (stare oblike Luz-, Liuz-, Luez) iz lagŕ (nemški z ni mogel postati niti iz sl. g niti iz ž), tudi Lassing iz lagŕ, Pribitz iz převozŕ (sl. z ne more postati v nemščini tz!), Undrima iz „u drěw“, Glödnitz iz klada (na str. 84; in stara oblika Glodnice kaže tako očitno na glodati; voda gloje kamen!), Preuwitz iz Tripolica, Graz iz Gradŕ (brez dvoma je iz gradeč), Cholmunz iz hlāmica (ta beseda je izmišljena; majhen hlāmŕ je le hlāmŕŕ) in več takih.

Najhujša zmota je menda tale: Mitterrutzner našteva med mnogimi krajevnimi imeni tudi peščico občnih imen (slovenskih izposojenk v tirolski nemščini); Stur, ki je Mitterrutznerjev spis zelo intenzivno, skoraj od besede do besede uporabil (kar je pa zamolčal), je imel v svoji povrhnosti besedo Geilitz (tudi Geislitz) za krajevno ime in modruje na str. 61. takole: „Geilitz. Da leider kein historischer Beleg vorzufinden ist (iskal je ‚Belege‘ v Acta Tirolensia, Fontes rerum Austriacarum i. dr.), bleibt die Deutung unsicher. Vielleicht darf man am ehesten an Jelia aus Jela, abies, Tanne ... denken.“

V resnici je Gei(s)litz okisana ovsena kaša, ki se je nekdaj slovenski imenovala kiselica. Še zdaj je shr. kislica = kisl juha, kisl sadje, češki kysel = zelna juha, slovaški kysel = močnata jed iz kvasa in medu, ruski kiselj = okisan močnik, zlasti iz ovsene moke i. t. d. Slovanske besede so prešle tudi v madžarščino (kiszil, keszöce = kisovala juha, neka vrsta postne juhe), rumunščino (chisăliță, izg. kislice = čespljeva juha) in letščino (kiselis = jed iz ovsene moke).

V katerem slovarju je pa Stur našel staroslovenski besedi matu (= mati) in pre (= pred) namesto mati, předu?

Štrekelj je tolmačil ime Schlading na podlagi starejših oblik Slabenich (dvajseto stoletje), Slaebnich i. dr. (gl. Zahn, Ortsnamenbuch der Steiermark) kot Slapnik; modri Stur pa meni drugače: „Offenbar aus dem Namen der Slawen selbst!“

Na kratko moram reči: čudim se, da je dunajska akademija sprejela tak šumarski spis v svoje publikacije.

Ivan Košťál.

LISTEK.

† Jos. Konstantin Jireček. Jugoslovansko zgodovinsko vedo je zadela nenadomestljiva izguba: dne 10. januarja t. l. je umrl na Dunaju J. K. Jireček, profesor slovanske filologije in starožitnosti, ki je nad 45 let uspešno nadaljeval znanstveno delo svojega velikega deda P. J. Šafaříka, pisatelja slovanskih starožitnosti in zgodovine jugoslovanske književnosti. Število Jirečkovih znanstvenih člankov in razprav, pisanih z redko temeljitostjo in širokim obzorjem, je daleč prekoračilo drugo stotino. Skrbna vzgoja in izredna nadarjenost za jezike in zgodovino sta zgodaj določila smer njegovemu delovanju. Ni še končal gimnazijskih študij na dunajskem Terezijanišču in že je poročal v „Časopisu muzeja kralj. Češke“ o jugoslovanskih znanstvenih publikacijah; s sedemnajstim letom se je predstavil učenemu svetu z „Bibliographie de la littérature bulgare moderne 1806—1870“, in ko je dvaindvajsetletni mladenič promoviral na praškem vseučilišču, je izšla njegova znamenita „Zgodovina Bolgarov“ istočasno v češkem in nemškem jeziku (1876), navdušeno pozdravljena od rodoljubov in znanstvenikov, v kratkem času prevedena na ruski, bolgarski in madžarski jezik. Naslednjega leta je postal docent za zgodovino v Pragi ter je začel študirati

dubrovniške arhive. V jeseni 1879 je bil pozvan v novoustanovljeno Bolgarijo za generalnega tajnika v ministrstvu prosvete, v letih 1881—82 jo bil naučni minister in nato ravnatelj narodne knjižnice in muzeja. Za ljudsko in srednje šolstvo si je pridobil trajnih zaslug, posebno je skrbel za dobro izšolan učiteljski naraščaj. V prostem času je potoval križem kneževine in po Rumeliji ter je nabiral arheološke, zgodovinske in narodopisne podatke. Njegove „Cesty po Bulharsku“ (1888) ostanejo važen vir vsakemu znanstvenemu raziskovalcu Balkana. Še jasneje se zrcali Jirečkovo petletno plodonosno bivanje med Bolgari iz obsežne monografije „Das Fürstentum Bulgarien“ (1891), ki je vsestranski opis dežele in njenega prebivalstva na podlagi resnih študij.

Po svojem povratku iz Bolgarije je Jireček postal redni profesor zgodovine na češki univerzi; l. 1893. je bil imenovan za rednega profesorja slovanskih jezikov in starožitnosti na dunajskem vseučilišču, kjer je bil zadnja leta tudi voditelj novoustanovljenega zavoda za vzhodnoevropsko zgodovino. Poleg mnogih stanovskih poslov je našel neumorni znanstvenik še dovolj časa za književno delovanje. Njegova glavna dela se tikajo arheologije, zgodovinskega zemljepisa in etnografije

Balkana, zasledoval je stare trgovske in vojaške ceste, rudokope v Srbiji in Bosni; spet drugi spisi pojasnujejo bolgarske, srbske, bosanske in dubrovniške zgodovinske spomenike. Številne recenzije in manjše članke o epigrafiji, listinah, rokopisih je priobčil v češkem muz. Časopisu, v bolgarskem „Periodičeskem spisanju“. V „Osvěti“ je od l. 1874. dolga vrsta njegovih književnih poročil, potopisnih člankov o Srbiji, Bolgariji, Dalmaciji, Italiji in Švedskem; ob stoletnem rojstnem jubileju svojega deda je v tej reviji priobčil obširno študijo o Šafaříku med Jugoslovani (1892). Jagićev „Archiv“, kateremu je bil rajni soizdajatelj, ga šteje med svoje najmarljivejše sodelavce, v berlinskih „Jahresberichte der Geschichtswissenschaft“ je poročal od l. 1888. redno o jugoslovanskih zgodovinskih publikacijah, med njimi tudi o slovenskih, sodeloval je pri kralj. češkem društvu znanosti v Pragi, „Byzant. Zeitschrift“, sarajevskem „Glasniku zemaljskog muzeja“ i. t. d. Za Ottov „Slovník naučný“ je obdelal članke iz jugoslovanske zgodovine, enako je sodeloval tudi pri Brockhausovem konverzacijskem slovarju. V Perthesovi zbirki „Zgodovina evropskih držav“ je izšla l. 1911. kot 38. delo prva knjiga Jirečkove znamenite „Geschichte der Serben“, ki sega do nesrečne bitke ob Marici (1371), ko je nehala Srbija kot balkanska vele-vlast. Drugi del, ki bi obsegal opis notranjih razmer pod Nemanjiči, zgodovino srbskih despotov pod turško in ogrsko vlade ter novi vek srbske zgodovine, še ni izšel. Kot dopolnilo tega zgodovinskega dela je izdala dunajska akademija v svojih „Denkschriften“ tri obširne razprave o državi in družbi v srednjeveški Srbiji, o katerih je prof. Murko podal podrobno vsebinsko analizo v zadnjem letniku mariborskega „Časopisa za zgodovino in narodopisje“ (str. 123—153). Kot zaključek teh študij nam je obljubil pisatelj še četrti del, ki naj nas seznani z razmerami za časa srbskih bojev s Turki. Upajmo, da se mu je posrečilo to življenjsko delo dokončati. Ž njimi nam je podaril, kakor pred dobrim desetletjem z razpravo o

„Römanen in dalmatinskih mestih v srednjem veku“, dragocene prispevke za kulturno zgodovino Jugoslovanstva. — Kakor iz vseh njegovih spisov, tako je odsevala tudi iz Jirečkovega blagega značaja pristna, nepokvarjena slovanska iskrenost. J. Š.

Ob petdesetletnici. Meseca oktobra m. l. je preteklo petdeset let, odkar deluje Dramatično društvo v Ljubljani. Ta znameniti jubilej se je proslavil z mrtvaškim listom, ki visi pred zastorom deželnega gledališča. Ob straneh stoje palme kot ob grobovih na vernih duš dan. Zdi se človeku, da se je železni zastor zaprl za vedno.

Sicer pa je izginilo marsikaj lepega in pristnega in na njega mesto je prišel surogat. V tem primeru kinematograf, toliko priljubljeni in hvalisani kino.

Minulo je! Ni pa minulo samo v Ljubljani, minulo je povsod. Tu se spominjam Jesenic, kjer je vojna uničila tako lepo zasnovano gledališče. Kje so časi, ko smo z iskreno ljubeznijo in navdušenjem delovali zanj! Ali se vrnejo še kdaj? Mogoče; ali pa bodo našli še toliko delavcev? Nekateri so padli, ali so pogrešani in ujeti. Kar jih bo prišlo zdravih nazaj, bodo izmučeni duševno in telesno. Pravega naraščaja ni. Treba bo orati trdo ledino, da se doseže le primeroma kaj podobnega, kakor smo še imeli v sezoni 1913 in 1914.

Bilo je resno kulturno delo, to spričujejo imena in avtorji uprizorjenih del. Veseloigre in burke so se gojile primeroma malo in le boljše, n. pr. „Lokalna železnica“, „Veleturist“, „Sladkosti rodbinskega življenja“, „Nebesa na zemlji“ i. t. d. Da so posebno v prvih letih tvorile pretežno večino ljudske igre, je umljivo. Od stopnje do stopnje so morali korakati igralci in ravnotako občinstvo. V to dobo spadajo „Rokovnjači“, „Deseti brat“, „Legijonarji“, „Za pravdo in srce“, „Divji lovec“ i. dr. Tudi neizogibni „Mlinar“ je kašljal več let o Vseh svetih po odru, dokler ga ni pregnala „Prababica“. V poznejši dobi nas srečavajo Guimera („Nižava“), Halbe („Mladost“), Bernstein („Baccarat“, „Tat“),

Ochorn („Bratje sv. Bernarda“), Ganghofer („Svetopisemski svet“), Hawel („Tujci“) in še celo dokaj komplicirani Viktor Hugo je bil na sporedu z „Angelom“ in „Lukrecijo Borgijo“. Skrbelo se je vedno za dobre stvari. Odborniki „Gledališkega društva“ so prevedli tudi sami nekatera dela, med drugim Blümsriederjev igrokaz „Iz tovarne“, Werkmanovo ljudsko dramo „Ljubezenski grehi“ in Hegedüjevega „Morilca“. Pripravljen je bil tudi že prevod Hugove „Marije Tudor“, katere uprizoritev pa je preprečila vojna. Iz češke literature se je vprižarjala Jiraskova drama „Selanka“ z velikim uspehom in ljudska igra „Gospod Grobski“. Z velikim navdušenjem je sprejelo naše stalno občinstvo drami S. pl. Tučiča „Povratek“ in „Golgota“. Največje delo pa je bila uprizoritev Tolstoj-Bataillejevega „Vstajenja“ z gostovanjem gospe Štefanije Dragutiničeve.

Poleg že zgoraj navedenih domačih ljudskih iger so se igrale tudi še druge izvirne novosti, med njimi Ganglov „Sin“ in tri enodejanke, takrat še v rokopisu, pod imenom „Dolina solž“, Kristanova „Tovarna“, Vošnjakova „Lepa Vida“ in Beukov „Strahomir“. Da je v narodno eksponiranem kraju zelo ugajala Meškova „Mati“, je umevno, tako tudi njega „Na smrt obsojeni?“ in Špicarjev igrokaz „Ljubo doma“. Špicarjeva „Miklova Zala“ pa se je na željo občinstva morala ponavljati parkrat vsako leto. To je zahteval iz gotovih vzrokov vsako leto tudi — društveni blagajnik. V zadnji sezoni se je uprizorilo „Pohujšanje v dolini šentflorjanski“, in marsikdo je zmajal z glavo, ko je videl gledališki list. Kdor je poznal delo, si je mislil, saj mu ne bodo kos, navidezni pobožneži in bogaboječi ženski spol pa so povešali oči v svoji sveti sramežljivosti: „O pregrešni svet!“ Igralci pa smo se čudili, ko smo hodili gledat skozi luknjico v zastoru, da smo videli v gledališču ljudi, ki jih prej k nam ni bilo nikdar. Drugi dan po predstavi srečam prijatelja, ki pozna Cankarjeva dela, in ga vprašam, kako mu je ugajalo. „Reči moram, da ste igrali izborno,“ je od-

govoril, dasi iz osebnih ozirov našemu gledališču ni bil posebno naklonjen. Vprašal sem ga še, kakšno sodbo je čul med občinstvom. „Nekateri so se izborno zabavali, akoravno niso razumeli vsebine, drugi pa so bili zopet nevoljni, ker so vedno čakali, kdaj pride pohujšanje in ga ni bilo.“

Radi politične razdrapanosti na eni in mlačnosti ter brezbriznosti na drugi strani smo imeli le primeroma malo stalnih, domačih obiskovalcev, zato pa tem več zunanjih. Prihajali so iz vseh krajev Gorenjske: od Bele peči in Bohinja, od Podnarta in celo z Goriškega. Največji obisk pa je bil vedno ob vprižoritvi „Miklove Zale“. Takrat so prihajali Korošci v takih množinah, da so imeli radi njih na jeseniški postaji vlaki zamude. In to ne enkrat, ampak pri vsakoletni uprizoritvi. Vodstvo je moralo vedno napraviti zanje posebno predstavo. Tako so bili navdušeni, ko so videli v drugem dejanju rožansko svatbo, da so prilagali, ko je zbor pel pesem: „Smo fantje slovenski, iz Roža doma...“ Med obiskovalci je bilo prve čase, predno se je zanesel kranjski spor tudi na Koroško, mnogo duhovnikov, med njimi vselej pisatelj Meško. Tudi, ko se je marca 1914. priredila slavnost petstoletnice zadnjega ustoličenja, je bil slovenski Korotan pod vodstvom poslanca Grafenauerja častno zastopan. Uprizorila se je Meškova igra „Na smrt obsojeni?“ Slavnostni prolog in epilog je napisal Meško, alegorično živo sliko je sestavil M. Sadar, takrat učitelj na Koroški Beli. „Vidite,“ je dejal Grafenauer po predstavi, „to je nekaj za nas. Na Dunaju sem imel priliko videti dosti stvari, a nobena mi ni tako ugajala. To je zrcalo našega življenja in našega boja.“ Da so Korošci za gledališče zelo navdušeni, sem videl pri vprižoritvah „Miklove Zale“ na Brnci v Podravljah, posebno pa v Celovcu. Koliko so pripomogle gledališke predstave k probujanju koroških Slovencev, hočem poročati o priliki. Pokazati hočem, kakšen važen faktor je gledališče pri vzgoji preprostega ljudstva.

Ne smemo prezreti, da je bilo jeseniško Gledališko društvo zasnovano na popolnoma demokratični podlagi. Uradnik, tovarniški delavec in obrtnik so delali složno za skupni namen. Radi tega tudi taki vspehi. Profesor eksportne akademije na Dunaju, Hirst, Anglež, ki je bil navošč pri predstavi Hawlove ljudske drame „Tuji“, mi je dejal: „Vi imate nekaj takih ljudi, da jih lahko pošljete na gledališče (Berufsteater).“ In to je bil mož, ki ni videl samo Dunaja. Da stvar ni šla brez intrig in preprirov, bo vedel vsak, ki pozna gledališče. A vendar je delovalo in bi še danes, ko bi ne bilo vojne.]

Ob grozotah nesrečne vojne so podivjali duhovi, blagi čuti so zginili in namesto idealizma je stopil egoizem, kupčija z vsem. In ravno v teh časih bi bilo tako potrebno, da bi gledališče izvrševalo svoje blagodejno, izobraževalno delo. Povsod so gledališča polna, denarja je dosti, in pri nas?

Živimo v dobi občnega zbiranja. Ali bi ne bilo umestno, da bi so ob petdesetletnici Dramatičnega društva v Ljubljani spomnili i njega in pripomogli vsaj toliko, da mu odvezemo težko breme?

S r.

Otvoritev medicinske fakultete zagrebškega vseučilišča. Dne 12. januarja t. l. je bila v Zagrebu otvorjena medicinska fakulteta. Tako se je izpolnila Hrvatom vroča želja, ki so jo gojili že tako dolgo; zdaj imajo torej popolno vseučilišče. Je pa to obenem edina jugoslovanska univerza v avstro-ogrski monarhiji, dasi nas živi v tem okviru osem milijonov. Kakor je krivica, da smo Jugoslovani v Avstriji šele zdaj dobili svojo prvo popolno univerzo, tako je še vedno znak zapostavljanja, da imamo samo eden tak zavod. Da je to premalo, nam dokazuje že potreba, ki jo občutimo v svojem znanstvenem ter sploh kulturnem življenju, mi Slovenci še prav posebno. Naše stanje je še vedno globoko pod normalo, to nam kaže primerjanje z drugimi narodi, kjer pride na enako število prebivalcev povsod po več takih kulturnih zavodov. Tako n. pr. ima 800.000 Francozov v Švici nič manj

kakor tri cele univerze, da ne računamo nemško-francoske visoke šole v Freiburgu.

To hrvatsko kulturno pridobitev je od Slovencev prvi pozdravil avtor iz društva zdravnikov na Kranjskem s člankom „Medicinska fakulteta zagrebškega vseučilišča — in Slovenci“ v „Liječničnem vijesniku“, 11. štev. lanskega letnika. V navedenem članku se ozre avtor v kratkem pregledu na naše dolgotrajne, a dosedaj brezuspešne boje za lastno slovensko univerzo v Ljubljani ter zastavi našo staro, a tolikokrat pozabljeno zahtevo „po nepokvečenem, celotnem in popolnem slovenskem vseučilišču“, dočim kritično in strokovnjaško razdira ugovore, ki se stavijo in bi se eventualno stavili proti ustanovitvi lastne slovenske medicinske fakultete v Ljubljani. Nam vsem iz srca razvija misel, da je treba slovensko kulturno delo razviti do največje možnosti ter to organično, s pomočjo slovenskega jezika ter slovenskih kulturnih zavodov združiti s srbsko-hrvatskim v jugoslovansko. Nam vsem iz srca pravim, zakaj to je naša moderna jugoslovanska ideja, kakor jo izvršujejo naši politični zastopniki, naša nova kulturna podjetja, kakor je „Književni Jug“ in drugi mi vsi. Preko centraliziranja našega kulturnega dela pelje naša pot v jugoslovanstvo, v skupno jugoslovansko kulturo nas pripelje prehodno stanje slovensko-hrvatsko-srbske kulturne kooperacije, v kateri bomo svoje kulturne sile s sredstvom slovenskega jezika in slovenskih kulturnih institucij najkrepkejše razvili v svoj in srbsko-hrvatski prosep.

Dokler pa nimamo popolne slovenske univerze v Ljubljani — pravi avtor — pa se obračajo naše nade — v Zagreb. „Zmiorom smo zahtevati Slovenci reciprociteto zagrebškega vseučilišča. Ovire, ki so nam dosedaj zapirale vhod v hrvatsko almo mater, so obstajale predvsem v razlikah pravoslovja obeh državnih polovic. Te ovire so pri vprašanju reciprocitete medicinske fakultete — ničeve. In zato pozdravljamo z navdušenjem — otvoritev medicinske fakultete v Zagrebu in se trdno nadajamo, da bodo vsaj njena vrata tudi Slovincem odprta! Obenem pa pri-

čakujemo od bratske univerze v Zagrebu tudi bratske pomoči v boju za doseg našega lastnega slovenskega vseučilišča. Polaganju izpitov v slovenščini bi na univerzi v Zagrebu najbrž nihče ne nasprotoval. Mi pa bi želeli, da otvorijo Hrvatsje tudi svoje stolice našim mladim znanstvenikom, ki bi se pri njih habilitirali s slovenskimi predavanji, da se pripravijo za delovanje na naši bodoči domači univerzi. —

A. L.

Slovenska Socialna Matica. Slovenska socialistična omladina je ustanovila „Slovensko Socialno Matico“, r. z. z o. z. v Ljubljani, ter začne v kratkem izdajati socialistično revijo „Demokracija“, ki bo izhajala izprva mesečno, pozneje pa dvakrat na mesec. „Glavna naloga revije bo, da razmotriva socialistične probleme, bistri

pojme o demokraciji in da seznanja v obširnem „Pregledu“ svoje čitatelje z vsemi važnimi pojavi na političnem, kulturnem, socialnem in gospodarskem polju. Revija bo hkratu tudi svobodna tribuna za razglabljanje vseh vprašanj, ki so danes važna.“ Socialistična omladina naznanja, da noče posegati v strankarsko-politične boje, njen edini namen je kulturno delo. Zato bo izdajala „Slovenska Socialna Matica“ poleg revije tudi znanstvene knjige ter misli nastopiti z njimi že v prvih mesecih tekočega leta.

Novo kulturno podjetje kar najtopleje pozdravljamo, zlasti ko smo že ves vojni čas brez svobodne revialne publicistike in se je pač v nas in okrog nas nabralo gradiva, ki zahteva resnega, kritičnega ter znanstvenega premostrivanja. A. L.

KULTURNO-POLITIČNI PREGLED.

Naše politično življenje dosedaj in v bodoče. Dalekosežnosti odločitev, ki padajo sedaj, ni mogoče naglasiti. Čas, ki ga preživljamo, je silno usoden, ne toliko za nas, ki trpimo pod težo njegovega trenja, kakor za vse generacije, ki zavzamejo za nami naša mesta.

Preživljamo dobo velikega ustvarjanja. Iz te velike revolucije sveta, iz silnega kaosa in meteža se jasno obliči obris novega življenja, osnutki velike dobe človeštva. Ideje, ki so delale počasi, se širile in globile, izpodkopavale polagoma temelje starih zgradb in jih rušile, so se danes pognale v silnem zagonu, da na en mah zrušijo, kar je še ostalo od stare dobe, in ustvarijo, kar so zamislili proroki — bojevniki pred nami.

Nova doba je to pot dosegla tudi našo tiho domovino in idejam bodočnosti, ki so pač premnogokrat zaman pljuskale ob naše meje, so se odprla vrata na stežaj.

Vodilni ideji cele vrste generacij, demokratizem in nacionalizem, ki sta gibala vse mišljenje in stremljenje evropskih — pa tudi že azijskih in ameriških — ljudstev zadnjih sto let in že več, sta potisočirili svojo energijo ter napravili v tej vojni zadnji gigantski zagon, da zmagata. Sinteza obeh je postalo geslo časa: narodna samoodločba.

V tem geslu je obsežen zaključek političnega razvoja zadnjih generacij, je izražen ves dalekosežni uspeh političnega in nacionalnega boja dolge epohe. Na eni strani zahteva demokratizma, ki mu je podlaga zavest naravnih, prirojenih človeških pravic: zrušiti hoče vse tiste privilegirane sile, ki so si uzurpirale oblast nad ljudstvom, osvoboditi hoče ljudstvo, ga vrniti samemu sebi ter doseči, da se vlada samo, da si samo piše svoje postave, svoj zakon in ne pripoznava nad sabo prav ničesar višjega od lastne volje. Ljudstva, ki

vedo, da je moderno človeško življenje mogoče le v urejenih družabnih organizacijah, to je državah, se hočejo zbrati v te državne zveze po lastnih željah in nagnjenjih ter tudi po svoji suvereni volji urediti razmerje med seboj, med posameznimi ljudskimi skupinami. In tu drži most do ideje nacionalizma, ki zahteva, naj se te ljudske skupine konstituirajo po tistih delih, katere druži narodna vez, to je v nacionalnih državah. Moderno geslo narodne samoodločbe obsega torej z zahtevo po najradikalnejši demokratizaciji ter zahtevo po nacionalni državi glavni ideji modernega političnega razvoja; kdor je to geslo napisal v svoj program, je vjel veter časa v svoja jadra. In ker vemo, da se razvoj človeštva giblje po nespremenljivih zakonih s slepo doslednostjo, vemo tudi, da se naša zahteva mora uresničiti, pa naj se ji stavijo kakršnekoli zapreke nasproti.

Ker torej absolutno verujemo v uresničenje naše današnje zahteve po nacionalni državi, zato je gotovo tudi edino pravilno, da vse politično in kulturno nacionalno dejanje in nehanje uravnamo po tej svoji veri. S katerekoli strani razmišljamo o svoji bodočnosti ter gradimo zanjo načrte, povsod je treba, da imamo bodočo nacionalno državo pred očmi.

In s tega stališča bomo na tem mestu motrili sedanja pota in današnje misli našega kulturnega gibanja ter našega političnega življenja.

Za nas Slovence, kakor nič manj za ostale Jugoslovane, pomeni nova doba za politično življenje temeljen preobrat. Ta nova doba nam prinese bistveno spremembo na zunaj, po obsegu, s tem da nas združi z našimi konnacionali Srbi in Hrvati, po drugi strani pa nam izroči v roke vlado samega sebe, samoupravo v najširšem pomenu besede.

A to pomeni v primeri z dosedanjim stanjem bistveno spremembo v vseh panogah javnega, pa tudi zasebnega življenja, v katerem bo povzročila splošno oživljenje in prenovljenje.

Na tem mestu naj osvetlim le bistveno spremembo, ki nam jo prinese nova doba

v političnem življenju. Res da so se naše politične razmere zadnji čas močno konsolidirale ter zavzele pač dovolj ustaljene oblike, — glavnega pa nam politika vendarle še ni nudila. Morala bi biti v smislu modernih demokratičnih načel torišče, kjer se uveljavljajo narodove težnje glede javnega življenja, ustave, uprave, osnovnih gospodarskih in kulturnih uredb. Potom političnega udejstvovanja skušajo posamezni stanoviti uresničiti svoje družabne, gospodarske ter kulturne nazore in težnje. Zato morajo osnove nacionalnega življenja v resnično demokratičnih državah odgovarjati narodovi strukturi in njegovi kulturni višini.

Tega smotra pri nas politika ni dosegla. V malem, kolikor je dovoljevala občinska avtonomija ter delna deželna samouprava, ki pa je bila nam v prid le na Kranjskem, so se pač lahko uveljavljali narodovi nazori po posredovanju političnih strank. Ta avtonomija pa se je nanašala le na notranje zadeve manjše važnosti. Osnove splošno-človeškega, družabnega, gospodarskega ter kulturnega življenja pa so bile zadeve skupnih avstrijskih državnih organov, bodisi obeh zbornic ali osrednjih državnih uradov ter njih ekspozitur med nami. Pri vseh teh pa smo tvorili Slovenci tako majhen, neznamenit ulomek, da se specifično naša stremjenja niso mogla uveljaviti. Če smo hoteli uresničiti kakršnibodi težnjo glede osnov nacionalnega življenja, smo morali najpreje preizkusiti, kako mislijo drugi avstrijski narodi o naši ideji. Če njih notranji razvoj še ni bil prišel do faze, ki bi zahtevala enako preuredbo, je bila naša namera onemogočena. Jasno je, da je takšno stanje vplivalo ovirajoče na politična stremjenja, ki bi imela namen, prerajati temelje narodovega ustroja, kakor je tudi gotovo, da je bistveno oviralo, če ne naravnost onemogočilo, dosledno izvedbo modernih demokratičnih načel.

Že iz tega sledi, kako je bila naša usoda v vseh osnovnih zadevah nacionalnega življenja navezana na močnejše narode — sodržavljane ter njihova naziranja. Ker njih gospodarsko, socialno ter kul-

turno stanje ni bilo enako našemu, je jasno, da si naše in njihove težnje niso bile enake. Samo ob sebi umljivo je vzpričo naše maloštevilnosti, da so obveljale njihove težnje na škodo našim. Prisiljeni smo bili, ravnati se v vseh temeljnih zadevah po teh mogočnejših sodržavljanih, v kolikor niso sploh odločevali njih nazori ravno o naših najvažnejših stvareh. Naš razvoj je bil potemtakem po sili navezan na njihov razvoj; morali smo hoditi ž njimi v koraku, pa naj smo po lastnem notranjem razvojnem ritmu že prispeli do enakih faz ali ne. Marsikaka perioda našega političnega življenja ima na sebi znake, sledove takšne usode; preživeli smo jo, ker smo bili potegnjeni vanjo, ne da bi bili sami v sebi dozoreli zanjo. Zato imamo pri naši politični zgodovini tolikokrat vtis neorganičnega, ne-logičnega dejstvovanja; politika namreč dostikrat ni bila rezultat notranjega narodovega stremjenja ter mišljenja, temveč nam je bila nekako od zunaj oktroirana.

Z novo dobo pa bo naš narod stopil na politično torišče z zavestjo, da so njegovi nazori merodajni ne le v zadevah sekundarne važnosti, temveč enako tudi

za konstituiranje in spreminjanje osnov vsega lastnega nacionalnega življenja ter da ga pri tem ne bo nihče motil, oviral ali posiljeval.

Ker bo torej narod potom političnega udejstvovanja sam odločeval o vseh svojih zadevah brez razlike ali izjeme, bo silno narasel pomen političnega dela kot sredstva do samovlade. Politične stranke, ki bodo — ko uvedemo povsod proporcionalni sistem — res izraz narodovega gospodarskega, socialnega ter kulturnega stanja in njegovih nazorov, bodo svoje težnje lahko v polni meri in vsestransko uresničile ter preobrazile nacionalno življenje po lastni volji. In bolj kakor doslej bo potreba, da človek, ki hoče zvesto motriti nacionalni razvoj, pazno sledi tudi političnemu življenju, seveda ne dnevnim malenkostnim detajlom, pač pa njega osnovnim idejam, konfliktom in zmagam, njega napredku in napakam.

V smislu očrtanih perspektiv bomo kot kulturna revija motrili vse dejanje in nehanje naše politike ter znanstvenokritično merili njene stalne in trajne vrednote.

A. L.

Tovarna kemičnih izdelkov **GOLOB & K^o**

postreza svoje odjemalce še vedno, v kolikor zamore
dobiti še potrebnih surovin.

Naročite

„DOMOVINO“

poljudni tednik za kulturo, gospodarstvo in politiko.

Cena za tekoče leto 12 K.

Upravništvo „Domovine“ v Ljubljani, Sodna ulica št. 6.

Lepa bogata zaloga

po primernih cenah za vsako darilo, kakor za **birmance,**
neveste, krste, godove itd. velika izbira.

Naznanja slav. občinstvu, da se cenikov letos ne
razpošilja, ker ni blaga po vzorcih.

Vljudno vabi in se priporoča

Tvrdka F. ČUDEN,

Prešernova ulica št. 1 v Ljubljani.

Narodna knjigarna

in trgovina s papirjem

v Ljubljani, Prešernova ulica št. 7.

sprejema naročila na vse — tu in inozemske časopise —
revije ter vse knjige.

Mlekarska zveza

**kupi po najvišji dovoljeni ceni
vsako množino mleka pod naj-
ugodnejšimi dobavnimi pogoji.**

Dalje ima mlekarska zveza v zalogi vse mlekarske potrebščine,
kakor tudi različne mlekarske izdelke, zlasti razne vrste sira po
primerni ceni.

Gospodarska zveza

centrala za skupni nakup in prodajo v Ljubljani

registrirana zadruga z omejeno zavezo.

Stalna zaloga poljedelskih strojev:

motorjev, mlatilnic, viteljev, slamoreznic, reporeznic, brzoparilnikov, plugov, bran, čistilnikov itd.

Prodaja:

umetnih gnojil, kolonijalnega in specerijskega blaga ter poljskih pridelkov.

Zaloga:

travnih in deteljnih semen, pese, korenja, repe.

Zaloga:

pristnega domačega in gorskega vina, žganja itd.

 Lastna izdelovalnica in prekajevalnica klobas. Lastna zeljarna.